

Βρυξέλλες, 21.11.2018
C(2018) 7621 final

Ανακοίνωση της Επιτροπής

**«Διαχείριση των τόπων του δικτύου Natura 2000
Οι διατάξεις του άρθρου 6 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για τους οικοτόπους»**

***Διαχείριση των τόπων του
δικτύου Natura 2000***

***Οι διατάξεις του άρθρου 6
της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για τους
οικοτόπους***

Περιεχόμενα

Πρόλογος	
1. Εισαγωγή.....	7
1.1. Η θέση του στο γενικό σύστημα της οδηγίας για τους οικοτόπους και της οδηγίας για τα πτηνά, καθώς και σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.....	7
1.2. Σχέση με το κεφάλαιο «Προστασία των ειδών».....	10
1.3. Μεταφορά του άρθρου 6 στο εθνικό δίκαιο: το καθήκον μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο.....	11
1.4. Χρόνος εφαρμογής του άρθρου 6: Από ποια ημερομηνία εφαρμόζονται οι υποχρεώσεις του άρθρου 6;	11
1.4.1. Ζώνες ειδικής προστασίας βάσει της οδηγίας για τα πτηνά	12
1.4.2. Τόποι στο πλαίσιο της οδηγίας για τους οικοτόπους.....	13
2. Άρθρο 6 παράγραφος 1.....	16
2.1. Κείμενο	16
2.2. Πεδίο εφαρμογής	16
2.3. Ποιο θα πρέπει να είναι το περιεχόμενο των «αναγκαίων μέτρων διατήρησης»;	17
2.3.1. Καθορισμός στόχων διατήρησης σε επίπεδο τόπων.....	18
2.3.2. Καθορισμός των αναγκαίων μέτρων διατήρησης.....	20
2.3.3. Οι οικολογικές απαιτήσεις	23
2.4. Τι μορφή μπορούν να λάβουν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης;.....	24
2.4.1. Σχέδια διαχείρισης	24
2.4.2. Κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα	26
3. Άρθρο 6 παράγραφος 2.....	28
3.1. Κείμενο	28
3.2. Πεδίο εφαρμογής	28
3.3. Τι σημαίνει «θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε... να αποφεύγεται...»;	30
3.4. Υπάρχει διαφορά μεταξύ υποβάθμισης και ενοχλήσεων ως προς την εφαρμογή;	32
3.5. Δείκτες υποβάθμισης και ενοχλήσεων.....	33
3.5.1. Υποβάθμιση των τύπων οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών.....	33
3.5.2. Ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη.....	35
4. Άρθρο 6 ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 3	37
4.1. Κείμενο	37
4.2. Πεδίο εφαρμογής	37
4.3. Η σχέση μεταξύ της παραγράφου 2 και της παραγράφου 3 του άρθρου 6.....	39
4.4. Τι σημαίνει «σχέδιο [ή έργο], μη άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου»;	40
4.4.1. Έργο	40
4.4.2. Σχέδιο	42

4.4.3.	Μη άμεσα συνδεόμενο ή αναγκαίο για τη διαχείριση...	43
4.5.	Πώς καθορίζεται αν ένα σχέδιο ή έργο «είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά» έναν τόπο «καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια [ή έργα]»;	44
4.5.1.	Είναι δυνατόν να επηρεάζει...	45
4.5.2.	Επηρεάζει σημαντικά	47
4.5.3.	... καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια [ή έργα]	48
4.6.	Τι σημαίνει «εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής του»;	50
4.6.1.	Τι σημαίνει «εκτιμάται δεόντως»;	50
4.6.2.	Περιεχόμενο της δέουσας εκτίμησης.....	52
4.6.3.	... λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησης του τόπου	53
4.6.4.	Η έννοια της «ακεραιότητας του τόπου»	55
4.6.5.	Εκτίμηση των επιπτώσεων για τον τόπο.....	56
4.6.6.	Εξέταση κατάλληλων μέτρων μετριασμού για την αποτροπή ή τη μείωση των επιπτώσεων.....	57
4.7.	Λήψη αποφάσεων	59
4.7.1.	Οι «αρμόδιες εθνικές αρχές»	60
4.7.2.	Πότε είναι σκόπιμο να εξασφαλίζεται η έκφραση της δημόσιας γνώμης;	60
4.7.3.	Λήψη απόφασης βάσει δέουσας εκτίμησης.....	61
5.	Άρθρο 6 παράγραφος 4.....	63
5.1.	Κείμενο	63
5.2.	Πεδίο εφαρμογής	63
5.3.	Αρχικές παράμετροι.....	65
5.3.1.	Εξέταση εναλλακτικών λύσεων.....	65
5.3.2.	Εξέταση επιτακτικών λόγων σημαντικού δημόσιου συμφέροντος ..	66
5.4.	Λήψη αντισταθμιστικών μέτρων	68
5.4.1.	Πώς νοούνται τα «αντισταθμιστικά μέτρα» και πότε θα πρέπει να εξετάζεται η λήψη τους;.....	68
5.4.2.	«Συνολική συνοχή» του δικτύου Natura 2000.....	70
5.4.3.	Στόχος και γενικό περιεχόμενο των αντισταθμιστικών μέτρων	73
5.4.4.	Κύρια στοιχεία που πρέπει να εξετάζονται στο πλαίσιο των αντισταθμιστικών μέτρων	74
5.5.	Κριτήρια σχεδιασμού αντισταθμιστικών μέτρων	75
5.5.1.	Στοχοθετημένη αντιστάθμιση	75
5.5.2.	Ουσιαστική αντιστάθμιση.....	76
5.5.3.	Τεχνική σκοπιμότητα	77
5.5.4.	Εμβέλεια της αντιστάθμισης.....	77
5.5.5.	Θέση εφαρμογής των αντισταθμιστικών μέτρων	78
5.5.6.	Χρόνος της αντιστάθμισης.....	79
5.5.7.	Εφαρμογή σε μακροπρόθεσμη βάση	80
5.6.	Ποιος επωμίζεται το κόστος των αντισταθμιστικών μέτρων;.....	81

- 5.7. Ενημέρωση της Επιτροπής για τα αντισταθμιστικά μέτρα..... 81
- 5.8. Τι συμβαίνει στην περίπτωση τόπων που φιλοξενούν οικοτόπους και/ή είδη προτεραιότητας; 82
 - 5.8.1. Οι σχετικοί τόποι..... 83
 - 5.8.2. Οι έννοιες «υγεία ανθρώπων», «δημόσια ασφάλεια» και «θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον»..... 83
 - 5.8.3. Η έκδοση της γνωμοδότησης της Επιτροπής και οι συνέπειές της... 84

Παράρτημα I	Σύγκριση διαδικασιών στο πλαίσιο της δέουσας εκτίμησης και των ΕΠΕ/ΣΠΕ
Παράρτημα II	Εξέταση σχεδίων και έργων που επηρεάζουν τόπους του δικτύου Natura 2000
Παράρτημα III	Έντυπο για την υποβολή πληροφοριών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 4

Πρόλογος

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

Το άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους (92/43/ΕΟΚ) διαδραματίζει καίριο ρόλο στη διαχείριση των τόπων που απαρτίζουν το δίκτυο Natura 2000. Υπό από το πνεύμα της ενσωμάτωσης του περιβάλλοντος σε άλλες πολιτικές της ΕΕ, επισημαίνει τις διάφορες εργασίες που είναι απαραίτητες για τη διαφύλαξη των συμφερόντων διατήρησης της φύσης στους τόπους.

Σκοπός του παρόντος εγγράφου είναι να παράσχει στα κράτη μέλη κατευθυντήριες γραμμές για την ερμηνεία ορισμένων βασικών εννοιών που χρησιμοποιούνται στο άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους.

Στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης για τη φύση, τον άνθρωπο και την οικονομία¹, η Επιτροπή δεσμεύθηκε να «επικαιροποιήσει το ερμηνευτικό έγγραφο καθοδήγησης σχετικά με τις διατάξεις του άρθρου 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους που αφορούν τη διατήρηση και τη διαχείριση του δικτύου Natura 2000». Το παρόν έγγραφο αντικαθιστά, ως εκ τούτου, την αρχική έκδοση εκείνου του εγγράφου, που εκδόθηκε τον Απρίλιο του 2000².

Η παρούσα επικαιροποίηση ενσωματώνει τη σωρεία αποφάσεων που έχουν εκδοθεί με την πάροδο των ετών από το Δικαστήριο της ΕΕ σχετικά με το άρθρο 6³. Βασίζεται επίσης σε σειρά σημειωμάτων της Επιτροπής που διαλαμβάνουν τη διαχείριση του δικτύου Natura 2000, καθώς και σε άλλα σχετικά έγγραφα καθοδήγησης της Επιτροπής σχετικά με το άρθρο 6, τα οποία θα πρέπει να διαβάζονται σε συνδυασμό με το παρόν έγγραφο⁴.

Το έγγραφο απευθύνεται πρωτίστως στις αρχές των κρατών μελών. Ωστόσο, αναμένεται ότι θα διευκολύνει επίσης την κατανόηση του μηχανισμού της οδηγίας για τους οικοτόπους από οποιονδήποτε συμμετέχει στη διαχείριση τόπων Natura 2000 και στη διαδικασία αδειοδότησης του άρθρου 6.

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0198&qid=1527590267854&from=EL>

² «Διαχείριση των περιοχών του δικτύου Natura 2000» – Οι διατάξεις του άρθρου 6 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για τα ενδιαιτήματα, Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2000 – ISBN 92-828-8989-0.

³ Μια συλλογή των σημαντικότερων υποθέσεων σχετικά με το άρθρο 6 διατίθεται στην ακόλουθη διεύθυνση: http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/caselaw/index_en.htm

⁴ Σημειώματα της Επιτροπής σχετικά με τον χαρακτηρισμό ΕΖΔ, τον καθορισμό των στόχων διατήρησης για τους τόπους Natura 2000, τη θέσπιση μέτρων διατήρησης για τους τόπους του δικτύου Natura 2000.

Έγγραφα καθοδήγησης της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6 σε διάφορους τομείς

Διατίθενται στη διεύθυνση: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/guidance_en.htm

Το έγγραφο εκπονήθηκε κατόπιν διαβουλεύσεων με τις αρχές των κρατών μελών που είναι αρμόδιες για την προστασία της φύσης, καθώς και με ενδιαφερόμενους φορείς. Σκοπός του είναι να συνδράμει τις αρχές των κρατών μελών, καθώς και οποιονδήποτε συμμετέχει στη διαχείριση τόπων Natura 2000 και στη διαδικασία αδειοδότησης του άρθρου 6, κατά την εφαρμογή της οδηγίας για τους οικοτόπους. Μόνο το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αρμόδιο να ερμηνεύει έγκυρα το δίκαιο της Ένωσης.

Οι ερμηνείες που παρέχονται από την Επιτροπή δεν μπορούν να υπερβούν τα όρια της οδηγίας. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη συγκεκριμένη οδηγία, η οποία τηρεί την αρχή της επικουρικότητας και, κατά συνέπεια, αφήνει στα κράτη μέλη μεγάλο περιθώριο ελιγμών όσον αφορά την πρακτική εφαρμογή ειδικών μέτρων για τους διάφορους τύπους του δικτύου Natura 2000. Σε κάθε περίπτωση, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να επιλέξουν τον κατάλληλο τρόπο με τον οποίο επιθυμούν να εφαρμόσουν τα πρακτικά μέτρα, υπό την προϋπόθεση ότι με τα μέτρα αυτά επιτυγχάνονται τα αποτελέσματα της οδηγίας.

Παρότι έχει ερμηνευτικό χαρακτήρα, σκοπός του παρόντος εγγράφου δεν είναι να παράσχει απόλυτες απαντήσεις σε ζητήματα που αφορούν συγκεκριμένους τύπους. Τα ζητήματα αυτά θα πρέπει να εξετάζονται κατά περίπτωση, λαμβανομένων παράλληλα υπόψη των κατευθύνσεων που παρέχονται στο παρόν έγγραφο.

ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

Έπειτα από μια εισαγωγική σημείωση σχετικά με το γενικό περιεχόμενο και το σκεπτικό του άρθρου 6, ακολουθεί αναλυτική παρουσίαση κάθε επιμέρους παραγράφου (άρθρο 6 παράγραφοι 1, 2, 3 και 4) σύμφωνα με την ίδια γενική δομή. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνεται εισαγωγή στην παράγραφο και στο πεδίο εφαρμογής της, και ακολουθεί ανάλυση των βασικών εννοιών και ζητημάτων που εγείρονται, με βάση τις γνώσεις που διαθέτει η Επιτροπή, την υφιστάμενη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ και άλλη νομοθεσία της ΕΕ, κατά περίπτωση.

Για να διευκολυνθεί η ταχεία ανάγνωση των σχετικών συμπερασμάτων, τα βασικά σημεία που προκύπτουν από τις αναλύσεις της Επιτροπής παρουσιάζονται συνοπτικά (με έντονους χαρακτήρες) στο τέλος κάθε ενότητας.

1. Εισαγωγή

Πλαίσιο του άρθρου 6

1.1. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΙΚΟΤΟΠΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΤΗΝΑ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΣΕ ΕΝΑ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Πριν από την αναλυτική εξέταση του άρθρου 6, αξίζει να υπενθυμιστεί η θέση του εντός του γενικού συστήματος της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ⁵ (εφεξής «οδηγία για τους οικοτόπους») και της οδηγίας 2009/147/ΕΚ⁶ (εφεξής «οδηγία για τα πτηνά»), καθώς και η σχέση του με ένα ευρύτερο νομικό πλαίσιο.

Το πρώτο κεφάλαιο της οδηγίας για τους οικοτόπους, το οποίο περιλαμβάνει τα άρθρα 1 και 2, φέρει τον τίτλο «Ορισμοί». Καθορίζει τον σκοπό της οδηγίας, ο οποίος είναι «να συμβάλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας στο ευρωπαϊκό έδαφος των κρατών μελών όπου εφαρμόζεται η συνθήκη⁷». Παρέχει επίσης έναν γενικό προσανατολισμό για την εφαρμογή της οδηγίας, αναφέροντας την ανάγκη όλα τα μέτρα που λαμβάνονται σύμφωνα με την οδηγία να αποσκοπούν στη διασφάλιση της διατήρησης ή της αποκατάστασης ορισμένων οικοτόπων και ειδών «σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης»⁸, και ταυτόχρονα την ανάγκη κατά τη λήψη των μέτρων σύμφωνα με την οδηγία να «λαμβάνονται υπόψη οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, καθώς και οι περιφερειακές και τοπικές ιδιομορφίες»⁹.

Οι βασικές ειδικές απαιτήσεις της οδηγίας για τους οικοτόπους συγκεντρώνονται στα δύο επόμενα κεφάλαια. Το πρώτο έχει τίτλο «Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών» και περιλαμβάνει τα άρθρα 3 έως 11. Το δεύτερο έχει τίτλο «Προστασία των ειδών» και περιλαμβάνει τα άρθρα 12 έως 16.

Στο κεφάλαιο με τίτλο «Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών» εξετάζεται η δημιουργία και η διατήρηση τόπων που έχουν οριστεί για τους τύπους οικοτόπων και τα είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος που παρατίθενται στα παραρτήματα Ι και ΙΙ της οδηγίας. Οι τόποι αυτοί, μαζί με τους τόπους που έχουν ταξινομηθεί σύμφωνα με την οδηγία για τα πτηνά, απαρτίζουν το δίκτυο Natura 2000 (άρθρο 3 παράγραφος 1). Στο κεφάλαιο αυτό, το άρθρο 6 περιέχει διατάξεις που διέπουν τη διατήρηση και τη διαχείριση των τόπων του δικτύου Natura 2000. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 6 αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα άρθρα μεταξύ των 24 άρθρων της οδηγίας, διότι είναι εκείνο που καθορίζει

⁵ ΕΕ L 206 της 22.7. 1992, σ. 7.

⁶ ΕΕ L 20 της 26.1.2010, σ. 7, οδηγία με την οποία καταργείται η οδηγία 79/409/ΕΟΚ.

⁷ Άρθρο 2 παράγραφος 1.

⁸ Άρθρο 2 παράγραφος 2. Ο όρος «ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης» ορίζεται στο άρθρο 1 στοιχεία ε) και θ) και αναφέρεται στην κατάσταση διατήρησης των ειδών ή των τύπων οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος σε ολόκληρη την περιοχή της φυσικής τους κατανομής εντός της ΕΕ.

⁹ Άρθρο 2 παράγραφος 3.

στον μεγαλύτερο βαθμό τη σχέση μεταξύ της διατήρησης και άλλων κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων.

Το άρθρο περιλαμβάνει τρεις βασικές δέσμες διατάξεων. Το άρθρο 6 παράγραφος 1 προβλέπει τον καθορισμό των αναγκαίων μέτρων διατήρησης και εστιάζεται σε θετικά και προδραστικά μέτρα για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση των φυσικών οικοτόπων και των πληθυσμών ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας σε ικανοποιητική κατάσταση. Το άρθρο 6 παράγραφος 2 περιλαμβάνει διάταξη για την αποφυγή της υποβάθμισης των οικοτόπων και των σημαντικών ενοχλήσεων που έχουν επιπτώσεις στα είδη. Επομένως, δίνει έμφαση στην πρόληψη. Στο άρθρο 6 παράγραφοι 3 και 4 καθορίζεται μια σειρά διαδικαστικών και ουσιαστικών εγγυήσεων που διέπουν τα σχέδια και έργα τα οποία είναι δυνατόν να επηρεάζουν σημαντικά έναν τόπο Natura 2000.

Στο πλαίσιο της διάρθρωσης αυτής, μπορεί να διαπιστωθεί ότι υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ του άρθρου 6 παράγραφοι 1 και 2, όπου καθορίζεται ένα γενικό καθεστώς, και του άρθρου 6 παράγραφοι 3 και 4, όπου καθορίζεται μια διαδικασία που εφαρμόζεται σε ειδικές περιπτώσεις.

Εξεταζόμενες συνολικά, οι διατάξεις του άρθρου 6 αντικατοπτρίζουν τη γενική προσέγγιση που καθορίζεται στο άρθρο 2 και στις αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας. Η προσέγγιση αυτή περιλαμβάνει την ανάγκη προώθησης της βιοποικιλότητας μέσω της διατήρησης ή της αποκατάστασης ορισμένων οικοτόπων και ειδών σε «ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης» σε ολόκληρη την περιοχή της φυσικής τους κατανομής εντός της ΕΕ, λαμβανομένων παράλληλα υπόψη των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και περιφερειακών απαιτήσεων, ως μέσου για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης.

Πέραν της θέσης την οποία κατέχει το άρθρο 6 στο γενικό σύστημα της οδηγίας για τους οικοτόπους, είναι επίσης σκόπιμο να αναφερθεί η σχέση του με το σύστημα της οδηγίας για τα πτηνά.

- Πρώτον, το σύστημα της οδηγίας για τα πτηνά είναι σε μεγάλο βαθμό συγκρίσιμο με εκείνο της οδηγίας για τους οικοτόπους. Ειδικότερα, το κεφάλαιο με τίτλο «Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών» της οδηγίας για τους οικοτόπους είναι ανάλογο με τα άρθρα 3 και 4 της οδηγίας για τα πτηνά.
- Δεύτερον, τα συστήματα των δύο οδηγιών έχουν συγχωνευθεί ή συνενωθεί σε σημαντικό βαθμό. Πρώτον, οι ζώνες ειδικής προστασίας (ΖΕΠ) που έχουν ταξινομηθεί βάσει της οδηγίας για τα πτηνά αποτελούν πλέον αναπόσπαστο μέρος του δικτύου Natura 2000¹⁰. Δεύτερον, οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφοι 2, 3 και 4 της οδηγίας για τους οικοτόπους έχουν πλέον εφαρμογή στις ΖΕΠ¹¹.

Το άρθρο 6 πρέπει επίσης να εξετάζεται εντός του ευρύτερου πλαισίου της πολιτικής της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα¹² και έχει καίρια σημασία για την επίτευξη των στόχων της εν λόγω

¹⁰ Το άρθρο 3 παράγραφος 1 της οδηγίας για τους οικοτόπους προβλέπει ότι «το δίκτυο “Natura 2000” περιλαμβάνει και τις ζώνες ειδικής προστασίας που έχουν ταξινομηθεί από τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ».

¹¹ Άρθρο 7 της οδηγίας για τους οικοτόπους.

¹² Ανακοίνωση της Επιτροπής: Η ασφάλεια ζωής μας, το φυσικό μας κεφάλαιο: στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2020, COM(2011) 244.

πολιτικής. Επίσης, χρήσιμες για την εφαρμογή του άρθρου 6 μπορούν να είναι και άλλες δράσεις που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο αυτό. Ειδικότερα, οι εργασίες μέτρησης της κατάστασης των οικοσυστημάτων στο πλαίσιο της χαρτογράφησης και αξιολόγησης των οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών τους (MAES)¹³ παρέχουν χρήσιμη και σχετική –μεταξύ άλλων και ειδική ανά τομέα– καθοδήγηση σχετικά με ζητήματα όπως η μέτρηση και η αξιολόγηση της κατάστασης των τύπων οικοσυστημάτων που αντιστοιχούν στους ευρύτερους τύπους οικοτόπων βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους· η μέτρηση των πιέσεων που ασκούνται στα οικοσυστήματα· ο ποσοτικός προσδιορισμός των οικολογικών απαιτήσεων, καθώς και της υποβάθμισης και της οικολογικής ακεραιότητας των τόπων.

Θεωρούμενο σε ένα ευρύτερο πλαίσιο –εκείνο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση– το άρθρο 6 μπορεί να γίνει αντιληπτό ως βασικό πλαίσιο για την εφαρμογή της αρχής της ενσωμάτωσης του περιβάλλοντος σε άλλες πολιτικές της ΕΕ, καθώς ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να διαχειρίζονται τους τόπους Natura 2000 με βιώσιμο τρόπο και καθορίζει τα όρια των δραστηριοτήτων που μπορούν να επηρεάσουν δυσμενώς τις προστατευόμενες περιοχές, επιτρέποντας παράλληλα ορισμένες παρεκκλίσεις σε ειδικές περιπτώσεις. Τα μέτρα βάσει του άρθρου 6 μπορούν επίσης να επωφεληθούν από συνέργειες με άλλες σχετικές περιβαλλοντικές πολιτικές της ΕΕ, όπως οι πολιτικές για τα ύδατα, το θαλάσσιο περιβάλλον ή την αλιεία.

Τα μέτρα βάσει του άρθρου 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους ενδέχεται να απαιτούν τη λήψη μέτρων που εμπίπτουν στην κοινή αλιευτική πολιτική [κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1380/2013]. Ειδικότερα, θα μπορούσαν να εφαρμοστούν οι διατάξεις του άρθρου 11 της ΚΑΠ σχετικά με τα μέτρα διατήρησης που είναι απαραίτητα για τη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις που ορίζει η ενωσιακή περιβαλλοντική νομοθεσία· οι εν λόγω διατάξεις διευκρινίζονται στο έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής σχετικά με τη θέσπιση μέτρων διατήρησης στο πλαίσιο της κοινής αλιευτικής πολιτικής για τους τόπους Natura 2000 και για τους σκοπούς της οδηγίας-πλαίσιου για τη θαλάσσια στρατηγική [SWD(2018) 288 final]. Η Επιτροπή έχει ήδη εκδώσει διάφορες κατ' εξουσιοδότηση πράξεις σύμφωνα με το άρθρο 11 της ΚΑΠ (διατίθενται στη διεύθυνση https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/fishing_rules_el).

Εντασσόμενο σε διεθνές πλαίσιο, το άρθρο 6 συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων που καθορίζονται σε συναφείς διεθνείς συμβάσεις για τη διατήρηση της φύσης, όπως η σύμβαση της Βέρνης¹⁴ και η σύμβαση για τη βιολογική ποικιλομορφία¹⁵, δημιουργώντας παράλληλα ένα αναλυτικότερο πλαίσιο για τη διατήρηση και την προστασία των τόπων σε σύγκριση με τις συμβάσεις αυτές.

Το άρθρο 6 αποτελεί βασικό τμήμα του κεφαλαίου της οδηγίας για τους οικοτόπους με τίτλο «Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών». Παρέχει το πλαίσιο για τη διατήρηση και την προστασία των τόπων και περιλαμβάνει προδραστικές, προληπτικές και διαδικαστικές απαιτήσεις. Αφορά ζώνες ειδικής

¹³ http://ec.europa.eu/environment/nature/knowledge/ecosystem_assessment/index_en.htm

¹⁴ Απόφαση 82/72/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Δεκεμβρίου 1981, για τη σύναψη σύμβασης περί της διατήρησης της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης (ΕΕ L 38 της 10.2.1982, σ. 1).

¹⁵ Απόφαση 93/626/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 1993, σχετικά με τη σύναψη της σύμβασης για τη βιολογική ποικιλομορφία (ΕΕ L 309 της 13.12.1993, σ. 1).

προστασίας που έχουν ταξινομηθεί βάσει της οδηγίας για τα πτηνά, καθώς και τόπους που έχουν χαρακτηριστεί δυνάμει της οδηγίας για τους οικοτόπους. Το πλαίσιο αποτελεί βασικό μέσο, αφενός, για την υποστήριξη των γενικών στόχων των δύο οδηγιών και, αφετέρου, για την επίτευξη των στόχων της πολιτικής της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα και της αρχής της ενσωμάτωσης του περιβάλλοντος σε άλλες πολιτικές της ΕΕ και, εντέλει, της βιώσιμης ανάπτυξης.

1.2. ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ «ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ»

Όπως προαναφέρθηκε, το κεφάλαιο της οδηγίας για τους οικοτόπους με τίτλο «Προστασία των ειδών» καλύπτει τα άρθρα 12 έως 16 και αφορά τα αυστηρώς προστατευόμενα ζωικά και φυτικά είδη που παρατίθενται στο παράρτημα IV της οδηγίας¹⁶, καθώς και εκείνα για τα οποία απαιτείται η λήψη ειδικών μέτρων διαχείρισης, όπως παρατίθενται στο παράρτημα V.

Τα άρθρα 12, 13 και 14 καλύπτουν ορισμένα ζωικά και φυτικά είδη τα οποία ενδέχεται επίσης να περιλαμβάνονται στο παράρτημα II της οδηγίας και τα οποία, ως εκ τούτου, μπορούν επίσης να επωφελούνται από τις διατάξεις του άρθρου 6 εντός των τόπων Natura 2000 που τα φιλοξενούν¹⁷. Κατά συνέπεια, μια δραστηριότητα μπορεί να εμπίπτει συγχρόνως στο πεδίο εφαρμογής και των δύο κεφαλαίων.

*Για παράδειγμα, η καταστροφή ενός τόπου ανάπαυσης της φαιάς αρκούδας, *Ursus arctos*, ενδέχεται να παραβαίνει την απαγόρευση την οποία επιβάλλει το άρθρο 12 παράγραφος 1 στοιχείο δ) και, παράλληλα, να αντιβαίνει στο άρθρο 6 εάν ο τόπος ανάπαυσης βρίσκεται εντός τόπου Natura 2000 που έχει οριστεί για το εν λόγω είδος.*

Παρότι αυτό μπορεί φαινομενικά να συνεπάγεται αλληλεπικάλυψη, θα πρέπει να επισημανθούν τα ακόλουθα σημεία:

- Πρώτον, ορισμένα είδη φυτών ή ζώων που καλύπτονται από τα άρθρα 12, 13 και 14 δεν περιλαμβάνονται στο παράρτημα II. Συνεπώς, δεν επωφελούνται άμεσα από τη διατήρηση και την προστασία τόπων στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000.
- Δεύτερον, όσον αφορά τα ευπρόσβλητα είδη, όπως τα μεγάλα σαρκοφάγα που επωφελούνται από τις διατάξεις τόσο του κεφαλαίου για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών όσο και του κεφαλαίου για την προστασία των ειδών, η προστασία που τους παρέχει το άρθρο 6 περιορίζεται σε τόπους εντός του δικτύου Natura 2000, ενώ η προστασία που τους παρέχει το κεφάλαιο για την προστασία των ειδών δεν περιορίζεται σε τόπους. Ως εκ τούτου, το άρθρο 6 αφορά τη διατήρηση και

¹⁶ Περισσότερες λεπτομέρειες για τη σχέση μεταξύ των διατάξεων της οδηγίας για τους οικοτόπους που αφορούν τα είδη και εκείνων που αφορούν την προστασία των τόπων παρέχονται στο έγγραφο καθοδήγησης της Επιτροπής σχετικά με την αυστηρή προστασία των ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος. http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/index_en.htm

¹⁷ Οι διατάξεις της οδηγίας για τους οικοτόπους που αφορούν την προστασία ειδών εφαρμόζονται σε ορισμένα είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος αλλά όχι σε τύπους οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος. Οι τελευταίοι επωφελούνται μόνο από τις διατάξεις του κεφαλαίου «Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών» (άρθρα 3-11), το οποίο σημαίνει επίσης ότι όταν βρίσκονται εκτός του δικτύου Natura 2000 δεν απολαύουν προστασίας δυνάμει της οδηγίας για τους οικοτόπους.

την προστασία **τόπων που έχουν οριστεί** για τα είδη εντός του δικτύου Natura 2000, ενώ το κεφάλαιο για την προστασία των ειδών καλύπτει τα είδη σε ολόκληρη την περιοχή της φυσικής κατανομής τους εντός της ΕΕ (συμπεριλαμβανομένων συγκεκριμένων περιοχών εκτός του δικτύου Natura 2000 όπου απαντώνται τα είδη, ιδίως των τόπων αναπαραγωγής και ανάπαυσης αυτών των ζώων).

Παρότι ορισμένα είδη φυτών και ζώων επωφελούνται από τις διατάξεις τόσο του κεφαλαίου για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των ειδών όσο και του κεφαλαίου για την προστασία των ειδών, το πεδίο εφαρμογής και ο χαρακτήρας των σχετικών διατάξεων διαφέρουν.

1.3. ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ: ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι απαιτείται η μεταφορά των διατάξεων του άρθρου 6 στο εθνικό δίκαιο (δηλαδή πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο διατάξεων του εθνικού δικαίου με τις οποίες θα τεθούν σε εφαρμογή οι απαιτήσεις τους). Ως προς το θέμα αυτό καλύπτονται από το άρθρο 23 της οδηγίας, το οποίο ορίζει ότι «[τ]α κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αναγκαίες για να συμμορφωθούν προς την παρούσα οδηγία εντός δύο ετών από την κοινοποίησή της». Ανάλογα με το κράτος μέλος, η προθεσμία μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο ήταν η 10η Ιουνίου 1994 ή η ημερομηνία προσχώρησης στην ΕΕ.

Αυτό απορρέει από το είδος της νομικής πράξης που χρησιμοποιήθηκε, δηλαδή οδηγία. Η οδηγία είναι δεσμευτική όσον αφορά το αποτέλεσμα το οποίο πρέπει να επιτευχθεί, αλλά αφήνει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών την επιλογή του τύπου και των μέσων για την επίτευξη του αποτελέσματος αυτού.

Στην πάγια νομολογία διευκρινίζεται ότι η μεταφορά στο εθνικό δίκαιο πρέπει να είναι σαφής και ακριβής, πιστή και να έχει αδιαμφισβήτητη δεσμευτική ισχύ [βλ. Δικαστήριο της ΕΕ (εφεξής: Δικαστήριο), υποθέσεις C-363/85, C-361/88, C-159/99, σκέψη 32, C-415/01, σκέψη 21, C-58/02, C-6/04, σκέψεις 21, 25, 26, C-508/04, σκέψη 80]¹⁸.

Ανάλογα με το εκάστοτε κράτος μέλος, το άρθρο 6 έπρεπε να έχει μεταφερθεί στο εθνικό δίκαιο έως τις 10 Ιουνίου 1994 για τα πρώτα 12 κράτη μέλη ή την ημερομηνία προσχώρησης στην ΕΕ για τα υπόλοιπα.

1.4. ΧΡΟΝΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6: ΑΠΟ ΠΟΙΑ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΦΑΡΜΟΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6;

Γενικά, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της προθεσμίας μεταφοράς των διατάξεων του άρθρου 6 στο εθνικό δίκαιο και της ημερομηνίας από την οποία οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται στους επιμέρους τόπους.

¹⁸ https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7045/el/

Όσον αφορά τους επιμέρους τόπους, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των ζωνών ειδικής προστασίας που έχουν ταξινομηθεί βάσει της οδηγίας για τα πτηνά και άλλων τόπων –τόπων κοινοτικής σημασίας (ΤΚΣ) και ειδικών ζωνών διατήρησης (ΕΖΔ)– βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους.

1.4.1. Ζώνες ειδικής προστασίας βάσει της οδηγίας για τα πτηνά

Οι απαιτήσεις προστασίας που αφορούν τις ζώνες ειδικής προστασίας (ΖΕΠ) ορίζονται στο άρθρο 4 παράγραφος 4 πρώτη περίοδος της οδηγίας για τα πτηνά, όπου προβλέπεται ότι για τις εν λόγω ζώνες «[τ]α κράτη μέλη υιοθετούν κατάλληλα μέτρα για να αποφεύγουν τη ρύπανση ή την υποβάθμιση των οικοτόπων, καθώς και τις επιζήμιες για τα πτηνά διαταράξεις, όταν αυτές έχουν σημαντικές συνέπειες σε σχέση με τους αντικειμενικούς στόχους του παρόντος άρθρου».

Μετά την έναρξη ισχύος της οδηγίας για τους οικοτόπους, οι ανωτέρω υποχρεώσεις αντικαταστάθηκαν σύμφωνα με το άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο προβλέπει τα εξής:

«Οι υποχρεώσεις που πηγάζουν από τις παραγράφους 2, 3 και 4 του άρθρου 6 της παρούσας οδηγίας αντικαθιστούν τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από την πρώτη πρόταση της παραγράφου 4 του άρθρου 4 της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ, όσον αφορά τις ζώνες που χαρακτηρίστηκαν δυνάμει της παραγράφου 1 του άρθρου 4 ή αναγνωρίστηκαν με ανάλογο τρόπο δυνάμει της παραγράφου 2 του άρθρου 4 της εν λόγω οδηγίας, τούτο δε από την ημερομηνία θέσης σε εφαρμογή της παρούσας οδηγίας ή από την ημερομηνία της ταξινόμησης ή της αναγνώρισης εκ μέρους ενός κράτους μέλους δυνάμει της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ, εφόσον αυτή είναι μεταγενέστερη.»

Ως εκ τούτου, οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 1 δεν εφαρμόζονται για τις ζώνες ειδικής προστασίας (ΖΕΠ). Ωστόσο, ανάλογες διατάξεις εφαρμόζονται στις ΖΕΠ δυνάμει του άρθρου 3 και του άρθρου 4 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας για τα πτηνά. Η ημερομηνία από την οποία οι εν λόγω παρόμοιες διατάξεις θα πρέπει καταρχήν να εφαρμόζονται στις ΖΕΠ είναι η ημερομηνία από την οποία η οδηγία για τα πτηνά τέθηκε σε εφαρμογή στα κράτη μέλη (υποθέσεις C-355/90, *Επιτροπή κατά Ισπανίας*, «Marismas de Santoña», C-166/97, *Επιτροπή κατά Γαλλίας*, «Ποταμόκολπος του Σηκουάνα»).

Όσον αφορά τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφοι 2, 3 και 4, είναι σαφές από τη διατύπωση του άρθρου 7 ότι οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται στις ΖΕΠ που είχαν ήδη χαρακτηριστεί κατά τον χρόνο έναρξης ισχύος της οδηγίας για τους οικοτόπους. Ωστόσο, δεδομένου του γράμματος του άρθρου 7, τίθεται το ερώτημα αν οι διατάξεις του άρθρου 4 παράγραφος 4 πρώτη περίοδος της οδηγίας για τα πτηνά παραμένουν εφαρμοστέες μετά την «ημερομηνία θέσης σε εφαρμογή της παρούσας οδηγίας» (τις 10 Ιουνίου 1994 για τα τότε κράτη μέλη και την ημερομηνία προσχώρησης για τα μεταγενέστερα κράτη μέλη) σε τόπους που θα έπρεπε να έχουν χαρακτηριστεί ΖΕΠ αλλά δεν έλαβαν αυτόν τον χαρακτηρισμό.

Στην υπόθεση *Marismas de Santoña* (C-355/90, σκέψη 22), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 4 παράγραφος 4 πρώτη περίοδος της οδηγίας για τα πτηνά ήταν εφαρμοστέο σε μη χαρακτηρισμένο τόπο ο οποίος θα έπρεπε να έχει χαρακτηριστεί ΖΕΠ από την ημερομηνία εφαρμογής της οδηγίας για τα πτηνά (δηλ. από τις 7 Απριλίου 1981 για τα τότε κράτη μέλη και από την ημερομηνία προσχώρησης για τα μεταγενέστερα κράτη μέλη).

Σύμφωνα με την υπόθεση *Basse Corbières* (C-374/98, σκέψεις 43–57· βλ. επίσης την υπόθεση C-141/14), οι ζώνες που δεν έχουν χαρακτηριστεί ΖΕΠ ενώ θα έπρεπε να έχουν χαρακτηριστεί, υπάγονται και αυτές στο ειδικό καθεστώς του άρθρου 4 παράγραφος 4 πρώτη περίοδος της οδηγίας για τα πτηνά, το οποίο είναι αυστηρότερο από εκείνο του άρθρου 6 παράγραφοι 2 έως 4 της οδηγίας για τους οικοτόπους διότι δεν προβλέπει παρέκκλιση. Ο διττός χαρακτήρας των καθεστώτων παρέχει στα κράτη μέλη κίνητρο να προβαίνουν σε χαρακτηρισμούς καθόσον τους παρέχει τη δυνατότητα προσφυγής σε διαδικασία που τους επιτρέπει, για επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως, και υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την υιοθέτηση σχεδίων ή έργων που βλάπτουν μια ΖΕΠ.

Το άρθρο 6 παράγραφος 1 της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν εφαρμόζεται στις ΖΕΠ. Ωστόσο, υπάρχουν ανάλογες διατάξεις στο άρθρο 3 και στο άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας για τα πτηνά και αυτές εφαρμόζονται από την ημερομηνία εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.

Όσον αφορά την ημερομηνία εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφοι 2, 3 και 4 της οδηγίας για τους οικοτόπους στις ΖΕΠ, οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται σε όλους τους τόπους που έχουν χαρακτηριστεί ΖΕΠ σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας για τα πτηνά από την ημερομηνία εφαρμογής της οδηγίας για τους οικοτόπους.

Τόποι που δεν έχουν χαρακτηριστεί ΖΕΠ, ενώ θα έπρεπε να έχουν χαρακτηριστεί, υπάγονται και αυτοί στο καθεστώς προστασίας του άρθρου 4 παράγραφος 4 πρώτη περίοδος της οδηγίας για τα πτηνά, το οποίο είναι αυστηρότερο από τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφοι 2 έως 4 της οδηγίας για τους οικοτόπους.

1.4.2. Τόποι στο πλαίσιο της οδηγίας για τους οικοτόπους

Το **άρθρο 6 παράγραφος 1** εφαρμόζεται στις ΕΖΔ. Σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 4 της οδηγίας, οι ΕΖΔ θεσπίζονται μόλις οριστούν ως τέτοιες από τα κράτη μέλη. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μετά την επιλογή ενός τόπου ως ΤΚΣ σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 2 της οδηγίας. Ένας ΤΚΣ πρέπει να ορίζεται ως ΕΖΔ «*το ταχύτερο δυνατόν και, το αργότερο, μέσα σε μια εξαετία*».

Ο ορισμός ενός ΤΚΣ ως ΕΖΔ ουσιαστικά ενεργοποιεί την εφαρμογή του άρθρου 6 παράγραφος 1, εφόσον όλα τα άλλα μέτρα βάσει του άρθρου 6 –συμπεριλαμβανομένου του καθήκοντος να προλαμβάνεται περαιτέρω υποβάθμιση (άρθρο 6 παράγραφοι 2, 3 και 4)– εφαρμόζονται ήδη για τους ΤΚΣ πριν αυτοί οριστούν ως ΕΖΔ.

Το άρθρο 4 παράγραφος 5 της οδηγίας για τους οικοτόπους προβλέπει τα εξής:

«Μόλις ένας τόπος εγγραφεί στον κατάλογο του τρίτου εδαφίου της δεύτερης παραγράφου, υπόκειται στις διατάξεις των παραγράφων 2, 3 και 4 του άρθρου 6.»

Συνεπώς, σε αντίθεση με τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 1, οι οποίες εφαρμόζονται μόνον όταν ένας ΤΚΣ έχει οριστεί ως ΕΖΔ, οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφοι 2, 3 και 4 καθίστανται εφαρμοστέες μόλις ο τόπος επιλεγεί ως ΤΚΣ (δηλ. πριν οριστεί ως ΕΖΔ). Το άρθρο 6 παράγραφος 1 ισχύει επίσης για ΤΚΣ για τους οποίους έχει λήξει η εξαετής προθεσμία και οι οποίοι δεν έχουν ακόμη οριστεί ως ΕΖΔ κατά παράβαση του άρθρου 4

παράγραφος 4. Με άλλα λόγια, η υποχρέωση θέσπισης των αναγκαίων μέτρων διατήρησης τίθεται σε εφαρμογή το αργότερο κατά τη λήξη της εξαετούς προθεσμίας.

Οι αποφάσεις της Επιτροπής που εγκρίνουν τους ΤΚΣ ορίζουν σαφώς τα εξής: ... *πρέπει να τονιστεί ότι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 4 παράγραφος 4 και από το άρθρο 6 παράγραφος 1 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ ισχύουν το ταχύτερο δυνατόν και, το αργότερο, εντός έξι ετών από την έγκριση του αρχικού ή των ενημερωμένων καταλόγων των τόπων κοινοτικής σημασίας για τη βιογεωγραφική περιοχή, ανάλογα με το ποιος είναι ο κατάλογος στον οποίο ένας τόπος κοινοτικής σημασίας συμπεριελήφθη για πρώτη φορά με αυτή του την ιδιότητα.*

Αυτό σημαίνει ότι η περίοδος των έξι ετών αρχίζει να υπολογίζεται από την ημερομηνία κατά την οποία ο τόπος συμπεριλήφθηκε για πρώτη φορά στην απόφαση της Επιτροπής. Εάν μεταγενέστερες αποφάσεις προσαρμόσουν αργότερα ορισμένες από τις λεπτομέρειες του τόπου, αυτό δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως δικαιολογία για την αναβολή του ορισμού ως ΕΖΔ. Ωστόσο, οι νέες αυτές προσαρμογές θα χρειαστεί να ενσωματωθούν στη διαδικασία ορισμού ως ΕΖΔ και να ληφθούν υπόψη κατά τον καθορισμό των αναγκαίων μέτρων διατήρησης.

Στην υπόθεση *Dragaggi* (C-117/03, σκέψη 29) το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «*τα κράτη μέλη υποχρεούνται, δυνάμει της οδηγίας, να λαμβάνουν μέτρα προστασίας δυνάμει να διαφυλάξουν το οικολογικό ενδιαφέρον των τόπων οι οποίοι δύνανται να χαρακτηρισθούν ως τόποι κοινοτικής σημασίας και έχουν συμπεριληφθεί στους διαβιβαζόμενους προς την Επιτροπή εθνικούς καταλόγους, στους οποίους περιλαμβάνονται, ιδίως, οι παρέχοντες προστασία σε φυσικούς οικοτόπους προτεραιότητας ή σε είδη προτεραιότητας*».

Στην υπόθεση *Bund Naturschutz* (C-244/05, σκέψη 47) το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι «*το ενδεδειγμένο εφαρμοστέο καθεστώς προστασίας για τους τόπους που περιλαμβάνονται σε εθνικό κατάλογο που έχει διαβιβασθεί στην Επιτροπή, δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας, επιβάλλει στα κράτη μέλη να μην επιτρέπουν παρεμβάσεις που ενδέχεται να θέσουν σοβαρά σε κίνδυνο τα οικολογικά χαρακτηριστικά των τόπων αυτών*».

Με βάση τα ανωτέρω, οι αρχές των κρατών μελών πρέπει να μεριμνούν για τη μη υποβάθμιση των τόπων που περιλαμβάνονται στον εθνικό τους κατάλογο προτεινόμενων ΤΚΣ, καθώς και για την προστασία των τόπων αυτών για τον σκοπό της διαφύλαξης του οικολογικού ενδιαφέροντός τους ακόμη και πριν από την έκδοση του ενωσιακού καταλόγου ΤΚΣ. Όταν ο εθνικός κατάλογος παραμένει ελλιπής, συνιστάται επίσης στα κράτη μέλη να διαφυλάττουν το οικολογικό ενδιαφέρον τόπων οι οποίοι, σύμφωνα με επιστημονικά στοιχεία που βασίζονται στα κριτήρια του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας για τους οικοτόπους, θα έπρεπε να περιλαμβάνονται στον εθνικό κατάλογο. Για τον σκοπό αυτόν, μια πρακτική σύσταση είναι να χρησιμοποιείται ορθά η διαδικασία εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ) βάσει της οδηγίας 2011/92/ΕΕ¹⁹ για έργα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (στο μέτρο που καλύπτονται από την εν λόγω οδηγία). Το Δικαστήριο έχει ήδη επιβεβαιώσει τη σημασία που θα πρέπει να αποδίδεται σε ευαίσθητους φυσικούς τόπους όταν αποφασίζεται η υποβολή έργων σε ΕΠΕ βάσει της εν λόγω οδηγίας (C-392/96, σκέψη 66).

¹⁹ ΕΕ L 26 της 28.1.2012, σ. 1, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52/ΕΕ, ΕΕ L 124 της 25.4.2014, σ. 1.

Οι ανωτέρω παράμετροι μπορούν να συνοψιστούν στον ακόλουθο πίνακα:

Κατάσταση τόπου	Προτεινόμενος ΤΚΣ	ΤΚΣ	ΕΖΔ	ΖΕΠ	Τόποι που θα έπρεπε να έχουν χαρακτηριστεί ΖΕΠ
Άρθρο 6 παράγραφος 1	Προαιρετικό	Προαιρετικό (υποχρεωτικό εάν έχει λήξει η εξαιτητική προθεσμία)	Υποχρεωτικό	Δεν εφαρμόζεται αλλά εφαρμόζονται ανάλογες διατάξεις του άρθρου 3 και του άρθρου 4 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας για τα πτηνά.	Δεν εφαρμόζεται.
Άρθρο 6 παράγραφοι 2, 3 και 4	Προαιρετικό, αλλά τα κράτη μέλη πρέπει να λάβουν μέτρα προστασίας δυνάμει να διαφυλάξουν το οικολογικό ενδιαφέρον των τόπων ²⁰ .	Υποχρεωτικό	Υποχρεωτικό	Υποχρεωτικό	Δεν εφαρμόζεται, αλλά οι τόποι αυτοί συνεχίζουν να υπάγονται στο καθεστώς προστασίας του άρθρου 4 παράγραφος 4 πρώτη περίοδος της οδηγίας για τα πτηνά.

Το άρθρο 6 παράγραφοι 2, 3 και 4 εφαρμόζεται σε ΤΚΣ και ΕΖΔ βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους. Το άρθρο 6 παράγραφος 1 εφαρμόζεται σε ΕΖΔ βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους.

Οι ανωτέρω διατάξεις δεν εφαρμόζονται σε τόπους οι οποίοι περιλαμβάνονται σε εθνικό κατάλογο που διαβιβάζεται στην Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 4 παράγραφος 1 της οδηγίας. Τα κράτη μέλη πρέπει, ωστόσο, να λαμβάνουν μέτρα προστασίας δυνάμει να διαφυλάξουν το οικολογικό ενδιαφέρον των τόπων αυτών. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνεται η απαγόρευση παρεμβάσεων που ενδέχεται να θέσουν σοβαρά σε κίνδυνο τα οικολογικά χαρακτηριστικά των τόπων αυτών.

Σε περίπτωση που δεν έχει υποβληθεί πλήρης εθνικός κατάλογος, συνιστάται στα κράτη μέλη να ακολουθούν παρόμοια προσέγγιση για τόπους οι οποίοι, βάσει των επιστημονικών κριτηρίων της οδηγίας, θα πρέπει σαφώς να συμπεριληφθούν στον εθνικό κατάλογο.

²⁰ Παρόμοια απαίτηση ισχύει για τόπους οι οποίοι, σύμφωνα με επιστημονικά στοιχεία που βασίζονται στα κριτήρια του παραρτήματος III της οδηγίας για τους οικοτόπους, θα πρέπει να περιλαμβάνονται στον εθνικό κατάλογο των προτεινόμενων ΤΚΣ.

2. Άρθρο 6 παράγραφος 1

**Διευκρίνιση των εννοιών αναγκαία μέτρα διατήρησης,
στόχοι διατήρησης, οικολογικές απαιτήσεις,
σχέδια διαχείρισης, και κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα**

2.1. ΚΕΙΜΕΝΟ

«Για τις ειδικές ζώνες διατήρησης, τα κράτη μέλη καθορίζουν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης που ενδεχομένως συνεπάγονται ειδικά ενδεδειγμένα σχέδια διαχείρισης ή ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης και τα δέοντα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II, τα οποία απαντώνται στους τόπους.»

2.2. ΠΕΛΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Το άρθρο 6 παράγραφος 1 θεσπίζει ένα γενικό καθεστώς διατήρησης το οποίο πρέπει να καθοριστεί από τα κράτη μέλη για όλες τις ειδικές ζώνες διατήρησης (ΕΖΔ).

Άρθρο 6 παράγραφος 1:

- προβλέπει **θετικά** μέτρα διατήρησης που ενδεχομένως συνεπάγονται σχέδια διαχείρισης και κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II, τα οποία απαντώνται στον τόπο. Από την άποψη αυτή, το άρθρο 6 παράγραφος 1 διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες τρεις παραγράφους του άρθρου 6, οι οποίες προβλέπουν προληπτικά μέτρα για την αποφυγή της υποβάθμισης, των ενοχλήσεων και των σημαντικών επιπτώσεων σε τόπους του δικτύου Natura 2000.
- αποτελεί **σημείο αναφοράς** για τη συλλογιστική και τη συνολική κατανόηση του άρθρου 6 και των υπόλοιπων τριών παραγράφων του.
- θεσπίζει ένα γενικό καθεστώς διατήρησης το οποίο ισχύει για **όλες** τις ΕΖΔ στο δίκτυο Natura 2000 χωρίς εξαίρεση και για **όλους** τους τύπους φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και τα είδη του παραρτήματος II που απαντώνται στους τόπους, με εξαίρεση εκείνα των οποίων η παρουσία προσδιορίζεται ως μη σημαντική στο τυποποιημένο έντυπο δεδομένων (ΤΕΔ) του Natura 2000²¹.

²¹ Απόφαση 2011/484/ΕΕ της Επιτροπής όσον αφορά το έντυπο παροχής πληροφοριών για τους τόπους Natura 2000 <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:198:0039:0070:EL:PDF>.

- αφορά ειδικά τις ΕΖΔ: το άρθρο 6 παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται στις ζώνες ειδικής προστασίας (ΖΕΠ), σε αντίθεση με το άρθρο 6 παράγραφοι 2, 3 και 4. Με αυτόν τον τρόπο, ο νομοθέτης θέσπισε:
 - ένα καθεστώς για τον καθορισμό «μέτρων ειδικής διατήρησης» για τις ΖΕΠ που κατατάσσονται δυνάμει της οδηγίας για τα πτηνά, σύμφωνα με το άρθρο 3 και το άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 2 της εν λόγω οδηγίας·
 - ένα καθεστώς για τον καθορισμό «αναγκαίων μέτρων διατήρησης» για τις ΕΖΔ που ορίζονται δυνάμει της οδηγίας για τους οικοτόπους, σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 1 της εν λόγω οδηγίας·
- εφαρμόζεται επίσης στους ΤΚΣ για τους οποίους έχει λήξει η εξαετής προθεσμία και οι οποίοι δεν έχουν ακόμη οριστεί ως ΕΖΔ κατά παράβαση του άρθρου 4 παράγραφος 4. Με άλλα λόγια, η υποχρέωση θέσπισης των αναγκαίων μέτρων διατήρησης ισχύει το αργότερο έως τη λήξη της εξαετούς προθεσμίας·
- σχετίζεται με το άρθρο 1 στοιχείο α), το οποίο ορίζει τα μέτρα διατήρησης ως ένα σύνολο μέτρων που απαιτούνται για να διατηρηθούν ή να αποκατασταθούν οι φυσικοί οικοτόποι και οι πληθυσμοί ειδών αγρίας χλωρίδας και πανίδας σε ικανοποιητική κατάσταση·
- σχετίζεται με το άρθρο 2 παράγραφος 2, το οποίο ορίζει ότι τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται σύμφωνα με την εν λόγω οδηγία αποσκοπούν στη διασφάλιση της διατήρησης ή της αποκατάστασης σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των φυσικών οικοτόπων και των άγριων ειδών χλωρίδας και πανίδας κοινοτικού ενδιαφέροντος·
- σχετίζεται με το άρθρο 2 παράγραφος 3, στο οποίο διευκρινίζεται ότι κατά τη λήψη των μέτρων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, καθώς και οι περιφερειακές και τοπικές ιδιομορφίες.

Όσον αφορά όλες τις ΕΖΔ, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να καταρτίσουν μέτρα διατήρησης και να λάβουν κατάλληλα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα. Τα μέτρα αυτά πρέπει να θεσπιστούν το αργότερο εντός έξι ετών από την έκδοση των ενωσιακών καταλόγων τόπων κοινοτικής σημασίας (ΤΚΣ).

Τα μέτρα αυτά είναι θετικά και ειδικά για κάθε τόπο· εφαρμόζονται σε όλους τους τύπους φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και στα είδη του παραρτήματος II που απαντώνται στους τόπους, με εξαίρεση εκείνα των οποίων η παρουσία είναι μη σημαντική σύμφωνα με το τυποποιημένο έντυπο δεδομένων του Natura 2000. Αποσκοπούν στη διασφάλιση της διατήρησης ή της αποκατάστασης σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των φυσικών οικοτόπων και των άγριων ειδών χλωρίδας και πανίδας κοινοτικού ενδιαφέροντος· και λαμβάνουν υπόψη τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, καθώς και τις περιφερειακές και τοπικές ιδιομορφίες.

2.3. ΠΟΙΟ ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ «ΑΝΑΓΚΑΙΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ»;

2.3.1. Καθορισμός στόχων διατήρησης σε επίπεδο τόπων²²

Υπάρχουν διάφορες αναφορές στον όρο «στόχοι διατήρησης» στο προοίμιο της οδηγίας, καθώς και ρητή αναφορά στο άρθρο 6 παράγραφος 3. Η ανάγκη ύπαρξης της έννοιας αυτής υπογραμμίζεται επίσης στο άρθρο 4 παράγραφος 4 και στο άρθρο 6 παράγραφος 1 της οδηγίας. Ως εκ τούτου, είναι χρήσιμο να εξεταστεί τι σημαίνει «στόχοι διατήρησης» και με ποιον τρόπο συνδέεται η έννοια αυτή με τη θέσπιση των αναγκαίων μέτρων διατήρησης για τις ΕΖΔ βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 1.

Στο άρθρο 1 ορίζεται ότι για τους σκοπούς της οδηγίας ως «διατήρηση» νοείται ένα σύνολο μέτρων που απαιτούνται για να διατηρηθούν ή αποκατασταθούν οι φυσικοί οικοτόποι και οι πληθυσμοί ειδών άγριας χλωρίδας και πανίδας σε ικανοποιητική κατάσταση...».

Όπως αναφέρεται στο άρθρο 2, ο γενικός σκοπός της οδηγίας για τους οικοτόπους είναι να συμβάλει στην προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, μέσω της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας. Σκοπός των μέτρων που λαμβάνονται δυνάμει της οδηγίας είναι να διασφαλιστεί ότι για τα είδη και τους τύπους οικοτόπων που καλύπτονται επιτυγχάνεται «ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης», δηλαδή ότι εξασφαλίζεται η μακροπρόθεσμη επιβίωσή τους σε ολόκληρη την περιοχή της φυσικής κατανομής τους εντός της ΕΕ.

Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι κάθε τόπος συμβάλλει στην επίτευξη **ικανοποιητικής κατάστασης διατήρησης (ΙΚΔ)**, ο γενικός αυτός στόχος **μπορεί να καθοριστεί και να επιτευχθεί μόνο στο επίπεδο της περιοχής φυσικής κατανομής ενός είδους ή τύπου οικοτόπου** [βλ. άρθρο 1 στοιχεία ε) και θ) της οδηγίας]. Επομένως, ένας ευρύς στόχος διατήρησης που αποσκοπεί στην επίτευξη ΙΚΔ μπορεί να εξετάζεται μόνο στο κατάλληλο επίπεδο, όπως για παράδειγμα στο εθνικό, το βιογεωγραφικό ή το ευρωπαϊκό επίπεδο.

Ωστόσο, ο **γενικός στόχος της επίτευξης ΙΚΔ** για όλους τους τύπους οικοτόπων και τα είδη που παρατίθενται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας για τους οικοτόπους **πρέπει να μετατραπεί σε στόχους διατήρησης σε επίπεδο τόπου**. Είναι σημαντικό να γίνεται διάκριση μεταξύ των στόχων διατήρησης των επιμέρους τόπων και του συνολικού στόχου επίτευξης ΙΚΔ.

Οι στόχοι διατήρησης σε επίπεδο τόπου είναι μια δέσμη καθορισμένων στόχων που πρέπει να επιτευχθούν σε έναν τόπο προκειμένου να διασφαλιστεί ότι ο τόπος θα συμβάλλει κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο στην επίτευξη ΙΚΔ στο κατάλληλο επίπεδο (λαμβανομένης υπόψη της περιοχής φυσικής κατανομής των αντίστοιχων ειδών ή τύπων οικοτόπων).

Στόχοι διατήρησης σε επίπεδο τόπου θα πρέπει να θεσπίζονται όχι μόνο για τις ειδικές ζώνες διατήρησης (ΕΖΔ) δυνάμει της οδηγίας για τους οικοτόπους, αλλά και για τις ζώνες ειδικής προστασίας (ΖΕΠ) δυνάμει της οδηγίας για τα πτηνά με σκοπό την εκπλήρωση των

²² Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. σημείωμα της Επιτροπής σχετικά με τον καθορισμό των στόχων διατήρησης (2012) – http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/commission_note/commission_note2_EL.pdf.

απαιτήσεων που καθορίζονται στα άρθρα 2 και 3 και στο άρθρο 4 παράγραφοι 1, 2 και 4 της εν λόγω οδηγίας.

Καταρχήν, στόχοι διατήρησης σε επίπεδο τόπου θα πρέπει να καθορίζονται για όλα τα είδη και τους τύπους οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους, καθώς και για τα είδη πτηνών του παραρτήματος I της οδηγίας για τα πτηνά ή τα αποδημητικά είδη πτηνών με τακτική έλευση, τα οποία έχουν σημαντική παρουσία στον τόπο. Ωστόσο, δεν είναι απαραίτητος ο καθορισμός ειδικών στόχων διατήρησης ή μέτρων διατήρησης για είδη ή τύπους οικοτόπων των οποίων η παρουσία στον τόπο δεν είναι σημαντική σύμφωνα με το ΤΕΔ του Natura 2000²³.

Οι στόχοι διατήρησης σε επίπεδο τόπου θα πρέπει να βασίζονται στις οικολογικές απαιτήσεις αυτών των τύπων φυσικών οικοτόπων και ειδών που απαντώνται στον τόπο (βλ. ενότητα 2.3.3 κατωτέρω) και θα πρέπει να καθορίζουν την επιθυμητή κατάσταση διατήρησης στον τόπο. Θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν τη σημασία του τόπου για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση των τύπων οικοτόπων και των ειδών που απαντώνται στον τόπο, καθώς και για τη συνοχή του Natura 2000. Επιπλέον, θα πρέπει να αντικατοπτρίζουν τις απειλές υποβάθμισης ή καταστροφής στις οποίες είναι εκτεθειμένοι οι οικοτόποι και τα είδη που απαντώνται στον τόπο, συμπεριλαμβανομένων των απειλών που οφείλονται στην κλιματική αλλαγή.

Οι στόχοι διατήρησης σε επίπεδο τόπου θα πρέπει να καθορίζουν την επιθυμητή κατάσταση διατήρησης των ειδών και των τύπων οικοτόπων που απαντώνται στον τόπο, ώστε να μεγιστοποιείται η συμβολή τους στην επίτευξη ΙΚΔ στο κατάλληλο επίπεδο. Ενίστε, οι στόχοι αυτοί ορίζονται ως δέσμη στόχων που πρέπει να επιτευχθούν εντός ορισμένου χρονικού διαστήματος. Οι στόχοι αυτοί θα πρέπει να καθορίζονται σε συνάρτηση με την εκτίμηση διατήρησης κάθε είδους και τύπου οικοτόπου που απαντάται στον τόπο, όπως καταγράφεται στο ΤΕΔ.

Οι στόχοι διατήρησης μπορούν να αντικατοπτρίζουν τις προτεραιότητες εντός ενός τόπου. Στην υπόθεση C-241/08, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «...ο καθορισμός των σκοπών διατηρήσεως και αποκαταστάσεως στο πλαίσιο του Natura 2000 ενδέχεται να επιβάλλει, όπως ορθώς επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 71 των προτάσεών της, την άρση των συγκρούσεων μεταξύ διαφόρων σκοπών».

Είναι σημαντικό να γίνει σαφής διάκριση μεταξύ των στόχων και των μέτρων. Για παράδειγμα, οι στόχοι διατήρησης αναμένεται να παραμένουν αρκετά σταθεροί με την πάροδο του χρόνου – πράγματι, στις περισσότερες περιπτώσεις αυτοί πρέπει να είναι μακροπρόθεσμοι στόχοι. Ωστόσο, τα μέτρα διατήρησης που απαιτούνται για την επίτευξη αυτών των στόχων είναι πιθανό να αλλάξουν, μεταξύ άλλων λόγω των μεταβαλλόμενων μορφών απειλών σε τόπους, και φυσικά λόγω των ενδεχομένως θετικών επιδράσεων των μέτρων διατήρησης που έχουν ήδη ληφθεί.

²³ Δηλαδή για όλα τα είδη για τα οποία αναφέρεται ότι έχουν μη σημαντικό μέγεθος και πυκνότητα πληθυσμού σε σχέση με τους πληθυσμούς που απαντώνται στο εθνικό έδαφος (κατηγορία μεγέθους πληθυσμού Δ) και για όλους τους τύπους οικοτόπων για τους οποίους αναφέρεται ότι έχουν μη σημαντική αντιπροσωπευτικότητα (κατηγορία Δ).

Αφού οριστούν οι στόχοι διατήρησης για έναν τόπο Natura 2000, υπάρχουν κάποια περιθώρια ευελιξίας για τον καθορισμό και τη θέσπιση των μέτρων διατήρησης. Μπορούν να εξεταστούν διάφορες δυνατότητες (επιλογή μεταξύ διοικητικών, συμβατικών ή κανονιστικών μέτρων), στο πλαίσιο των οποίων λαμβάνονται υπόψη άλλες κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες που εκτελούνται στους τόπους.

Παραδείγματα στόχων διατήρησης σε επίπεδο τόπου

1. Ο τόπος x έχει χαρακτηριστεί λόγω της σημασίας του για τον τύπο οικοτόπου: ημιφυσικοί λειμώνες (6210). Σύμφωνα με το ΤΕΔ, η κατάσταση διατήρησης του τύπου οικοτόπου είναι κακή (επισημαίνεται ως κατηγορίας Γ στο ΤΕΔ). Ως εκ τούτου, για τον συγκεκριμένο τόπο μπορεί να έχει τεθεί ως στόχος διατήρησης η βελτίωση της διατήρησης του τύπου οικοτόπου στην κατηγορία Α –άριστη– εντός 10 ετών, λαμβανομένου υπόψη ότι ο τύπος οικοτόπου βρίσκεται σε άκρως μη ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης εντός της περιοχής. Τα αναγκαία μέτρα διατήρησης που θεσπίστηκαν βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 1 σχεδιάστηκαν με σκοπό την επίτευξη του στόχου αυτού.
2. Ο τόπος γ έχει χαρακτηριστεί διότι φιλοξενεί μια μεγάλη έκταση ενεργού τυρφώνα υσιπέδου (7110). Σύμφωνα με το ΤΕΔ, ο τύπος οικοτόπου βρίσκεται σε άριστη κατάσταση (επισημαίνεται ως κατηγορίας Α στο ΤΕΔ). Ως εκ τούτου, για τον συγκεκριμένο τόπο έχει τεθεί ως στόχος διατήρησης απλώς η διατήρηση της κατάστασης αυτής, ακόμη και αν ο τύπος οικοτόπου βρίσκεται σε μη ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης εντός της περιοχής. Δεν έχουν θεσπιστεί μέτρα διατήρησης βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 1 διότι δεν απαιτούνται ενεργητικά μέτρα διαχείρισης για τη διατήρηση της κατάστασης του τόπου.

Καταρχήν, στόχοι διατήρησης θα πρέπει να καθορίζονται για κάθε τόπο και για όλα τα είδη και τους τύπους οικοτόπων που έχουν σημαντική παρουσία σε κάθε τόπο. Οι στόχοι αυτοί θα πρέπει να βασίζονται στις οικολογικές απαιτήσεις των ειδών και των οικοτόπων που απαντώνται στον τόπο και θα πρέπει να καθορίζουν την επιθυμητή κατάσταση διατήρησης αυτών των ειδών και τύπων οικοτόπων στον συγκεκριμένο τόπο. Θα πρέπει να καθορίζονται σε συνάρτηση με την εκτίμηση διατήρησης κάθε είδους και τύπου οικοτόπου, όπως καταγράφεται στο τυποποιημένο έντυπο δεδομένων.

Οι στόχοι διατήρησης θα πρέπει επίσης να αντικατοπτρίζουν τη σημασία του τόπου για τη συνοχή του δικτύου Natura 2000, ώστε κάθε τόπος να συμβάλλει με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο στην επίτευξη ΙΚΔ στο κατάλληλο γεωγραφικό επίπεδο εντός της περιοχής φυσικής κατανομής των αντίστοιχων ειδών ή τύπων οικοτόπων.

2.3.2. Καθορισμός των αναγκαίων μέτρων διατήρησης²⁴

Τα μέτρα διατήρησης είναι οι μηχανισμοί και οι δράσεις που πρέπει να τίθενται σε εφαρμογή για έναν τόπο Natura 2000 με σκοπό την επίτευξη των στόχων διατήρησης του

²⁴ Βλ. σημείωμα της Επιτροπής σχετικά με τη θέσπιση μέτρων διατήρησης (2013) – http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/commission_note/comNote%20conservation%20measures_EL.pdf.

τόπου και την αντιμετώπιση των πιέσεων και των απειλών που υφίστανται τα είδη και οι οικοτόποι εντός ενός τόπου.

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 1, «τα κράτη μέλη καθορίζουν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης» που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των οικοτόπων και των ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος που απαντώνται. Αυτό θα πρέπει να νοείται ότι σημαίνει ότι **πρέπει να λαμβάνονται** όλα τα αναγκαία μέτρα διατήρησης.

Αυτό επιβεβαιώνεται από το Δικαστήριο, το οποίο αποφάνθηκε ότι «η οδηγία επιβάλλει τη λήψη των αναγκαίων μέτρων διατηρήσεως, πράγμα το οποίο αποκλείει οποιοδήποτε περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών και περιορίζει τις τυχόν κανονιστικές ή αποφασιστικές αρμοδιότητες των εθνικών αρχών στα μέσα εφαρμογής ή στις τεχνικές φύσεως επιλογές που επιτρέπονται στο πλαίσιο των μέτρων αυτών. Το γράμμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας εκφράζει τη βούληση του κοινοτικού νομοθέτη να επιβάλλει στα κράτη μέλη **την υποχρέωση λήψεως των αναγκαίων μέτρων διατηρήσεως** που να ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των διαφόρων φυσικών οικοτόπων και ειδών που απαριθμούνται, αντιστοίχως, στα παραρτήματα I και II της οδηγίας» (υπόθεση C-508/04, σκέψεις 76, 87).

Επιπλέον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας περί οικοτόπων και το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας περί πτηνών επιτάσσουν όχι μόνο τη θέσπιση των μέτρων διατηρήσεως που είναι αναγκαία για την παραμονή σε ικανοποιητική κατάσταση διατηρήσεως των προστατευόμενων οικοτόπων και ειδών εντός της οικείας περιοχής, αλλά επίσης, και προ πάντων, την **ουσιαστική εφαρμογή** των μέτρων αυτών, ώστε να μην καταστούν οι διατάξεις αυτές άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας» (υπόθεση C-441/17, σκέψη 213).

Η υποχρέωση είναι να θεσπιστούν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης, ανεξάρτητα από το αν τα εν λόγω μέτρα εφαρμόζονται σε μεμονωμένους τόπους, ή ακόμη, σε ορισμένες περιπτώσεις, και εκτός των ορίων των τόπων ή σε πολλαπλούς τόπους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι πιθανό μια σημαντική πτυχή της συμμόρφωσης ενός κράτους μέλους με το άρθρο 6 παράγραφος 1 να διασφαλίζεται μέσω μέτρων με ευρύτερο πεδίο εφαρμογής, τα οποία ωστόσο συμβάλλουν στην επίτευξη των ειδικών ανά τόπο στόχων διατήρησης και είναι προσαρμοσμένα στις οικολογικές απαιτήσεις των προστατευόμενων οικοτόπων και ειδών στην ΕΖΔ. Αυτό μπορεί να ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση των θαλάσσιων τόπων όπου, για παράδειγμα, η ευρύτερη ρύθμιση των αλιευτικών δραστηριοτήτων²⁵ μπορεί να αποτελεί σημαντικό στοιχείο της συμμόρφωσης με το άρθρο 6 παράγραφος 1.

²⁵ Σύμφωνα με τους κανόνες της κοινής αλιευτικής πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων μέτρων που λαμβάνονται με βάση το άρθρο 11 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1380/2013.

Κύρια στοιχεία που πρέπει να εξετάζονται κατά τη θέσπιση των αναγκαίων μέτρων διατήρησης²⁶

Έγκυρη βάση πληροφοριών για τις υφιστάμενες συνθήκες στον τόπο, το καθεστώς των ειδών και των οικοτόπων και τις κύριες πιέσεις και απειλές που μπορούν να τα επηρεάσουν, τις υφιστάμενες χρήσεις γης και τα συμφέροντα των ενδιαφερόμενων μερών, κ.λπ. Οι εν λόγω πληροφορίες θα πρέπει να περιλαμβάνουν την ακριβή τοποθεσία των βασικών φυσικών χαρακτηριστικών (τύποι οικοτόπων και είδη), τις κύριες χρήσεις γης και τις δραστηριότητες που μπορούν να επηρεάσουν το καθεστώς διατήρησης των σχετικών οικοτόπων και ειδών, όλα τα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη που πρέπει να συμμετάσχουν ή να ζητείται η γνώμη τους κατά τη διαδικασία σχεδιασμού της διαχείρισης, και δυνητικές συγκρούσεις και πιθανούς τρόπους και μέσα για την αντιμετώπισή τους.

Συμμετοχή, διαβούλευση και επικοινωνία στον σχεδιασμό και την προετοιμασία της διαχείρισης για τη διατήρηση ενός τόπου του Natura 2000, που επιτρέπει να συνεκτιμώνται οι απόψεις των ατόμων που ζουν και εργάζονται στον τόπο ή χρησιμοποιούν τον τόπο και διασφάλιση της συμμετοχής των διαφόρων ενδιαφερόμενων φορέων στη διαχείριση του τόπου, ώστε να ενισχυθεί η πιθανότητα επιτυχίας. Η συμμετοχή μπορεί να πραγματοποιείται καθ' όλη τη διαδικασία σχεδιασμού της διαχείρισης, ξεκινώντας με έγκαιρη διαβούλευση και συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών ώστε να γνωστοποιούνται οι στόχοι διατήρησης για τον τόπο, να παρέχονται πληροφορίες σχετικά με τη σημασία του και να διευκρινίζονται τα μέτρα για την ορθή διαχείρισή του. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί για παράδειγμα μέσω διευθυνουσών ομάδων ή επιτροπών με τη συμμετοχή τοπικών αρχών και εκπροσώπων των ιδιοκτητών γης, των χρηστών και των κυριότερων φορέων στον τόπο του Natura 2000. Απαιτεί αποτελεσματική οργάνωση της διαδικασίας, συνεργασία διαφόρων επιπέδων πολιτικής, επαρκές προσωπικό και προϋπολογισμό και αποτελεσματικά επικοινωνιακά εργαλεία· η στοχευμένη κατάρτιση και οι αποτελεσματικές μέθοδοι επίλυσης των συγκρούσεων, καθώς και η διευκόλυνση της όλης διαδικασίας από ειδικά ορισμένο «κεντρικό υπεύθυνο για τον τόπο» μπορούν επίσης να αποφέρουν μεγάλο όφελος.

Ο καθορισμός των αναγκαίων μέτρων διατήρησης με επαρκή βαθμό λεπτομέρειας (ποιος κάνει τι, πότε και πώς) διευκολύνει την εφαρμογή τους και μπορεί να αποτρέψει ενδεχόμενες συγκρούσεις. Τα μέτρα πρέπει να είναι ρεαλιστικά, ποσοτικοποιημένα, εφικτά και διατυπωμένα με σαφήνεια, να βασίζονται σε κατάλληλο επίπεδο τεχνικής εμπειρογνομosύνης για τον προσδιορισμό ουσιωδών μέτρων καθώς και μέτρων για τα οποία υπάρχουν διάφορες εναλλακτικές επιλογές ως προς την εφαρμογή, και να προσαρμόζονται στα τοπικά συμφέροντα. Θα πρέπει να παρέχεται η ακριβής τοποθεσία και μια περιγραφή των μέσων και των εργαλείων που απαιτούνται για την εφαρμογή των μέτρων, π.χ. μέσω προγράμματος εργασίας αρκετά ευέλικτου ώστε να είναι δυνατή η επανεξέταση και η προσαρμογή του, εφόσον απαιτείται. Είναι σημαντικό επίσης να ορίζεται χρονοδιάγραμμα για την επανεξέταση των μέτρων διατήρησης που λαμβάνονται, της καταλληλότητάς τους για την επίτευξη των στόχων διατήρησης καθώς και της προόδου προς την επίτευξη αυτών των στόχων.

²⁶ Απόσπασμα από το σημείωμα της Επιτροπής σχετικά με τη θέσπιση μέτρων διατήρησης για τους τόπους του δικτύου Natura 2000 διατίθεται στη διεύθυνση http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/commission_note/comNote%20conservation%20measures_EL.pdf.

Οι απαραίτητοι πόροι για την εφαρμογή των μέτρων διατήρησης πρέπει να εξετάζονται σε ενδεχόμενα μέσα διαχείρισης για τους τόπους του Natura 2000, περιλαμβανομένων των πληροφοριών σχετικά με τις εκτιμώμενες δαπάνες για την εφαρμογή και την παρακολούθηση, τη διοίκηση, τις αντισταθμιστικές πληρωμές κ.λπ., καθώς επίσης σχετικά με τις απαιτούμενες δεξιότητες και ανθρώπινους πόρους και **πιθανά χρηματοδοτικά μέσα**. Ομοίως, πρέπει να λαμβάνονται πλήρως υπόψη τα πολλαπλά οφέλη που απορρέουν από την επένδυση στο δίκτυο Natura 2000 μέσω των υπηρεσιών οικοσυστήματος που παρέχει. Επίσης, θα πρέπει να αναλύονται οι διάφορες κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες και οι αλληλεπιδράσεις τους με το φυσικό περιβάλλον, με σκοπό τον καθορισμό του ενδεχόμενου κόστους και των ενδεχόμενων οφελών που προκύπτουν από τη διαχείριση του τόπου, καθώς και της πραγματικής ανάγκης οικονομικής υποστήριξης.

Η αποτελεσματική εφαρμογή και κοινοποίηση πρέπει να διασφαλιστεί μέσω ενός μηχανισμού που να αποδεικνύει ότι τα αναγκαία μέτρα δεν έχουν απλώς θεσπιστεί, αλλά όντως εφαρμόζονται, καθώς επίσης μέσω της παροχής δημόσιας πρόσβασης σε αυτά (π.χ. σε ιστοτόπους ή επίσημα μητρώα) ως πηγή πληροφοριών για όλους τους ενδιαφερόμενους.

Το άρθρο 6 παράγραφος 1 της οδηγίας για τους οικοτόπους επιβάλλει υποχρέωση καθορισμού και εφαρμογής των αναγκαίων μέτρων διατήρησης που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων και των ειδών που καλύπτονται από τα παραρτήματα I και II, πράγμα το οποίο αποκλείει οποιοδήποτε περιθώριο διακριτικής ευχέρειας των κρατών μελών.

2.3.3. Οι οικολογικές απαιτήσεις

Το άρθρο 6 παράγραφος 1 ορίζει ότι τα αναγκαία μέτρα διατήρησης πρέπει να ανταποκρίνονται «στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II, τα οποία απαντώνται στους τόπους». Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη πρέπει να καθορίζουν τα μέτρα διατήρησης σε συνάρτηση με τις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων και των ειδών.

Παρότι η οδηγία δεν περιέχει ορισμό των «οικολογικών απαιτήσεων», από τον σκοπό και το πλαίσιο του άρθρου 6 παράγραφος 1 προκύπτει ότι στις οικολογικές απαιτήσεις περιλαμβάνονται όλες οι οικολογικές ανάγκες, συμπεριλαμβανομένων τόσο των αβιοτικών όσο και των βιοτικών παραγόντων, οι οποίες θεωρούνται απαραίτητες για τη διασφάλιση της διατήρησης των τύπων οικοτόπων και των ειδών, συμπεριλαμβανομένων των σχέσεών τους με το φυσικό περιβάλλον (αέρας, νερό, έδαφος, βλάστηση κ.λπ.)²⁷.

Οι εν λόγω απαιτήσεις βασίζονται σε επιστημονικές γνώσεις και μπορούν να οριστούν μόνο κατά περίπτωση, ανάλογα με τους τύπους φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I, των

²⁷ Οι εργασίες χαρτογράφησης και αξιολόγησης των οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών τους μπορούν να στηρίξουν τον προσδιορισμό των οικολογικών απαιτήσεων για τους τύπους φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I - βλ. ειδικότερα την 5η τεχνική έκθεση (http://ec.europa.eu/environment/nature/knowledge/ecosystem_assessment/index_en.htm).

ειδών του παραρτήματος II και των τόπων που τα φιλοξενούν. Οι γνώσεις αυτές είναι απαραίτητες προκειμένου να είναι δυνατή η κατάρτιση μέτρων διατήρησης κατά περίπτωση.

Οι οικολογικές απαιτήσεις ενδέχεται να διαφέρουν μεταξύ των ειδών και, για ορισμένα είδη, μεταξύ των τόπων.

Ως εκ τούτου, για τις νυχτερίδες που περιλαμβάνονται στο παράρτημα II της οδηγίας, οι οικολογικές απαιτήσεις διαφέρουν μεταξύ της περιόδου διαχείμασης (όταν αναπαύονται σε υπόγεια περιβάλλοντα, κενά φρεάτια ή οικίες) και της περιόδου ενεργού δραστηριότητας, από την άνοιξη και μετά (κατά την οποία εγκαταλείπουν τη χειμερινή κατοικία τους και συνεχίζουν τη θήρα εντόμων).

Για το αμφίβιο Triturus cristatus του παραρτήματος II, οι οικολογικές απαιτήσεις ποικίλλουν κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής του. Το είδος διαχειμάζει στο έδαφος (κοιλότητες, σχισμές) και έπειτα, την άνοιξη και στις αρχές του καλοκαιριού, ωτοκεί σε μικρές λίμνες. Στη συνέχεια εγκαταλείπει το υδάτινο περιβάλλον και ζει στην ξηρά κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και του φθινοπώρου. Συνεπώς, για το ίδιο είδος, οι οικολογικές απαιτήσεις ενδέχεται να διαφέρουν ανάλογα με τον σχετικό τόπο (υδάτινο περιβάλλον ή ξηρά). Το συγκεκριμένο είδος διαθέτει επίσης εκτεταμένη περιοχή φυσικής κατανομής σε ολόκληρη την Ευρώπη, το οποίο σημαίνει ότι οι οικολογικές του απαιτήσεις μπορεί επίσης να διαφέρουν μεταξύ διαφορετικών μερών της περιοχής φυσικής κατανομής του.

Ο προσδιορισμός των οικολογικών απαιτήσεων των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II που απαντώνται στους τόπους αποτελεί αρμοδιότητα των κρατών μελών. Τα κράτη μέλη μπορεί να επιθυμούν να ανταλλάξουν γνώσεις στον τομέα αυτόν, με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος – Ευρωπαϊκό θεματικό κέντρο για τη βιοποικιλότητα.

Τα μέτρα διατήρησης πρέπει να ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II, τα οποία απαντώνται στον τόπο. Οι οικολογικές απαιτήσεις αυτών των τύπων φυσικών οικοτόπων και των ειδών περιλαμβάνουν το σύνολο των οικολογικών αναγκών που θεωρούνται απαραίτητες για τη διασφάλιση της διατήρησης των τύπων οικοτόπων και των ειδών. Μπορούν να προσδιοριστούν μόνο κατά περίπτωση και βάσει των επιστημονικών γνώσεων.

2.4. ΤΙ ΜΟΡΦΗ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΛΑΒΟΥΝ ΤΑ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ;

Τα μέτρα διατήρησης μπορούν να είναι «δέοντα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα...» και «ενδεχομένως» «ενδεδειγμένα σχέδια διαχείρισης».

Η επιλογή επαφίεται στα κράτη μέλη, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας. Η οδηγία καθορίζει τα αποτελέσματα που πρέπει να επιτευχθούν και επαφίεται στα κράτη μέλη να αποφασίσουν με ποιον τρόπο θα γίνει αυτό στην πράξη. Συχνά, οι διαφορετικές εναλλακτικές επιλογές που αναφέρονται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 χρησιμοποιούνται συνδυαστικά για τη διαχείριση των τόπων του Natura 2000.

Σε κάθε περίπτωση, οι αρμοδιότητες για την εφαρμογή μέτρων διατήρησης πρέπει να καθορίζονται με σαφήνεια, όπως επίσης και οι σχετικοί οικονομικοί πόροι.

2.4.1. Σχέδια διαχείρισης

Τα αναγκαία μέτρα διαχείρισης «ενδεχομένως συνεπάγονται ειδικά ενδεδειγμένα σχέδια διαχείρισης ή ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης». Τα εν λόγω σχέδια διαχείρισης θα πρέπει να καλύπτουν όλες τις υφιστάμενες δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένων των τακτικών συνεχιζόμενων δραστηριοτήτων, όπως είναι οι καθημερινές γεωργικές δραστηριότητες, ενώ τα νέα σχέδια και έργα υπάγονται στο άρθρο 6 παράγραφοι 3 και 4.

Γενικά, τα σχέδια διαχείρισης σε επίπεδο τόπου χρησιμοποιούνται για τη διαμόρφωση των στόχων διατήρησης του τόπου, βάσει ανάλυσης της κατάστασης διατήρησης των ειδών και οικοτόπων που απαντώνται στον τόπο και των πιέσεων και των απειλών τις οποίες αντιμετωπίζουν, μαζί με τα μέτρα που είναι αναγκαία για την επίτευξη των στόχων αυτών. Τα σχέδια διαχείρισης συχνά χρησιμοποιούνται ως εργαλείο για την καθοδήγηση των διαχειριστών και άλλων ενδιαφερόμενων μερών σε σχέση με τη διατήρηση των τόπων του δικτύου Natura 2000, καθώς και για τη διασφάλιση της συμμετοχής των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ενδιαφερόμενων φορέων και αρχών, συμπεριλαμβανομένων των τοπικών κοινοτήτων, των ιδιοκτητών γης, των γεωργών, των αλιέων και άλλων ομάδων συμφερόντων, στην εφαρμογή των αναγκαίων μέτρων διατήρησης που έχουν προσδιοριστεί.

Τα σχέδια διαχείρισης αποτελούν χρήσιμο εργαλείο για τη διασφάλιση της εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 6 παράγραφος 1 με σαφή και διαφανή τρόπο, καθώς παρέχει σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη τη δυνατότητα να ενημερώνονται σχετικά με τους στόχους τους οποίους επιδιώκει να επιτύχει το δίκτυο Natura 2000 και να συμμετέχουν ενεργά στη συζήτηση αυτή. Τα σχέδια διαχείρισης μπορούν επίσης να συμβάλουν στον προσδιορισμό των αναγκών χρηματοδότησης των μέτρων και στην καλύτερη ενσωμάτωση σε άλλα σχέδια.

Η λέξη «ενδεχομένως» υποδηλώνει ότι μπορεί να μη χρειάζονται πάντοτε σχέδια διαχείρισης. Εάν επιλεγούν σχέδια διαχείρισης από ένα κράτος μέλος, είναι συχνά λογικό να καθοριστούν πριν από τη σύναψη των άλλων μέτρων που αναφέρονται στο άρθρο 6 παράγραφος 1, ιδιαίτερα των συμβατικών μέτρων. Τα συμβατικά μέτρα συχνά συνεπάγονται μια σχέση μεταξύ των αρμόδιων αρχών και μεμονωμένων ιδιοκτητών γης και περιορίζονται σε μεμονωμένες γεωργικές εκμεταλλεύσεις που είναι συνήθως μικρότερες από τον τόπο. Στις περιπτώσεις αυτές, ένα σχέδιο διαχείρισης που εστιάζει στον τόπο παρέχει ευρύτερο πλαίσιο και το περιεχόμενό του αποτελεί χρήσιμο σημείο αφετηρίας για τις ειδικές λεπτομέρειες των συμβατικών μέτρων.

Τα σχέδια διαχείρισης πρέπει να είναι «ειδικά ενδεδειγμένα σχέδια», δηλαδή να αφορούν τους τόπους του δικτύου Natura 2000. Τα υφιστάμενα σχέδια διαχείρισης για άλλες κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών (π.χ. εθνικά ή φυσικά πάρκα κ.λπ.) δεν επαρκούν πάντοτε για τη διαχείριση των τόπων του δικτύου Natura 2000 και θα πρέπει συνεπώς να προσαρμόζονται ή να υποστηρίζονται από περαιτέρω μέτρα για την επίτευξη των στόχων διατήρησης των ειδών και των τύπων οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος που απαντώνται στον τόπο. Επιπλέον, τα όρια των άλλων τύπων προστατευόμενων περιοχών και τα όρια των τόπων του Natura 2000 ενδέχεται να μη συμπίπτουν.

Τα σχέδια διαχείρισης μπορεί να είναι αυτόνομα έγγραφα ή μπορεί επίσης να είναι «ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης», σύμφωνα με την αρχή της ενσωμάτωσης του

περιβάλλοντος σε άλλες πολιτικές της ΕΕ. Στην περίπτωση ενσωματωμένου σχεδίου, είναι σημαντικό να εξασφαλίζεται ότι τίθενται σαφείς στόχοι και μέτρα διατήρησης για τους σχετικούς οικοτόπους και τα είδη που απαντώνται στον τόπο.

Τα σχέδια διαχείρισης για τους τόπους του δικτύου Natura 2000 αποτελούν χρήσιμο εργαλείο για τη διασφάλιση της εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 6 παράγραφος 1 με σαφή και διαφανή τρόπο, καθώς και με τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών. Τα εν λόγω σχέδια δεν είναι πάντοτε αναγκαία αλλά, εάν χρησιμοποιούνται, θα πρέπει να είναι ειδικά ή ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης, εφόσον υπάρχουν. Θα πρέπει να καλύπτουν όλες τις γνωστές δραστηριότητες, ενώ τα νέα σχέδια και έργα υπάγονται στο άρθρο 6 παράγραφοι 3 και 4.

2.4.2. Κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα

Η λέξη «ενδεχομένως» αναφέρεται μόνο στα σχέδια διαχείρισης και όχι στα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα, τα οποία είναι αναγκαία σε όλες τις περιπτώσεις (υπόθεση C-508/04, σκέψη 71). Ως εκ τούτου, ακόμη και αν ένα κράτος μέλος θεωρεί μη αναγκαίο ένα σχέδιο διαχείρισης, οφείλει ωστόσο να λάβει τέτοιου είδους μέτρα.

Η υποδιαίρεση σε αυτές τις τρεις κατηγορίες μέτρων πρέπει να γίνεται αντιληπτή με την ευρεία έννοια. Διάφορα μέτρα μπορούν να θεωρηθούν δέοντα για την επίτευξη των στόχων διατήρησης που έχουν καθοριστεί για κάθε τόπο. Συχνά στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνεται η ενεργός διαχείριση αλλά, σε ορισμένες περιπτώσεις, ενδέχεται να περιλαμβάνονται και περισσότερο παθητικά προληπτικά μέτρα (π.χ. μη παρεμβατική διαχείριση). Από την άλλη πλευρά, τα εν λόγω μέτρα μπορεί να μην είναι απαραίτητα νέα, δεδομένου ότι και υφιστάμενα μέτρα μπορούν να θεωρηθούν επαρκή εφόσον είναι δέοντα.

- Τα *κανονιστικά μέτρα* συνήθως ακολουθούν μια διαδικασία που καθορίζεται από το δίκαιο και μπορούν να θεσπίζουν ειδικές απαιτήσεις σε σχέση με δραστηριότητες που είναι δυνατό να επιτρέπονται, να περιορίζονται ή να απαγορεύονται στον τόπο.
- Τα *διοικητικά μέτρα* μπορεί να ορίζουν σχετικές διατάξεις σε σχέση με την εφαρμογή των μέτρων διατήρησης ή την έγκριση άλλων δραστηριοτήτων στον τόπο.
- Τα *συμβατικά μέτρα* αφορούν τη σύναψη συμβάσεων ή συμφωνιών συνήθως μεταξύ των διαχειριστικών αρχών και των ιδιοκτητών ή των χρηστών γης εντός του τόπου.

Τα *γεωργοπεριβαλλοντικά* ή *δασοπεριβαλλοντικά μέτρα* αποτελούν αντιπροσωπευτικό παράδειγμα συμβατικού μέτρου στο οποίο λαμβάνονται υπόψη οι κοινωνικοοικονομικές απαιτήσεις κατά τη σύναψη συμφωνιών που είναι επωφελείς για τους τόπους του δικτύου Natura 2000. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να σχεδιάζονται σύμφωνα με τα μέτρα διατήρησης που έχουν καθοριστεί για τον τόπο και με σκοπό την επίτευξη των στόχων διατήρησης του τόπου.

- Οι *γεωργοπεριβαλλοντικές συμφωνίες* με αγρότες στο πλαίσιο των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως συμβατικό μέτρο με στόχο τη διατήρηση ή τη βελτίωση της κατάστασης διατήρησης ορισμένων τύπων οικοτόπων (π.χ. λειμώνων, βοσκοτόπων) και ειδών σε ευρύ φάσμα τόπων.

- Τα δασοπεριβαλλοντικά μέτρα μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για τη σύναψη συμβάσεων και συμφωνιών με ιδιοκτήτες δασών, για τη διαχείριση του δάσους κατά τρόπο που να ευνοεί τη διατήρηση των οικοτόπων και των ειδών.

Σε αυτό το πλαίσιο, όλα τα κατάλληλα ταμεία της ΕΕ (π.χ. ταμεία για την αγροτική ανάπτυξη και περιφερειακά ταμεία, καθώς και το πρόγραμμα LIFE²⁸) θα πρέπει να θεωρούνται μέσα για την εφαρμογή αυτών των μέτρων²⁹.

Η επιλογή μεταξύ κανονιστικών, διοικητικών ή συμβατικών μέτρων επαφίεται στα κράτη μέλη. Αυτό συνάδει με την αρχή της επικουρικότητας. Ωστόσο, τα κράτη μέλη πρέπει να επιλέγουν τουλάχιστον μία από τις τρεις κατηγορίες, δηλαδή κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά.

Δεν υπάρχει ιεραρχία μεταξύ αυτών των τριών κατηγοριών. Ως εκ τούτου, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν, σε έναν τόπο Natura 2000, μόνο μία κατηγορία μέτρων (π.χ. μόνο συμβατικά μέτρα) ή συνδυασμένα μέτρα (π.χ. συνδυασμό κανονιστικών και συμβατικών μέτρων ανάλογα με τα ζητήματα διατήρησης των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος Ι και των ειδών του παραρτήματος ΙΙ που απαντώνται στον τόπο). Επιπλέον, πέραν των επιλεγμένων υποχρεωτικών μέτρων, τα κράτη μέλη δύνανται να θεσπίσουν και να εφαρμόσουν σχέδια διαχείρισης.

Τα μέτρα των τριών κατηγοριών χαρακτηρίζονται «δέοντα». Αυτός ο χαρακτηρισμός δεν ορίζεται στην οδηγία. Ωστόσο, στην περίπτωση του άρθρου 6 παράγραφος 1, τα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα εμπερικλείονται στην έννοια των μέτρων διατήρησης. Αποκλειστικός σκοπός του χαρακτηρισμού «δέοντα» είναι να υπενθυμίσει ότι, ανεξάρτητα από το είδος μέτρου που επιλέγουν τα κράτη μέλη, επιβάλλεται η υποχρέωση να διασφαλίζεται ότι τα μέτρα αυτά ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις σε σχέση με τα χαρακτηριστικά-στόχους των εκάστοτε τόπων του δικτύου Natura 2000 και ότι τηρούν τον γενικό στόχο της οδηγίας που ορίζεται στο άρθρο 2 παράγραφοι 1 και 2.

Όσον αφορά τις ΕΖΔ, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίζουν και να εφαρμόζουν τα δέοντα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα. Τα μέτρα αυτά πρέπει α) να ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των οικοτόπων του παραρτήματος Ι και των ειδών του παραρτήματος ΙΙ τα οποία απαντώνται στους τόπους και β) να εκπληρώνουν τον συνολικό στόχο της οδηγίας για διατήρηση ή αποκατάσταση σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης των φυσικών οικοτόπων και των ειδών πανίδας και χλωρίδας κοινοτικού ενδιαφέροντος.

²⁸ Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1293/2013.

²⁹ Financing Natura 2000 – http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/financing/index_en.htm

3. Άρθρο 6 παράγραφος 2

Διευκρίνιση των εννοιών θέσπιση των κατάλληλων μέτρων αποφυγής, υποβάθμιση και ενοχλήσεις

3.1. ΚΕΙΜΕΝΟ

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε στις ειδικές ζώνες διατήρησης να αποφεύγεται η υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών, καθώς και οι ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη για τα οποία οι ζώνες έχουν ορισθεί, εφόσον οι ενοχλήσεις αυτές θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις σημαντικές όσον αφορά τους στόχους της παρούσας οδηγίας.»

3.2. ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Το άρθρο έχει ως σημείο αφετηρίας την **αρχή της πρόληψης**: *«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε στις ειδικές ζώνες διατήρησης να αποφεύγεται η υποβάθμιση ... καθώς και οι ενοχλήσεις ... ».*

Τα μέτρα αυτά υπερβαίνουν τα μέτρα διαχείρισης που είναι απαραίτητα για σκοπούς διατήρησης, δεδομένου ότι τα τελευταία καλύπτονται ήδη από το άρθρο 6 παράγραφος 1. Οι φράσεις «αποφεύγεται» και «θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις σημαντικές» τονίζουν την προληπτική φύση των μέτρων που πρέπει να λαμβάνονται. Δεν είναι αποδεκτό να λαμβάνονται μέτρα αφού προκύψει υποβάθμιση ή ενοχλήσεις (υπόθεση C-418/04 – βλ. επίσης στην ενότητα 4.4.1 την ερμηνεία της φράσης «είναι δυνατόν» που περιέχεται στο άρθρο 6 παράγραφος 3).

Το άρθρο αυτό θα πρέπει να ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλίσουν την αποφυγή υποβάθμισης ή σημαντικών ενοχλήσεων. Απαιτεί να αποφεύγεται τόσο η ανθρωπογενής όσο και κάθε προβλέψιμη φυσική υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών.

Το πεδίο εφαρμογής της παραγράφου αυτής είναι ευρύτερο από εκείνο των παραγράφων 3 και 4 του ίδιου άρθρου, οι οποίες αφορούν μόνο σχέδια και έργα. Εφαρμόζεται επίσης στην εκτέλεση όλων των συνεχιζόμενων δραστηριοτήτων, όπως η γεωργία, η αλιεία ή η διαχείριση των υδάτων, οι οποίες μπορεί να μην εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφος 3³⁰, μαζί με σχέδια και έργα που έχουν ήδη εγκριθεί κατά το παρελθόν και τα οποία ακολούθως αποδεικνύονται ικανά να επιφέρουν υποβάθμιση ή

³⁰ Βλ. επίσης ενότητα 4.4.1 του παρόντος εγγράφου σχετικά με τον όρο «έργο».

ενοχλήσεις³¹. Μπορεί επίσης να εφαρμόζεται στην εκτέλεση σχεδίων ή έργων που είχαν εγκριθεί προτού καταστεί εφαρμοστέο το άρθρο 6 παράγραφος 3 (C-399/14, σκέψη 33).

Άρθρο 6 παράγραφος 2:

- Εφαρμόζεται **διαρκώς** στις ΕΖΔ, στους ΤΚΣ και στις ΖΕΠ. Μπορεί να αφορά παρελθούσες, τρέχουσες ή μελλοντικές δραστηριότητες ή συμβάντα. Εάν μια ήδη υφιστάμενη δραστηριότητα σε ΕΖΔ ή ΖΕΠ είναι πιθανόν να προκαλέσει υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων ή ενοχλήσεις στα είδη για τα οποία έχει οριστεί η περιοχή, πρέπει να καλύπτεται από τα κατάλληλα μέτρα που προβλέπονται, αντίστοιχα, στο άρθρο 6 παράγραφος 2 της οδηγίας για τους οικοτόπους ή στο άρθρο 4 παράγραφος 4 της οδηγίας για τα πτηνά κατά περίπτωση. Για να επιτευχθεί αυτό ενδέχεται να απαιτείται, κατά περίπτωση, η εξάλειψη των αρνητικών επιπτώσεων με τη διακοπή της δραστηριότητας και/ή με τη λήψη μέτρων μετριασμού ή αποκατάστασης. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω εκ των υστέρων εκτίμησης.

Το ανωτέρω υποστηρίζεται από την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Owenduff* (C-117/00, σκέψεις 28-30)³², στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παράβαση του άρθρου 6 παράγραφος 2 διότι δεν είχαν ληφθεί μέτρα για την αποτροπή της υποβάθμισης, σε μια ΖΕΠ, των οικοτόπων των ειδών για τα οποία είχε οριστεί η ΖΕΠ.

Το Δικαστήριο έχει επίσης αποφανθεί ότι, προβλέποντας κατά γενικό τρόπο ότι ορισμένες δραστηριότητες, οι οποίες ασκούνται υπό τις προϋποθέσεις που τάσσει η κείμενη νομοθεσία και στις περιοχές που αυτή ορίζει, δεν αποτελούν δραστηριότητες οι οποίες προκαλούν ενοχλήσεις ή παρεμφερείς επιπτώσεις, ένα κράτος μέλος παραβαίνει τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 6 παράγραφος 2 της οδηγίας για τους οικοτόπους (υπόθεση C-241/08, σκέψη 76).

- **Δεν περιορίζεται σε εκούσιες πράξεις**, αλλά θα μπορούσε επίσης να καλύπτει τυχαία συμβάντα που ενδέχεται να προκύψουν (π.χ. πυρκαγιά, πλημμύρα) εφόσον αυτά είναι προβλέψιμα – για παράδειγμα, εάν προκύπτουν συχνά ανά διαστήματα λίγων ετών³³. Στην περίπτωση των καταστροφών, αυτό αφορά μόνο την υποχρέωση λήψης (σχετικών) προληπτικών μέτρων για τη μείωση του κινδύνου τέτοιων καταστροφών στον βαθμό που θα μπορούσαν να βλάψουν τον στόχο της οδηγίας.
- **Δεν περιορίζεται στις ανθρώπινες δραστηριότητες**. Στην υπόθεση C-6/04, σκέψη 34, το Δικαστήριο έκρινε ότι «για την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας περί οικοτόπων, μπορεί να είναι αναγκαία η λήψη τόσο των μέτρων που αποσκοπούν στην πρόληψη των εξωτερικών προσβολών και διαταραχών που προκαλούνται από τον άνθρωπο όσο και των μέτρων που αποσκοπούν να εμποδίζουν φυσικές εξελίξεις δυνάμενες να επιδεινώσουν την κατάσταση διατήρησης των ειδών και των φυσικών οικοτόπων εντός των ΕΖΔ». Για παράδειγμα, στην περίπτωση της φυσικής διαδοχής ή των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, είναι αναγκαία η λήψη μέτρων για την αναχαίτιση ή την

³¹ Υπόθεση C-127/02, σκέψη 37. Βλ. επίσης ενότητα 4.3 του παρόντος εγγράφου για τη σχέση μεταξύ της παραγράφου 2 και της παραγράφου 3 του άρθρου 6.

³² Βλ. επίσης τις υποθέσεις C-75/01, C-418/04, C-508/04, C-301/12.

³³ Ειδικότερα, οι προβλέψεις για το κλίμα δείχνουν αύξηση της συχνότητας και της έντασης των ακραίων καιρικών φαινομένων, παράγοντες που πρέπει να συνεκτιμηθούν.

αντιμετώπιση της διαδικασίας αυτής εάν θεωρείται ότι έχει αρνητικές επιπτώσεις στα είδη ή στους τύπους οικοτόπων για τα οποία ή τους οποίους έχει οριστεί ο συγκεκριμένος τόπος. Κατά συνέπεια, οι εκ φύσεως δυναμικές καταστάσεις, καθώς και οι μεταβολές που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή (π.χ. άνοδος της στάθμης της θάλασσας, είδη υπό εξαφάνιση ή νεοαφιχθέντα είδη), θα πρέπει να αξιολογούνται κατά περίπτωση³⁴.

Ο νομοθέτης έχει προβλέψει ορισμένους *περιορισμούς* όσον αφορά την ευθύνη των κρατών μελών:

- *Χωρικός περιορισμός* – τα μέτρα αφορούν μόνο τα είδη και τους οικοτόπους που βρίσκονται «*στις ΕΖΔ*». Από την άλλη πλευρά, ενδέχεται να απαιτείται η εφαρμογή μέτρων εκτός της ΕΖΔ εάν τα εξωτερικά συμβάντα ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις στα είδη και στους οικοτόπους εντός της ΕΖΔ. Για παράδειγμα, στην περίπτωση διαρροής τοξικών ουσιών που πλήττει έναν υγρότοπο, η εφαρμογή του άρθρου 6 παράγραφος 2 θα απαιτούσε να έχουν ληφθεί όλα τα προληπτικά μέτρα για να αποφευχθεί η διαρροή, ακόμη και αν το σημείο στο οποίο συνέβη βρίσκεται σε απόσταση από τον υγρότοπο. Πράγματι, το άρθρο δεν ορίζει ότι πρέπει να **λαμβάνονται μέτρα στην ΕΖΔ** αλλά ότι θα πρέπει να **αποφεύγεται η υποβάθμιση στην ΕΖΔ**. Η ίδια λογική ισχύει και για τις ΖΕΠ.
- *Περιορισμός καλυπτόμενων οικοτόπων και ειδών* – τα κατάλληλα μέτρα αφορούν μόνο τους οικοτόπους και τα είδη «για τα οποία οι ζώνες έχουν ορισθεί». Ειδικότερα, οι οικοτόποι και τα είδη που καλύπτονται από τα μέτρα τα οποία πρέπει να ληφθούν είναι εκείνα που προσδιορίζονται στα τυποποιημένα έντυπα δεδομένων του Natura 2000 (βλ. ενότητες 2.2 και 4.6.3). Το ζητούμενο δεν είναι, επομένως, η λήψη γενικών μέτρων προστασίας, αλλά μάλλον η λήψη μέτρων που εστιάζουν στα είδη και στους οικοτόπους βάσει των οποίων αιτιολογείται η επιλογή του τόπου (δηλαδή εκείνων που έχουν καταγραφεί στο ΤΕΔ ως έχοντα σημαντική παρουσία και έχουν προσδιοριστεί στην πράξη ορισμού). Οι ενοχλήσεις και/ή η υποβάθμιση καθορίζονται, ως εκ τούτου, με βάση τις πληροφορίες που κοινοποιήθηκαν από τα κράτη μέλη και χρησιμοποιήθηκαν για να διασφαλιστεί η συνοχή του δικτύου Natura 2000 για τα σχετικά είδη και τους σχετικούς οικοτόπους.

Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν προληπτικά μέτρα για την αποφυγή της υποβάθμισης και των ενοχλήσεων που συνδέονται με ένα προβλέψιμο συμβάν ή μια προβλέψιμη δραστηριότητα ή διαδικασία. Τα μέτρα αυτά εφαρμόζονται σε όλα τα είδη και τους οικοτόπους βάσει των οποίων έχουν οριστεί οι τόποι και θα πρέπει επίσης να εφαρμόζονται, εάν είναι απαραίτητο, εκτός των τόπων.

3.3. ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ «ΘΕΣΠΙΖΟΥΝ ΤΑ ΚΑΤΑΛΛΗΛΑ ΜΕΤΡΑ ΩΣΤΕ... ΝΑ ΑΠΟΦΕΥΓΕΤΑΙ...»;

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 2 τα κράτη μέλη υποχρεούνται να «*θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε... να αποφεύγεται...*». Σε διάφορες αποφάσεις του Δικαστηρίου

³⁴ Βλ. το έγγραφο καθοδήγησης για την κλιματική αλλαγή και το δίκτυο Natura 2000 στη διεύθυνση <http://ec.europa.eu/environment/nature/climatechange/pdf/Guidance%20document.pdf>.

διευκρινίστηκε το είδος του καθεστώτος νομικής προστασίας που πρέπει να τεθεί σε εφαρμογή για τους σκοπούς του άρθρου 6 παράγραφος 2 της οδηγίας για τους οικοτόπους. Τονίζεται ιδιαίτερα η ανάγκη το νομικό καθεστώς να είναι **ειδικό, συνεκτικό και ολοκληρωμένο**, και ικανό να διασφαλίσει τη βιώσιμη διαχείριση και την αποτελεσματική προστασία των οικείων τόπων (C-293/07, σκέψεις 15-16)³⁵.

Το Δικαστήριο εντόπισε επίσης παραβάσεις σε περιπτώσεις στις οποίες το υφιστάμενο καθεστώς είναι «*υπερβολικά γενικό και δεν αφορά ειδικά ούτε την επίμαχη ΖΕΠ, ούτε τα ζωικά είδη που ζουν εκεί*» (C-166/04, σκέψη 15), περιπτώσεις στις οποίες οι διατάξεις δεν μπορούν να εφαρμοστούν παρά «*μόνο μετά την έναρξη των επίμαχων δραστηριοτήτων και, ως εκ τούτου, αφού έχει επέλθει η ενδεχόμενη υποβάθμιση*» (C-418/04, σκέψη 208) ή περιπτώσεις στις οποίες οι ΖΕΠ υπόκεινται «*σε ετερόκλητα νομικά καθεστώτα τα οποία [...] δεν παρέχουν στις οικείες ΖΕΠ επαρκή προστασία*» (C-293/07, σκέψη 26).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, μόνο η κίνηση ποινικών διαδικασιών κατά των υπευθύνων για την υποβάθμιση/παρενόχληση ή η επιβολή προστίμων σε αυτούς ενδέχεται να μην επαρκεί για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης ενός κράτους μέλους με το άρθρο 6 παράγραφος 2 (C-504/14, σκέψεις 55 και 56).

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, «*η έκφραση “κατάλληλα μέτρα” που περιέχεται στο άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας περί οικοτόπων συνεπάγεται ότι τα κράτη μέλη έχουν περιθώριο εκτιμήσεως κατά την εφαρμογή της διατάξεως αυτής. Πρέπει, εντούτοις, να υπομνησθεί ότι δραστηριότητα είναι σύμφωνη με το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας περί οικοτόπων μόνον εφόσον διασφαλίζεται ότι δεν συνεπάγεται καμία ενόχληση ικανή να θίξει σημαντικά τους σκοπούς της εν λόγω οδηγίας, ιδίως δε τους στόχους διατηρήσεως που αυτή επιδιώκει (απόφαση Επιτροπή κατά Ισπανίας, C-404/09, σκέψη 126 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία)*». Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι «*αν μια εκ των υστέρων εξέταση, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας περί οικοτόπων, πρέπει να θεωρηθεί “κατάλληλο μέτρο” κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, η εξέταση αυτή πρέπει να ορίζει λεπτομερώς ποιους κινδύνους υποβαθμίσεως ή ενοχλήσεων που θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις σημαντικές κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως συνεπάγεται η εκτέλεση του οικείου σχεδίου ή έργου και να διενεργείται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής*» (C-399/14, σκέψεις 40, 41, 54).

Το νομικό καθεστώς που θεσπίζεται δυνάμει του άρθρου 6 παράγραφος 2 πρέπει να είναι ειδικό, συνεκτικό και ολοκληρωμένο, ικανό να διασφαλίσει την αποτελεσματική προστασία των οικείων τόπων. Τα κράτη μέλη διαθέτουν διακριτική ευχέρεια όσον αφορά τη λήψη κατάλληλων μέτρων για την εφαρμογή του άρθρου 6 παράγραφος 2, εφόσον διασφαλίζεται ότι δεν θα προκύψει υποβάθμιση και ενοχλήσεις. Εάν η αναθεώρηση ενός σχεδίου ή έργου είναι αναγκαία για τη συμμόρφωση με τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 2, πρέπει να διενεργείται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 6 παράγραφος 3.

³⁵ Βλ. επίσης υποθέσεις C-491/08, C-90/10.

3.4. ΥΠΑΡΧΕΙ ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΤΑΞΥ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΟΧΛΗΣΕΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ;

Όσον αφορά τις **ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη**, το άρθρο 6 παράγραφος 2 ορίζει ότι πρέπει να θεσπίζονται κατάλληλα μέτρα ώστε αυτές να αποφεύγονται *«εφόσον οι ενοχλήσεις αυτές θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις σημαντικές όσον αφορά τους στόχους της παρούσας οδηγίας»*.

Οι εν λόγω ενοχλήσεις πρέπει να είναι σημαντικές (να έχουν επιπτώσεις) για την κατάσταση διατήρησης των ειδών όσον αφορά τους στόχους της οδηγίας. Ως εκ τούτου, το κράτος μέλος πρέπει να καθορίζει αν οι ενοχλήσεις είναι σημαντικές ή όχι σε σχέση με αυτούς τους **στόχους**.

Ωστόσο, ως προς την **υποβάθμιση των οικοτόπων** (η οποία αφορά τόσο τους φυσικούς οικοτόπους όσο και τους οικοτόπους ειδών), οι επιπτώσεις όσον αφορά τους στόχους της οδηγίας δεν αναφέρονται ρητά στο κείμενο του άρθρου 6 παράγραφος 2. Αναφέρεται απλώς ότι πρέπει να αποφεύγεται η υποβάθμιση των οικοτόπων.

Μπορεί να φαίνεται δύσκολο να εκτιμηθεί η υποβάθμιση σε απόλυτους όρους χωρίς τη χρήση μετρήσιμων ορίων. Ωστόσο, η σύνδεση της υποβάθμισης με τους στόχους διατήρησης σε επίπεδο τόπου, οι οποίοι συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων της οδηγίας, μπορεί να καταστήσει δυνατή την ερμηνεία των ορίων του τι συνιστά υποβάθμιση (βλ. ενότητα 3.5.1).

Οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφοι 2 και 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους πρέπει να ερμηνεύονται ως ενιαίο σύνολο και αποσκοπούν στη διασφάλιση ίδιου επιπέδου προστασίας για τους φυσικούς οικοτόπους και τους οικοτόπους ειδών (C-258/11, σκέψη 32)· C-521/12, σκέψη 19· C-387/15 και C-388/15). Ως εκ τούτου, η εκτίμηση της υποβάθμισης, εάν απαιτείται, θα πρέπει να ακολουθεί παρόμοια κριτήρια και μεθόδους με εκείνα που χρησιμοποιούνται κατά την εφαρμογή του άρθρου 6 παράγραφος 3 (βλ. επίσης C-399/14, σκέψη 54).

Η κατάσταση διατήρησης ενός τύπου οικοτόπου ή ενός οικοτόπου ειδών που απαντώνται σε έναν τόπο μπορεί να εκτιμηθεί με βάση την κατάσταση διατήρησής του, όπως παρουσιάζεται στο τυποποιημένο έγγραφο δεδομένων του Natura 2000, εφόσον είναι επικαιροποιημένο.

Σε έναν συγκεκριμένο τόπο, η κατάσταση διατήρησης θα πρέπει να αντικατοπτρίζει τη δυναμική φύση των σχετικών οικοτόπων και ειδών.

Οι ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις σε ένα είδος πρέπει να αποφεύγονται εφόσον θα μπορούσαν να είναι σημαντικές όσον αφορά τους στόχους της οδηγίας. Από την άλλη πλευρά, η υποβάθμιση ενός φυσικού οικοτόπου ή οικοτόπου ενός είδους δεν χρειάζεται να είναι σημαντική όσον αφορά τους στόχους της οδηγίας· σε κάθε περίπτωση πρέπει να αποφεύγεται εντελώς.

Η υποβάθμιση και οι ενοχλήσεις θα πρέπει να εκτιμώνται με βάση τους στόχους διατήρησης του τόπου και την κατάσταση διατήρησης των ειδών και των τύπων

οικοτόπων που απαντώνται στον τόπο με χρήση των ίδιων κριτηρίων με εκείνα που χρησιμοποιούνται για τη διαδικασία του άρθρου 6 παράγραφος 3. Η έννοια αυτή θα πρέπει να ερμηνεύεται με δυναμικό τρόπο, ανάλογα με την εξέλιξη της κατάστασης διατήρησης του οικοτόπου ή των ειδών του συγκεκριμένου τόπου.

3.5. ΔΕΙΚΤΕΣ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΟΧΛΗΣΕΩΝ

Τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα προστασίας για τη διατήρηση των *οικολογικών χαρακτηριστικών* των τόπων Natura 2000 από τη στιγμή που προτείνονται ως τόποι κοινοτικού ενδιαφέροντος.

Το Δικαστήριο το επιβεβαίωσε αυτό στην υπόθεση *Bund* (C-244/05, σκέψη 45): «...επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, σύμφωνα με το παράρτημα III, στάδιο 1, της οδηγίας, τα οικολογικά χαρακτηριστικά ενός τόπου που έχει χαρακτηριστεί από τις αρμόδιες εθνικές αρχές ανταποκρίνονται στα κριτήρια αξιολόγησης που παρατίθενται σ' αυτήν, δηλαδή τον βαθμό αντιπροσωπευτικότητας του τύπου του φυσικού οικοτόπου, την έκτασή του, τη δομή και τις λειτουργίες του, το μέγεθος και την πυκνότητα του πληθυσμού του είδους που απαντά στον τόπο, τα στοιχεία του οικοτόπου που είναι σημαντικά για τα συγκεκριμένα είδη, τον βαθμό απομόνωσης του πληθυσμού που απαντάται στον τόπο καθώς και τη συνολική αξία που έχει ο τόπος για τη διατήρηση των συγκεκριμένων ειδών».

Συνάγεται ότι δεν πρέπει να επιτρέπεται η υποβάθμιση των οικολογικών χαρακτηριστικών του τόπου κάτω από το επίπεδο στο οποίο βρίσκονταν κατά τον χρόνο χαρακτηρισμού. Σε περίπτωση επίτευξης καλύτερης κατάστασης, η βελτιωμένη αυτή κατάσταση θα πρέπει να αποτελεί το σημείο αναφοράς. Κατά γενικό κανόνα, σε έναν συγκεκριμένο τόπο, οι ενοχλήσεις ή η υποβάθμιση εκτιμώνται κατά περίπτωση, με τη χρήση δεικτών (βλ. κατωτέρω) σχετικά με τη σημασία των μεταβολών της τιμής τους³⁶.

3.5.1. Υποβάθμιση των τόπων οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών

Υποβάθμιση είναι οποιασδήποτε μορφής επιδείνωση που πλήττει έναν οικότοπο. Το κράτος μέλος πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλες τις επιδράσεις στο περιβάλλον που φιλοξενεί τους οικοτόπους (χώρος, νερό, αέρας, έδαφος). Εάν οι επιδράσεις αυτές καθιστούν τις παραμέτρους διατήρησης του οικοτόπου χειρότερες απ' ό,τι προηγουμένως, μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει επέλθει υποβάθμιση.

Είναι σημαντικό να υπενθυμιστεί ότι η απαίτηση να αποφεύγεται η υποβάθμιση ισχύει όχι μόνο για τους *τύπους οικοτόπων* του παραρτήματος I της οδηγίας για τους οικοτόπους, για τους οποίους έχει οριστεί ο τόπος, αλλά και για τους *οικοτόπους των ειδών* του παραρτήματος II της οδηγίας για τους οικοτόπους και του παραρτήματος I της οδηγίας για

³⁶ Στο πλαίσιο των εργασιών χαρτογράφησης και αξιολόγησης των οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών τους παρέχονται δείκτες σχετικά με τις πιέσεις στα οικοσυστήματα, οι οποίοι μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για την εκτίμηση της υποβάθμισης και των ενοχλήσεων – βλ. ειδικότερα την 5η τεχνική έκθεση (http://ec.europa.eu/environment/nature/knowledge/ecosystem_assessment/index_en.htm).

τα πτηνά, καθώς και των αποδημητικών ειδών που καλύπτονται από το άρθρο 4 παράγραφος 2 της οδηγίας για τα πτηνά, για τους οποίους έχει οριστεί ο τόπος.

Η εκτίμηση της υποβάθμισης αυτής μπορεί να βασιστεί στους στόχους διατήρησης του τόπου και στα οικολογικά χαρακτηριστικά του τόπου που οδήγησαν στην επιλογή του ως ΤΚΣ (σύμφωνα με τα κριτήρια επιλογής του παραρτήματος ΙΙΙ της οδηγίας) ή ως ΖΕΠ.

Αυτά τα οικολογικά χαρακτηριστικά των **τύπων οικοτόπων** καταχωρίζονται στο ΤΕΔ χρησιμοποιώντας τις ακόλουθες παραμέτρους³⁷:

- **Βαθμός αντιπροσωπευτικότητας** του τύπου οικοτόπου – παρέχει ένα μέτρο του «πόσο τυπικός» είναι ένας τύπος οικοτόπου.
Η παράμετρος αυτή θα πρέπει να αξιολογείται με τη βοήθεια του ερμηνευτικού εγχειριδίου για τους τύπους οικοτόπων του παραρτήματος Ι³⁸, δεδομένου ότι το εν λόγω εγχειρίδιο περιέχει ορισμό κάθε τύπου οικοτόπου, μαζί με κατάλογο των χαρακτηριστικών ειδών και άλλα σχετικά στοιχεία. Κάθε συμβάν, δραστηριότητα ή διαδικασία που οδηγεί σε απώλεια της αντιπροσωπευτικότητας του τύπου οικοτόπου θα πρέπει να αξιολογείται ως υποβάθμιση.
- **Επιφάνεια** του οικοτόπου εντός του τόπου και τη σχετική του επιφάνεια σε σχέση με τη συνολική επιφάνεια που καλύπτεται από τον τύπο οικοτόπου στην εθνική επικράτεια.
Κάθε συμβάν, δραστηριότητα ή διαδικασία που συμβάλλει στη μείωση του μεγέθους, εντός του τόπου, του τύπου οικοτόπου ή του οικοτόπου των ειδών βάσει των οποίων έχει οριστεί ο τόπος, θα πρέπει να θεωρείται υποβάθμιση.
- **Βαθμός διατήρησης** της δομής και των λειτουργιών του συγκεκριμένου τύπου φυσικού οικοτόπου και δυνατότητες αποκατάστασής του.

Παρόμοιες εκτιμήσεις μπορεί να ισχύουν και στην περίπτωση οικοτόπων ειδών, π.χ. υγρότοποι πτηνών. Οποιαδήποτε βλάβη σε οποιονδήποτε από αυτούς τους παράγοντες, οι οποίοι είναι αναγκαίοι για τη μακροπρόθεσμη διατήρηση των οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών, μπορεί να θεωρηθεί υποβάθμιση, π.χ. υποβάθμιση μπορεί να προκληθεί όχι μόνο λόγω της φυσικής μείωσης του μεγέθους του οικοτόπου αλλά και από την απώλεια ποιότητας ως τόπου αναπαραγωγής, τροφής, ανάπαυσης ή στάσης για τα είδη.

Οι λειτουργίες που είναι αναγκαίες για τη μακροπρόθεσμη συντήρηση εξαρτώνται ασφαλώς από τον εκάστοτε οικοτόπο. Τα κράτη μέλη πρέπει να γνωρίζουν αυτές τις απαιτήσεις (μέσω μελετών, συλλογής δεδομένων κλπ.) δεδομένου ότι το άρθρο 6 παράγραφος 1 προβλέπει ότι πρέπει να λαμβάνουν μέτρα «που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των οικοτόπων του παραρτήματος Ι και των ειδών του παραρτήματος ΙΙ».

³⁷ Εκτελεστική απόφαση της Επιτροπής, της 11ης Ιουλίου 2011, όσον αφορά το έντυπο παροχής πληροφοριών για τους τόπους Natura 2000 [κοινοποιηθείσα υπό τον αριθμό E(2011) 4892] (2011/484/ΕΕ) ΕΕ L 198 της 30.7.2011, σ. 39.

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:198:0039:0070:EL:PDF>

³⁸ http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/docs/Int_Manual_EU28.pdf

Υποβάθμιση οικοτόπου προκύπτει σε έναν τόπο όταν μειώνεται η έκταση που καλύπτεται από τον τύπο οικοτόπου ή τον οικοτόπο των ειδών σε αυτόν τον τόπο ή όταν περιορίζονται η ειδική δομή και οι λειτουργίες που απαιτούνται για τη μακροπρόθεσμη συντήρηση του οικοτόπου ή την κατάσταση διατήρησης των ειδών που συνδέονται με τον εν λόγω οικοτόπο, σε σύγκριση με την αρχική ή αποκαταστημένη κατάστασή τους. Η εκτίμηση αυτή διενεργείται σύμφωνα με τους στόχους διατήρησης του τόπου και τη συμβολή του στη συνοχή του δικτύου.

3.5.2. *Ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη*

Σε αντίθεση με την υποβάθμιση, οι ενοχλήσεις δεν επηρεάζουν άμεσα τις φυσικές συνθήκες ενός τόπου· αφορούν τα είδη και μπορεί να είναι χρονικά περιορισμένες (θόρυβος, φωτεινή πηγή κ.λπ.). Κατά συνέπεια, η ένταση, η διάρκεια και η συχνότητα επανάληψης των ενοχλήσεων αποτελούν σημαντικές παραμέτρους.

Για να εκτιμηθεί αν μια ενοχλήση έχει σημαντικές επιπτώσεις σε σχέση με τους στόχους της οδηγίας, μπορεί να ληφθεί υπόψη ο ορισμός της *ικανοποιητικής κατάστασης διατήρησης ενός είδους* που διατυπώνεται στο άρθρο 1 στοιχείο θ), με βάση τα ακόλουθα κριτήρια:

- *«Τα δεδομένα τα σχετικά με την πορεία των πληθυσμών του οικείου είδους δείχνουν ότι το είδος αυτό εξακολουθεί και μπορεί να εξακολουθεί μακροπρόθεσμα να αποτελεί ένα ζωτικό στοιχείο των φυσικών οικοτόπων στους οποίους ανήκει».*
Κάθε συμβάν, δραστηριότητα ή διαδικασία που συντελεί στη μακροπρόθεσμη μείωση του πληθυσμού του είδους στον τόπο μπορεί να θεωρηθεί ενοχλήση με σημαντικές επιπτώσεις.
- *«Η περιοχή της φυσικής κατανομής του είδους αυτού δεν φθίνει ούτε υπάρχει κίνδυνος να μειωθεί κατά το προβλεπτό μέλλον».*
Κάθε συμβάν, δραστηριότητα ή διαδικασία που συντελεί στη μείωση ή εντείνει τον κίνδυνο μείωσης της φυσικής κατανομής του είδους εντός του τόπου μπορεί να θεωρηθεί ενοχλήση με σημαντικές επιπτώσεις.
- *«Υπάρχει και θα συνεχίσει πιθανόν να υπάρχει ένας οικοτόπος σε επαρκή έκταση ώστε οι πληθυσμοί του να διατηρηθούν μακροπρόθεσμα».*
Κάθε συμβάν, δραστηριότητα ή διαδικασία που συντελεί στη μείωση του μεγέθους του διαθέσιμου οικοτόπου του είδους μπορεί να θεωρηθεί ενοχλήση με σημαντικές επιπτώσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, επιπτώσεις όπως ο θόρυβος, οι δονήσεις και η απομόνωση υποπληθυσμών ενός είδους μπορούν να προκαλέσουν ενοχλήσεις με σημαντικές επιπτώσεις για το συγκεκριμένο είδος. Ως εκ τούτου, η μη λήψη κατάλληλων μέτρων αποτροπής από ένα κράτος μέλος συνιστά μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων δυνάμει του άρθρου 6 παράγραφος 2 της οδηγίας για τους οικοτόπους (υπόθεση C-404/09).

Παράγοντες όπως η ένταση, η συχνότητα και η διάρκεια των ενοχλήσεων μπορούν να ληφθούν υπόψη για τον καθορισμό της σημασίας τους, η οποία μπορεί να διαφέρει μεταξύ των ειδών και ανάλογα με διαφορετικές χρονικές στιγμές και διαφορετικές συνθήκες (π.χ.

πόροι τροφής, ή λόγω της παρουσίας επαρκών κοντινών περιοχών στις οποίες δεν σημειώνονται ενοχλήσεις).

Ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις σε ένα είδος σημειώνονται σε έναν τόπο λόγω συμβάντων, δραστηριοτήτων ή διαδικασιών που συντελούν, εντός του τόπου, στη μακροπρόθεσμη μείωση του πληθυσμού του είδους, στη μείωση ή στον κίνδυνο μείωσης της περιοχής φυσικής κατανομής του και στη μείωση της έκτασης του διαθέσιμου οικοτόπου του. Η εκτίμηση αυτή διενεργείται σύμφωνα με τους στόχους διατήρησης του τόπου και τη συμβολή του στη συνοχή του δικτύου.

4. Άρθρο 6 ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ 3

Διευκρίνιση των εννοιών σχέδιο ή έργο, δυνατότητα να επηρεάζει σημαντικά, εκτιμάται δεόντως, στόχοι διατήρησης του τόπου, σωρευτικά αποτελέσματα, αρμόδιες αρχές, δημόσια γνώμη, ακεραιότητα του τόπου

4.1. ΚΕΙΜΕΝΟ

«Κάθε σχέδιο [ή έργο], μη άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, το οποίο όμως είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον εν λόγω τόπο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια [ή έργα], εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής του. Βάσει των συμπερασμάτων της εκτίμησης των επιπτώσεων στον τόπο και εξαιρουμένης της περίπτωσης των διατάξεων της παραγράφου 4, οι αρμόδιες εθνικές αρχές συμφωνούν για το οικείο σχέδιο [ή έργο] μόνον αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβιάσει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται και, ενδεχομένως, αφού εκφρασθεί πρώτα η δημόσια γνώμη.»

4.2. ΠΕΛΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Όσον αφορά τον σκοπό και το πλαίσιο, ο ρόλος της τρίτης και της τέταρτης παραγράφου του άρθρου 6 πρέπει να εξεταστεί σε σχέση με εκείνον της πρώτης (ή, στην περίπτωση των ΖΕΠ, με εκείνον της πρώτης και της δεύτερης παραγράφου των άρθρων 3 και 4 της οδηγίας για τα πτηνά) και της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 6. Ειδικότερα, είναι σημαντικό να υπενθυμιστεί ότι, ακόμη και αν διαπιστωθεί ότι μια πρωτοβουλία ή δραστηριότητα δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφος 3, θα πρέπει εντούτοις να καταστεί συμβατή με τις άλλες προαναφερόμενες διατάξεις.

Σημειώνεται ότι δραστηριότητες οι οποίες συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων διατήρησης του τόπου ή είναι συμβατές με τους στόχους αυτούς μπορεί ήδη να υπάγονται στο άρθρο 6 παράγραφοι 1 και 2 – για παράδειγμα, παραδοσιακές γεωργικές πρακτικές οι οποίες συντηρούν συγκεκριμένους τύπους οικοτόπων και είδη. Οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφοι 3 και 4 αποτελούν μια μορφή καθεστώτος αδειοδότησης, δεδομένου ότι καθορίζουν τις περιστάσεις υπό τις οποίες μπορεί να επιτρέπεται ή να μην επιτρέπεται η έγκριση σχεδίων και έργων με πιθανές αρνητικές επιπτώσεις σε τόπους του δικτύου Natura 2000. Ως εκ τούτου, οι διατάξεις αυτές εξασφαλίζουν ότι οι οικονομικές και άλλες μη οικολογικές απαιτήσεις μπορούν να λαμβάνονται πλήρως υπόψη με γνώμονα τους στόχους διατήρησης του τόπου.

Το άρθρο 6 παράγραφος 3 καθορίζει μια διαδικασία σε στάδια για την εξέταση σχεδίων και έργων³⁹.

- α) Το πρώτο μέρος της διαδικασίας αυτής συνίσταται σε ένα στάδιο προκαταρκτικής αξιολόγησης («έλεγχος»), προκειμένου να διαπιστωθεί αν, πρώτον, το σχέδιο ή έργο είναι άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου και, δεύτερον, αν είναι δυνατόν να επηρεάσει σημαντικά τον τόπο· διέπεται από το άρθρο 6 παράγραφος 3 πρώτη περίοδος.
- β) Το δεύτερο μέρος της διαδικασίας, το οποίο διέπεται από το άρθρο 6 παράγραφος 3 δεύτερη περίοδος, αφορά τη δέουσα εκτίμηση και την απόφαση των αρμόδιων εθνικών αρχών.

Το τρίτο μέρος της διαδικασίας (που διέπεται από το άρθρο 6 παράγραφος 4) ενεργοποιείται εάν, παρά τα αρνητικά συμπεράσματα της εκτίμησης, προτείνεται να μην απορριφθεί ένα σχέδιο ή έργο αλλά να εξεταστεί περαιτέρω. Στην περίπτωση αυτή, το άρθρο 6 παράγραφος 4 επιτρέπει παρεκκλίσεις από το άρθρο 6 παράγραφος 3 υπό ορισμένες προϋποθέσεις.

Η δυνατότητα εφαρμογής της διαδικασίας, και η έκταση στην οποία εφαρμόζεται, εξαρτώνται από διάφορους παράγοντες και, στο πλαίσιο της αλληλουχίας σταδίων, κάθε στάδιο επηρεάζεται από το προηγούμενο. Ως εκ τούτου, η σειρά με την οποία υλοποιούνται τα στάδια έχει ουσιώδη σημασία για την ορθή εφαρμογή του άρθρου 6 παράγραφος 3.

Όσον αφορά το γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής, οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 3 δεν περιορίζονται σε σχέδια και έργα που υλοποιούνται ή καλύπτουν αποκλειστικά έναν προστατευόμενο τόπο· αφορούν επίσης σχέδια και προγράμματα που βρίσκονται εκτός του τόπου αλλά είναι πιθανό να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε αυτόν ανεξαρτήτως της απόστασής τους από τον επίμαχο τόπο (υπόθεση C-98/03, σκέψη 51 και υπόθεση C-418/04, σκέψεις 232, 233).

Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το άρθρο 6 παράγραφος 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους δεν αποκλείει εθνικό μέτρο ενισχυμένης προστασίας το οποίο μπορεί, για παράδειγμα, να απαγορεύει πλήρως ένα ορισμένο είδος δραστηριότητας, χωρίς εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του συγκεκριμένου σχεδίου ή έργου στον οικείο τόπο του δικτύου Natura 2000 (C-2/10, σκέψεις 39-75).

Το άρθρο 6 παράγραφος 3 καθορίζει μια διαδικασία σε στάδια για την εξέταση σχεδίων και έργων που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε τόπο του δικτύου Natura 2000. Δραστηριότητες που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφος 3 πρέπει, ωστόσο, να είναι συμβατές με τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 1 –ή, στην περίπτωση των ΖΕΠ, με τις διατάξεις του άρθρου 3 και του άρθρου 4 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας για τα πτηνά– και του άρθρου 6 παράγραφος 2 της οδηγίας για τους οικοτόπους.

³⁹ Απλοποιημένο διάγραμμα ροής αυτής της διαδικασίας παρουσιάζεται στο παράρτημα II στο τέλος του παρόντος εγγράφου.

4.3. Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ 2 ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ 3 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6

Τόσο η παράγραφος 2 όσο και η παράγραφος 3 του άρθρου 6 αποσκοπούν στην πρόληψη τυχόν αρνητικών επιπτώσεων σε έναν τόπο. Στην περίπτωση του άρθρου 6 παράγραφος 2, ο σκοπός είναι να αποφεύγεται «η υποβάθμιση ... ή οι ενοχλήσεις με σημαντικές επιπτώσεις». Στην περίπτωση του άρθρου 6 παράγραφος 3, ο σκοπός είναι να αποφευχθεί η έγκριση τυχόν σχεδίων ή έργων που θα μπορούσαν να «παραβιάσουν την ακεραιότητα του τόπου». Ως εκ τούτου, οι στόχοι είναι σε μεγάλο βαθμό παρόμοιοι. Ωστόσο, θα πρέπει να υπενθυμιστεί ότι οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 2 εφαρμόζονται στον τόπο *ανά πάσα στιγμή*, ενώ οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 3 ενεργοποιούνται *μόνον εάν προτείνεται σχέδιο ή έργο* το οποίο μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στον τόπο. Επειδή και οι δύο παράγραφοι εξυπηρετούν τον ίδιο γενικό στόχο, είναι λογικό να συναχθεί ότι κάθε σχέδιο ή έργο που εγκρίνεται σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 3 συμμορφώνεται επίσης με τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 2, εκτός εάν αποδειχθεί ακολούθως ικανό να επιφέρει υποβάθμιση του οικοτόπου και/ή ενοχλήσεις στα είδη για τα οποία έχει οριστεί ο τόπος.

Αυτό επιβεβαιώθηκε από το Δικαστήριο (υπόθεση C-127/02, σκέψεις 35-37): «το γεγονός, όμως, ότι το σχέδιο εγκρίνεται κατά τη διαδικασία του άρθρου 6, παράγραφος 3 καθιστά περιττή, όσον αφορά την παρέμβαση επί του προστατευόμενου τόπου τον οποίο αφορά το σχέδιο, την παράλληλη εφαρμογή του κανόνα περί γενικής προστασίας που προβλέπεται στην παράγραφο 2 του εν λόγω άρθρου. Πράγματι, η έγκριση σχεδίου δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3 προϋποθέτει ότι αυτό έχει κριθεί ως μη δυνάμενο να παραβιάσει την ακεραιότητα του οικείου τόπου και, κατά συνέπεια, ως μη δυνάμενο να επιφέρει υποβάθμιση ή σημαντικές διαταράξεις κατά την έννοια της παραγράφου 2 του εν λόγω άρθρου.

Εντούτοις, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι, ακολούθως, ένα τέτοιο σχέδιο αποδεικνύεται, ελλείψει οιασδήποτε πλάνης των αρμοδίων αρχών, ικανό να επιφέρει υποβάθμιση ή ενοχλήσεις. Σε μια τέτοια περίπτωση, η εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 2, της οδηγίας περί οικοτόπων, καθιστά δυνατή την επιδίωξη του ουσιώδους σκοπού της διατηρήσεως και της προστασίας της ποιότητας του περιβάλλοντος, περιλαμβανομένης της διατηρήσεως των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, όπως τονίζεται στην πρώτη αιτιολογική σκέψη της εν λόγω οδηγίας.»

Από την άλλη πλευρά, στην περίπτωση κατά την οποία έχει εγκριθεί ένα σχέδιο ή έργο κατά τρόπο μη σύμφωνο προς το άρθρο 6 παράγραφος 3, παράβαση του άρθρου 6 παράγραφος 2 μπορεί να διαπιστωθεί στην περίπτωση που αποδεικνύεται η υποβάθμιση ενός οικοτόπου ή ενοχλήσεις οι οποίες έχουν επιπτώσεις στα είδη για τα οποία έχει οριστεί η επίμαχη ζώνη (C-304/05, C-388/05, C-404/09, C-141/14).

Το ίδιο ισχύει για όλα τα έργα και τις δραστηριότητες που εγκρίθηκαν πριν από τη συμπερίληψη τόπων στον κατάλογο ΤΚΣ, ή την ταξινόμησή τους ως ΖΕΠ, και τα οποία δεν υπόκεινται στην υποχρέωση εκτίμησης των επιπτώσεών τους για τους τύπους οικοτόπων και τα είδη βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 3, αλλά τα οποία ενδέχεται να παραβιάσουν την ακεραιότητα των τόπων αυτών. Οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφοι 2 και 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους πρέπει να ερμηνεύονται ως ενιαίο σύνολο και αποσκοπούν στη διασφάλιση ίδιου επιπέδου προστασίας για τους φυσικούς οικοτόπους και τους οικοτόπους ειδών (C-258/11, C-521/12, C-399/14, C-387/15 και C-388/15).

Ως εκ τούτου, όταν το άρθρο 6 παράγραφος 2 γεννά υποχρέωση διενέργειας εκ των υστέρων εξέτασης των επιπτώσεων ενός σχεδίου ή έργου για τον επίμαχο τόπο, αυτή η εξέταση πρέπει να διενεργείται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 6 παράγραφος 3 (υπόθεση C-399/14, σκέψη 54).

Το άρθρο 6 παράγραφος 3 δεν έχει εφαρμογή στις δραστηριότητες των οποίων η εκτέλεση υπόκειται σε έγκριση, πλην όμως πραγματοποιήθηκαν χωρίς αυτή και, επομένως, παράνομα. Ωστόσο, οι δραστηριότητες αυτές ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις που παραβαίνουν το άρθρο 6 παράγραφος 2 και το κράτος μέλος υποχρεούται να ενεργεί σύμφωνα με την τελευταία διάταξη (υπόθεση C-504/14).

4.4. ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ «ΣΧΕΔΙΟ [Η ΕΡΓΟ], ΜΗ ΑΜΕΣΑ ΣΥΝΔΕΟΜΕΝΟ Η ΑΝΑΓΚΑΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ»;

Δεδομένου ότι η οδηγία για τους οικοτόπους δεν ορίζει τους όρους «σχέδιο» ή «έργο», πρέπει να λαμβάνονται δεόντως υπόψη οι γενικές αρχές ερμηνείας, ειδικότερα η αρχή βάσει της οποίας μια επιμέρους διάταξη του δικαίου της ΕΕ πρέπει να ερμηνεύεται με βάση τη διατύπωση και τον σκοπό της, καθώς και το πλαίσιο εντός του οποίου διατυπώνεται.

Υπάρχουν δύο επιχειρήματα για την ευρεία ερμηνεία των όρων «σχέδιο» ή «έργο».

- Πρώτον, η οδηγία δεν οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής των όρων «σχέδιο» ή «έργο» παραπέμποντας σε συγκεκριμένες κατηγορίες οποιουδήποτε εκ των δύο. Αντιθέτως, ο βασικός περιοριστικός παράγοντας είναι το αν είναι δυνατόν να επηρεάζουν σημαντικά έναν τόπο ή όχι.
- Δεύτερον, απόρροια του γεγονότος ότι οι δραστηριότητες που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφος 3 και 4 εξακολουθούν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφος 2 είναι ότι, όσο πιο περιοριστικά ορίζονται οι όροι «σχέδιο» και «έργο», τόσο περισσότερο μειώνονται δυνητικά οι τρόποι στάθμισης ενός στόχου διατήρησης έναντι ενός βλαπτικού για το περιβάλλον στόχου που δεν έχει σχέση με τη διατήρηση και, συνεπώς, οι δυνατότητες διασφάλισης της ορθής εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφος 2, δηλαδή της αποφυγής της υποβάθμισης και των ενοχλήσεων.

4.4.1. Έργο

Η υποστήριξη ενός ευρύτερου ορισμού για το «έργο» ενισχύεται, κατ' αναλογία, εάν ανατρέξουμε στην οδηγία 2011/92/ΕΕ για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον⁴⁰ - εφεξής οδηγία ΕΠΕ. Η εν λόγω οδηγία λειτουργεί σε παρόμοιο πλαίσιο, καθορίζοντας κανόνες για την εκτίμηση έργων που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Το άρθρο 1 παράγραφος 2 της οδηγίας ΕΠΕ προβλέπει ότι ως «έργο» νοείται:

⁴⁰ ΕΕ L 26 της 28.1.2012, σ. 1, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52/ΕΕ.

« – η υλοποίηση κατασκευαστικών εργασιών ή άλλων εγκαταστάσεων ή τεχνικών κατασκευών, – άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι επεμβάσεις που αφορούν την εκμετάλλευση των πόρων του εδάφους.»

Πρόκειται για έναν πολύ ευρύ ορισμό (υπόθεση *Kraaijeveld*, C-72/95, σκέψεις 30 και 31), ο οποίος δεν περιορίζεται στην υλική κατασκευή αλλά καλύπτει επίσης και άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων τακτικών δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων⁴¹. Για παράδειγμα, μπορεί να καλύπτει μια σημαντική εντατικοποίηση της γεωργίας η οποία απειλεί να βλάψει ή να καταστρέψει τον ημιφυσικό χαρακτήρα ενός τόπου⁴².

Το Δικαστήριο έχει εκδώσει διάφορες αποφάσεις σχετικά με το είδος των επεμβάσεων για τις οποίες απαιτείται εφαρμογή του άρθρου 6 παράγραφος 3.

Στην υπόθεση *Waddenzee* (C-127/02, σκέψεις 25-29) αποσαφηνίστηκε ότι **οι δραστηριότητες που ασκούνται περιοδικώς** από πολλών ήδη ετών στον συγκεκριμένο τόπο αλλά για τις οποίες χορηγείται κατ' έτος άδεια για ορισμένη περίοδο, προϋπόθεση χορηγήσεως της οποίας αποτελεί εκάστοτε η νέα εκτίμηση τόσο της δυνατότητας ασκήσεως αυτής της δραστηριότητας όσο και του τόπου εντός του οποίου αυτή μπορεί να ασκηθεί, θα πρέπει να θεωρούνται, κάθε φορά που ζητείται άδεια, αυτοτελή σχέδια κατά την έννοια της οδηγίας περί οικοτόπων.

Στην υπόθεση *Papenburg* (C-226/08, σκέψεις 50-51), το Δικαστήριο αποφάνθηκε περαιτέρω ότι: «...οι συνεχείς εργασίες συντήρησης στον πλεύσιμο δίαυλο των εκβολών ποταμού, οι οποίες δεν συνδέονται άμεσα ούτε είναι αναγκαίες για τη διαχείριση του οικείου τόπου ... πρέπει, εφόσον αποτελούν ορισμένο σχέδιο και θα μπορούσαν να επηρεάσουν σημαντικά τον οικείο τόπο, να υποβάλλονται, κατ' εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων [άρθρο 6 παράγραφος 3], σε εκτίμηση των επιπτώσεων που έχουν για τον τόπο αυτό».

Ωστόσο, «...επισημαίνεται ότι οι επίμαχες στην υπόθεση ... εργασίες συντήρησης, αν μπορούν να θεωρηθούν ως ενιαία πράξη λόγω ιδίως της συχνότητάς τους, της φύσης τους ή των όρων εκτέλεσής τους, ιδιαίτερα όταν σκοπός τους είναι η διατήρηση ορισμένου βάρους στον πλεύσιμο δίαυλο χάρη στις πραγματοποιούμενες κατά τακτά διαστήματα αναγκαίες εργασίες βυθοκόρησης, μπορούν επίσης να θεωρηθούν ως ενιαίο σχέδιο, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων».

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι **η δυνατότητα γενικής απαλλαγής ορισμένων δραστηριοτήτων δεν είναι σύμφωνη προς τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 3** (C-256/98, C-6/04, C-241/08, C-418/04, C-538/09). Επιπλέον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα προγράμματα δεν μπορούν να απαλλάσσονται από την υποχρέωση εκτίμησης

⁴¹ Η σημασία του ορισμού αυτού για την οδηγία για τους οικοτόπους έχει επισημανθεί επίσης από το Δικαστήριο (υπόθεση C-127/02, σκέψη 26).

⁴² Προκειμένου να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ΕΠΕ, αυτές οι επεμβάσεις/δραστηριότητες πρέπει να τροποποιούν τα πράγματα στον συγκεκριμένο χώρο (C-121/11, *Pro-Braine*, σκέψη 31, C-275/09, *Brussels Airport*, σκέψη 30).

αποκλειστικά και μόνο λόγω του ότι δεν προϋποθέτουν τη λήψη σχετικής άδειας (C-98/03, σκέψεις 43–52).

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι **το μέγεθος του σχεδίου δεν έχει σημασία** καθώς δεν αποκλείει αφ' εαυτού το ενδεχόμενο να έχει σημαντικές επιπτώσεις σε έναν προστατευόμενο τόπο (υπόθεση C-98/03, υπόθεση C-418/04, σκέψη 244).

4.4.2. Σχέδιο

Ο όρος «σχέδιο» έχει επίσης, για τους σκοπούς του άρθρου 6 παράγραφος 3, δυνητικά πολύ ευρεία σημασία. Αν ανατρέξουμε, κατ' αναλογία, στην οδηγία 2001/42/ΕΚ σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων⁴³ (εφεξής η οδηγία ΣΠΕ), στο άρθρο 2 στοιχείο α) της εν λόγω οδηγίας ορίζονται τα σχέδια και προγράμματα ως:

«σχέδια και προγράμματα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, καθώς και οι τροποποιήσεις τους:

- που εκπονούνται ή/και εγκρίνονται από μια αρχή σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο ή που εκπονούνται από μια αρχή προκειμένου να εγκριθούν, μέσω νομοθετικής διαδικασίας, από το Κοινοβούλιο ή την Κυβέρνηση, και
- που απαιτούνται βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων».

Επ' αυτού, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι *«λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της οδηγίας 2001/42, που συνίσταται στην εξασφάλιση υψηλού επιπέδου περιβαλλοντικής προστασίας, οι διατάξεις που οριοθετούν το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής και ιδίως εκείνες που περιλαμβάνουν ορισμό των σχετικών πράξεων **χρίζουν διασταλτικής ερμηνείας**»* (C-567/10, σκέψεις 24-43).

Προφανώς συναφή βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους είναι τα **σχέδια χρήσης γης ή τα χωροταξικά σχέδια**. Ορισμένα σχέδια έχουν άμεσες έννομες συνέπειες για τη χρήση της γης, ενώ άλλα έχουν μόνον έμμεσες συνέπειες. Για παράδειγμα, τα περιφερειακά ή τα γεωγραφικώς εκτεταμένα χωροταξικά σχέδια συχνά δεν εφαρμόζονται απευθείας αλλά αποτελούν τη βάση για λεπτομερέστερα σχέδια ή χρησιμεύουν ως πλαίσιο για τη χορήγηση αδειών, που έχουν στη συνέχεια άμεσες έννομες συνέπειες. Και τα δύο είδη σχεδίων χρήσης γης θα πρέπει να θεωρείται ότι καλύπτονται από το άρθρο 6 παράγραφος 3 στον βαθμό που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις σε τόπο του δικτύου Natura 2000.

Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε αυτή την άποψη (C-6/04, σκέψη 52) αναφέροντας ότι παρόλον ότι τα σχέδια χρήσεως των εδαφών δεν επιτρέπουν πάντοτε προγράμματα αναπτύξεως, αυτά δε τα τελευταία πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο αδείας χορηγούμενης σύμφωνα με τη συνήθη διαδικασία, εντούτοις **τα εν λόγω σχέδια επηρεάζουν σημαντικά τις σχετικές αποφάσεις**. Επομένως, πρέπει επίσης να εκτιμώνται προσηκόντως οι επιπτώσεις των σχεδίων χρήσης γης επί του συγκεκριμένου τόπου (βλ. επίσης C-418/04).

⁴³ ΕΕ L 197 της 21.7.2001, σ. 30-37.

Τα τομεακά σχέδια θα πρέπει επίσης να θεωρείται ότι καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφος 3 εφόσον είναι δυνατόν να επηρεάσουν σημαντικά έναν τόπο Natura 2000. Σχετικά παραδείγματα μπορούν να περιλαμβάνουν σχέδια δικτύου μεταφορών, ενεργειακά σχέδια, σχέδια διαχείρισης αποβλήτων, σχέδια διαχείρισης υδάτων ή σχέδια δασικής διαχείρισης (βλ. C-441/17, σκέψεις 122-124).

Ωστόσο, πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα στα προαναφερόμενα σχέδια και σε «σχέδια» τα οποία έχουν τη μορφή προγραμματικών δηλώσεων σε επίπεδο πολιτικής, δηλαδή έγγραφα πολιτικής που φανερώνουν τη γενική πολιτική βούληση ή πρόθεση ενός υπουργείου ή μιας κατώτερης αρχής. Παράδειγμα θα μπορούσε να αποτελεί ένα γενικό σχέδιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη σε όλο το έδαφος ή σε μια περιφέρεια ενός κράτους μέλους. Αυτού του είδους τα έγγραφα δεν ενδείκνυται να αντιμετωπίζονται ως «σχέδια» για τους σκοπούς του άρθρου 6 παράγραφος 3, ιδίως σε περίπτωση που τυχόν πρωτοβουλίες οι οποίες προέρχονται από τέτοιες προγραμματικές δηλώσεις σε επίπεδο πολιτικής πρέπει να περάσουν από τη φάση ενός σχεδίου χρήσης γης ή ενός τομεακού σχεδίου (C-179/06 σκέψη 41)⁴⁴. Ωστόσο, όταν η σχέση μεταξύ του περιεχομένου μιας τέτοιας πρωτοβουλίας και πιθανών σημαντικών επιπτώσεων σε έναν τόπο Natura 2000 είναι σαφής και άμεση, τότε θα πρέπει να εφαρμόζεται το άρθρο 6 παράγραφος 3.

Σε περίπτωση που ένα ή περισσότερα συγκεκριμένα έργα περιλαμβάνονται σε ένα σχέδιο κατά γενικό τρόπο και όχι με λεπτομέρειες, η εκτίμηση που γίνεται σε επίπεδο σχεδίου δεν απαλλάσσει τα ειδικά έργα από τις απαιτήσεις εκτίμησης του άρθρου 6 παράγραφος 3 σε μεταγενέστερο στάδιο, όταν καθίστανται γνωστές πολύ περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με αυτά⁴⁵.

4.4.3. Μη άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση...

Από το πλαίσιο και τον σκοπό του άρθρου 6, είναι εμφανές ότι ο όρος «διαχείριση» πρέπει να θεωρείται ότι αναφέρεται στη διαχείριση ενός τόπου από πλευράς «διατήρησης», δηλαδή να γίνεται αντιληπτός με την έννοια με την οποία χρησιμοποιείται στο άρθρο 6 παράγραφος 1. Συνεπώς, εάν μια δραστηριότητα είναι άμεσα συνδεδεμένη και αναγκαία για την επίτευξη των στόχων διατήρησης, απαλλάσσεται από την απαίτηση εκτίμησης.

Καθιερώνοντας τη δυνατότητα κατάρτισης σχεδίων διαχείρισης, το άρθρο 6 παράγραφος 1 προβλέπει για τα κράτη μέλη ευελιξία ως προς τη μορφή την οποία μπορούν να λάβουν τα σχέδια αυτά. Τα σχέδια μπορούν να είναι είτε ειδικά είτε «ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης». Ως εκ τούτου, μπορεί να υπάρχει ένα «αμιγές» σχέδιο διαχείρισης της διατήρησης ή ένα «μεικτό» σχέδιο στο οποίο περιλαμβάνονται στόχοι διατήρησης καθώς και άλλοι στόχοι.

Η φράση «μη άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο...» εξασφαλίζει ότι η μη συνδεδεμένη με τη διατήρηση συνιστώσα ενός σχεδίου ή έργου το οποίο περιλαμβάνει τη διαχείριση της

⁴⁴ Αυτό δεν θίγει την εφαρμογή της οδηγίας ΣΠΕ (2001/42/EK).

⁴⁵ Για λεπτομέρειες σχετικά με την ενσωμάτωση των διαφόρων σταδίων της εκτίμησης, βλ. επίσης το έγγραφο καθοδήγησης σχετικά με τον εξορθολογισμό των διαδικασιών περιβαλλοντικής εκτίμησης για έργα κοινού ενδιαφέροντος, κεφάλαιο 3.2: http://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/PCI_guidance.pdf.

διατήρησης μεταξύ των στόχων του μπορεί παρ' όλα αυτά να υπόκειται σε απαίτηση δέουσας εκτίμησης.

Για παράδειγμα, η εμπορική υλοτομία μπορεί να αποτελεί μέρος ενός σχεδίου διαχείρισης της διατήρησης για μια δασική έκταση που έχει χαρακτηριστεί ειδική ζώνη διατήρησης. Στον βαθμό που η εμπορική διάσταση δεν είναι αναγκαία για τη διαχείριση της διατήρησης του τόπου, μπορεί να χρειάζεται να υποβληθεί σε δέουσα εκτίμηση.

Το Δικαστήριο υποστήριξε την άποψη αυτή (C-241/08, σκέψη 55) επισημαίνοντας ότι «το γεγονός και μόνον ότι οι συμβάσεις Natura 2000 είναι συμβατές με τους σκοπούς διατηρήσεως του τόπου δεν μπορεί να κριθεί επαρκές, υπό το πρίσμα του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, προκειμένου οι εργασίες, τα έργα ή η περιβαλλοντική διαχείριση που προβλέπουν οι συμβάσεις αυτές να απαλλάσσονται συστηματικά από την εκτίμηση των επιπτώσεων στους οικείους τόπους».

Ενδέχεται επίσης να υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες ένα σχέδιο ή έργο άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση ενός τόπου μπορεί να επηρεάζει έναν άλλον τόπο.

Για παράδειγμα, για τη βελτίωση της κατάστασης όσον αφορά τις πλημμύρες σε έναν τόπο, μπορεί να υποβληθεί πρόταση για κατασκευή φράγματος σε άλλον τόπο, που θα έχει ενδεχομένως σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στον εν λόγω άλλο τόπο. Στην περίπτωση αυτή, το σχέδιο ή έργο θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο εκτίμησης όσον αφορά τον τόπο που θα επηρεαστεί.

Επιπλέον, στην υπόθεση C-441/17 (σκέψη 123) αναφέρεται το παράδειγμα ενός σχεδίου (το οποίο έχει ως μοναδικό σκοπό την αύξηση του όγκου εκμεταλλεύσιμης ξυλείας μέσω της υλοποίησης δραστηριοτήτων ενεργού δασικής διαχείρισης εντός περιοχής του δικτύου Natura 2000) το οποίο δεν συνδέεται άμεσα με τη διατήρηση, καθώς δεν καθορίζει στόχους ή μέτρα διατήρησης και, κατά συνέπεια, έπρεπε να εξεταστεί βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 3.

Ο όρος «έργο» θα πρέπει να ερμηνεύεται με την ευρεία έννοια ώστε να περιλαμβάνει τόσο τα κατασκευαστικά έργα όσο και άλλες παρεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον. Ο όρος «σχέδιο» έχει επίσης ευρεία έννοια, στην οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια χρήσης της γης, καθώς και τομιακά σχέδια ή προγράμματα.

Σχέδια και έργα άμεσα συνδεδεμένα με τη διαχείριση της διατήρησης του τόπου, είτε μεμονωμένα είτε ως συνιστώσες άλλων σχεδίων και έργων, θα πρέπει εν γένει να εξαιρούνται από τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 3, αλλά για τις συνιστώσες τους που δεν αφορούν τη διατήρηση ενδέχεται παρ' όλα αυτά να απαιτείται εκτίμηση.

4.5. ΠΩΣ ΚΑΘΟΡΙΖΕΤΑΙ ΑΝ ΕΝΑ ΣΧΕΔΙΟ Η ΕΡΓΟ «ΕΙΝΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ» ΕΝΑΝ ΤΟΠΟ «ΚΑΘΕΑΥΤΟ Η ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ ΜΕ ΑΛΛΑ ΣΧΕΔΙΑ [Η ΕΡΓΑ]»;

Στη φράση αυτή αποτυπώνονται τόσο η σχέση αιτίας-αποτελέσματος όσο και η σωρευτική πτυχή. Από τη μία πλευρά, είναι απαραίτητο να διερευνάται τι είδους επιπτώσεις καλύπτονται («επηρεάζει σημαντικά») και στη συνέχεια να εξετάζεται τι είδους αιτίες είναι

πιθανό να προκαλέσουν αυτές τις επιπτώσεις («είναι δυνατόν να επηρεάζει ... καθεαυτό ή από κοινού»).

Η απόφαση σχετικά με το αν ένα έργο ή σχέδιο είναι πιθανό να επηρεάζει σημαντικά έναν τόπο έχει πρακτικές και νομικές συνέπειες. Επομένως, όταν υποβάλλεται πρόταση για ένα σχέδιο ή έργο, πρώτον, είναι σημαντικό να εξετάζεται το βασικό αυτό ζήτημα και, δεύτερον, η εξέταση του ζητήματος πρέπει να ευσταθεί από επιστημονική άποψη και στο πλαίσιο ελέγχου από εμπειρογνώμονες.

Οι προτάσεις για σχέδια και έργα που κρίνεται ότι δεν είναι πιθανό να επηρεάσουν σημαντικά τον τόπο μπορούν να υποβάλλονται σε περαιτέρω επεξεργασία χωρίς παραπομπή στα επόμενα στάδια του άρθρου 6 παράγραφος 3. Ωστόσο, τα κράτη μέλη θα πρέπει να αιτιολογούν και να καταγράφουν τους λόγους στους οποίους βασίζεται το αντίστοιχο πόρισμα του ελέγχου.

4.5.1. Είναι δυνατόν να επηρεάζει...

Οι διασφαλίσεις που προβλέπονται στο άρθρο 6 παράγραφος 3 ενεργοποιούνται όχι μόνον από την ύπαρξη **βεβαιότητας** αλλά και από την ύπαρξη **πιθανότητας** το σχέδιο να επηρεάσει σημαντικά τον τόπο. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με την αρχή της προφύλαξης, δεν είναι αποδεκτή η μη διενέργεια εκτίμησης λόγω αβεβαιότητας σχετικά με την ύπαρξη σημαντικών επιπτώσεων.

Αυτό επιβεβαιώθηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Waddenzee* (C-127/02, σκέψεις 39-44): «...η κίνηση του μηχανισμού προστασίας του περιβάλλοντος που προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 3 ... δεν προϋποθέτει την ύπαρξη βεβαιότητας ότι το σχέδιο επηρεάζει κατά τρόπο σημαντικό τον οικείο τόπο, αλλά γίνεται και όταν υπάρχει απλώς πιθανότητα ότι το σχέδιο μπορεί να έχει ένα τέτοιο αποτέλεσμα. ... **Σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς την απουσία σημαντικών επιπτώσεων, επιβάλλεται να γίνει μια τέτοια εκτίμηση.** ... Το άρθρο 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος έχει την έννοια ότι κάθε σχέδιο μη άμεσα συνδεδεμένο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου γίνεται αντικείμενο της δέουσας εκτιμήσεως ως προς τις επιπτώσεις του επί του τόπου σε σχέση με τους σκοπούς της διατηρήσεως αυτού του τόπου, **στην περίπτωση που δεν μπορεί να αποκλειστεί, βάσει αντικειμενικών στοιχείων, ότι μπορεί να επηρεάσει τον τόπο αυτό κατά τρόπο σημαντικό, καθεαυτό ή σε συνδυασμό με άλλα σχέδια**».

Και πάλι είναι χρήσιμο να γίνει μνεία της οδηγίας ΕΠΕ 2011/92/ΕΕ όπως τροποποιήθηκε, δεδομένου ότι η διατύπωση «είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά» είναι σχεδόν πανομοιότυπη με τη βασική διατύπωση που χρησιμοποιείται για τη θέσπιση της υποχρέωσης των κρατών μελών να διενεργούν εκτίμηση επιπτώσεων δυνάμει της οδηγίας ΕΠΕ⁴⁶. Η οδηγία ΕΠΕ συμβάλλει επίσης στον καθορισμό διαφόρων παραγόντων που ενδέχεται να συντελούν στην πιθανότητα να σημειωθούν σημαντικές επιπτώσεις⁴⁷. Οποιαδήποτε πρόταση κρίνεται ότι χρήζει εκτίμησης βάσει της οδηγίας ΕΠΕ λόγω του ότι, μεταξύ άλλων, είναι

⁴⁶ Βλ. άρθρο 2 παράγραφος 1 της οδηγίας 2011/92/ΕΕ, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52/ΕΕ.

⁴⁷ Βλ. παράρτημα ΙΙΙ της οδηγίας 2011/92/ΕΕ όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52/ΕΕ.

πιθανό να επηρεάσει τόπο Natura 2000 μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει επίσης στο πεδίο εφαρμογής της απαίτησης εκτίμησης βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 3⁴⁸.

Κατά τον προσδιορισμό της πιθανότητας εκδήλωσης σημαντικών επιπτώσεων και, κατά συνέπεια, της ανάγκης για δέουσα εκτίμηση, δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μέτρα μετριασμού (π.χ. μέτρα για την αποτροπή ή τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων). Αυτό επιβεβαιώνεται από το Δικαστήριο με την απόφασή του στην υπόθεση C-323/17: «Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21 Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, έχει την έννοια ότι, προκειμένου να διαπιστωθεί η αναγκαιότητα μεταγενέστερης δέουσας εκτίμησης των επιπτώσεων ενός σχεδίου σε συγκεκριμένο τόπο, δεν απαιτείται κατά το στάδιο προελέγχου να λαμβάνονται υπόψη τα μέτρα που αποσκοπούν στην αποτροπή ή στη μείωση των επιβλαβών συνεπειών του σχεδίου αυτού στον εν λόγω τόπο»⁴⁹.

Η πιθανότητα σημαντικών επιπτώσεων μπορεί να προκύψει όχι μόνον από σχέδια ή έργα που βρίσκονται εντός προστατευόμενου τόπου, αλλά και από σχέδια ή έργα ευρισκόμενα εκτός προστατευόμενου τόπου (C-142/16, σκέψη 29). Για παράδειγμα, ένας υδροβιότοπος μπορεί να υποστεί βλάβη από έργο αποστράγγισης το οποίο βρίσκεται σε κάποια απόσταση από τα όρια του υδροβιότοπου, ή ένας τόπος μπορεί να υφίσταται τις επιπτώσεις της εκπομπής ρύπων από εξωτερική πηγή. Για τον λόγο αυτόν, είναι σημαντικό τα κράτη μέλη, τόσο στη νομοθεσία όσο και στην πρακτική τους, να καθιστούν δυνατή την εφαρμογή των διασφαλίσεων του άρθρου 6 παράγραφος 3 σε οποιοδήποτε αναπτυξιακές πιέσεις – συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν ασκούνται μεν στο εσωτερικό τόπων Natura 2000 αλλά ενδέχεται να επηρεάσουν σημαντικά κάποιον από τους τόπους αυτούς.

Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνεται και η εξέταση **ενδεχόμενων διασυνοριακών επιπτώσεων**. Εάν ένα σχέδιο ή έργο σε μία χώρα είναι δυνατόν να επηρεάσει σημαντικά τόπο Natura 2000 που βρίσκεται σε άλλη χώρα, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια ή έργα, τότε πρέπει να διεξάγεται δέουσα εκτίμηση στην οποία εξετάζονται μεταξύ άλλων οι ενδεχόμενες επιπτώσεις του σχεδίου ή έργου στην ακεραιότητα των αντίστοιχων τόπων Natura 2000 καθώς και στην εν λόγω δεύτερη χώρα.

Τα διασυνοριακά σχέδια και έργα (δηλ. σχέδια ή έργα που εκτείνονται σε περισσότερα από ένα κράτη μέλη και αφορούν, για παράδειγμα αγωγούς, καλωδιώσεις, γέφυρες ή σήραγγες) θα πρέπει να αντιμετωπίζονται αναλόγως και να διασφαλίζεται ότι εξετάζονται όλες οι ενδεχόμενες επιπτώσεις στους τόπους Natura 2000. Για τον σκοπό αυτόν, και για την αποφυγή αλληλεπικαλύψεων, οι σχετικές αρμόδιες αρχές θα πρέπει να συντονίζουν τις εκτιμήσεις τις οποίες διενεργούν.

Το στοιχείο αυτό συνάδει με τις διατάξεις της σύμβασης Espoo και του πρωτοκόλλου ΣΠΕ⁵⁰, που εφαρμόζονται εντός της ΕΕ με τις οδηγίες ΕΠΕ και ΣΠΕ⁵¹. Δεδομένου ότι οι

⁴⁸ Από την άλλη πλευρά, μια δέουσα εκτίμηση δυνάμει του άρθρου 6 παράγραφος 3 ενδέχεται να είναι απαραίτητη για έργα που δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας ΕΠΕ.

⁴⁹ Ωστόσο, βάσει της οδηγίας ΕΠΕ, κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με την ανάγκη διενέργειας πλήρους ΕΠΕ είναι δυνατόν να λαμβάνονται υπόψη χαρακτηριστικά του έργου και/ή μέτρα που προβλέπονται για να αποτραπούν ή να προληφθούν σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις [άρθρο 4 παράγραφος 5 στοιχείο β) της οδηγίας ΕΠΕ, όπως τροποποιήθηκε].

⁵⁰ <http://www.unece.org/env/eia/welcome.html>

οδηγίες αυτές καλύπτουν σχέδια ή έργα για τα οποία είναι πιθανό να απαιτείται επίσης εκτίμηση δυνάμει του άρθρου 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους, συνάγεται ότι οι διασυνοριακές επιπτώσεις πρέπει επίσης να καλύπτονται στις δέουσες εκτιμήσεις που διενεργούνται βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις των εν λόγω οδηγιών.

Η διαδικασία του άρθρου 6 παράγραφος 3 ενεργοποιείται όχι από τη βεβαιότητα αλλά από την πιθανότητα σημαντικών επιπτώσεων που προκύπτουν από σχέδια ή έργα, ανεξαρτήτως του αν αυτά βρίσκονται εντός ή εκτός προστατευόμενου τόπου. Η πιθανότητα αυτή υφίσταται εάν δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να υπάρξουν σημαντικές επιπτώσεις για τον τόπο. Τα μέτρα μετριασμού δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο στάδιο αυτό. Πρέπει επίσης να εξετάζονται οι διασυνοριακές επιπτώσεις.

4.5.2. *Επηρεάζει σημαντικά*

Η έννοια της φράσης «επηρεάζει σημαντικά» δεν πρέπει να ερμηνεύεται αυθαίρετα. Κατά πρώτον, στην οδηγία η φράση χρησιμοποιείται σε αντικειμενικό πλαίσιο (δηλ. δεν συνοδεύεται από διατύπωση που δηλώνει διακριτική ευχέρεια). Κατά δεύτερον, απαιτείται συνεπής προσέγγιση όσον αφορά την έννοια της λέξης «σημαντικά» προκειμένου να διασφαλίζεται ότι το Natura 2000 λειτουργεί ως συνεκτικό δίκτυο.

Παρότι απαιτείται αντικειμενικότητα κατά την ερμηνεία του εύρους του όρου «σημαντικά», είναι σαφές ότι η αντικειμενικότητα αυτή δεν μπορεί να διαχωριστεί από τα ειδικά χαρακτηριστικά και τις περιβαλλοντικές συνθήκες του προστατευόμενου τόπου τον οποίον αφορά το σχέδιο ή έργο. Εν προκειμένω, οι σκοποί διατήρησης ενός τόπου καθώς και προηγούμενες πληροφορίες ή πληροφορίες που αφορούν την αρχική κατάσταση του τόπου μπορεί να είναι πολύ σημαντικά στοιχεία για τον ακριβέστερο προσδιορισμό των ευαίσθητων από πλευράς διατήρησης στοιχείων (C-127/02, σκέψεις 46-48).

Ορισμένες από τις πληροφορίες αυτές παρουσιάζονται στο τυποποιημένο έντυπο δεδομένων που συνοδεύει τη διαδικασία επιλογής τόπου βάσει των οδηγιών για τους οικοτόπους και τα πτηνά (βλ. ενότητα 3.5.1). Τα κράτη μέλη ενδέχεται να διαθέτουν επίσης αναλυτικά σχέδια διαχείρισης της διατήρησης ενός τόπου στα οποία περιγράφονται μεταβολές στην ευαισθησία των οικοτόπων και των ειδών εντός ενός τόπου σε σχέση με διάφορες απειλές.

Η σημασία θα ποικίλλει ανάλογα με παράγοντες όπως το μέγεθος του αντίκτυπου, ο τύπος, η έκταση, η διάρκεια, η ένταση, ο χρόνος, η πιθανότητα, οι σωρευτικές επιπτώσεις και ο ευάλωτος χαρακτήρας των σχετικών οικοτόπων και ειδών.

Από τα ανωτέρω προκύπτει σαφώς ότι ένα στοιχείο το οποίο μπορεί να σημαντικό για έναν τόπο μπορεί να μην είναι σημαντικό για έναν άλλο.

⁵¹ Άρθρο 7 της οδηγίας 2011/92/ΕΕ (όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2014/52/ΕΕ) και άρθρο 7 της οδηγίας 2001/42/ΕΚ.

Για παράδειγμα, η απώλεια οικοτόπου έκτασης εκατό τετραγωνικών μέτρων μπορεί να είναι σημαντική σε σχέση με έναν μικρό τόπο όπου φυτρώνουν σπάνιες ορχιδέες, ενώ παρόμοια απώλεια σε έναν μεγάλο τόπο στεπικής βλάστησης μπορεί να μην είναι σημαντική εάν δεν έχει επιπτώσεις για τους στόχους διατήρησης του τόπου.

Η έννοια του τι είναι «σημαντικό» πρέπει να ερμηνεύεται αντικειμενικά. Η σημασία των επιπτώσεων θα πρέπει να καθορίζεται σε σχέση με τα ειδικά χαρακτηριστικά και τις περιβαλλοντικές συνθήκες του προστατευόμενου τόπου τον οποίον αφορά το σχέδιο ή έργο, λαμβανομένων ιδιαιτέρως υπόψη των στόχων διατήρησης και των οικολογικών χαρακτηριστικών του τόπου.

4.5.3. ... καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια [ή έργα]

Μια σειρά από επιμέρους επιπτώσεις μέτριας σημασίας μπορούν, συνδυαστικά, να παραγάγουν σημαντικό αντίκτυπο. Όπως έχει επισημάνει το Δικαστήριο «το γεγονός ότι δεν λαμβάνεται υπόψη το σωρευτικό αποτέλεσμα των σχεδίων έχει ως πρακτική συνέπεια ότι το σύνολο των σχεδίων ορισμένου είδους μπορεί να εξαιρείται από την υποχρέωση εκτιμήσεως ενώ, θεωρούμενα συνολικά, τα σχέδια αυτά μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον» (C-418/04, C-392/96, σκέψεις 76, 82).

Η παράμετρος αυτή αντιμετωπίζεται στο άρθρο 6 παράγραφος 3 μέσω της συνεκτίμησης των επιπτώσεων από άλλα σχέδια ή έργα. Ως προς το σημείο αυτό, το άρθρο 6 παράγραφος 3 δεν προσδιορίζει ρητά ποια άλλα σχέδια και έργα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης περί συνδυαστικών επιπτώσεων.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η υποκείμενη πρόθεση της εν λόγω διάταξης είναι να λαμβάνονται υπόψη οι σωρευτικές επιπτώσεις, και αυτές συνήθως εκδηλώνονται με την πάροδο του χρόνου. Σε αυτό το πλαίσιο, μπορούν να εξετάζονται σχέδια ή έργα τα οποία είναι *ολοκληρωμένα, εγκεκριμένα αλλά μη ολοκληρωμένα, ή προτεινόμενα*:

- Πέραν των επιπτώσεων των σχεδίων ή έργων που αποτελούν το κύριο αντικείμενο της εκτίμησης, ενδέχεται να πρέπει να εξεταστούν, στο πλαίσιο εκτίμησης «δεύτερου επιπέδου», οι επιπτώσεις σχεδίων ή έργων που έχουν ήδη ολοκληρωθεί, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προηγούνται της ημερομηνίας μεταφοράς της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο ή της ημερομηνίας χαρακτηρισμού του τόπου (βλ., για παράδειγμα, C-142/16, σκέψεις 61 και 63). Παρότι τα ίδια τα ήδη ολοκληρωμένα σχέδια και έργα εξαιρούνται από τις απαιτήσεις εκτίμησης του άρθρου 6 παράγραφος 3, είναι ωστόσο σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη όταν εκτιμώνται οι επιπτώσεις του τρέχοντος σχεδίου ή έργου, προκειμένου να καθορίζεται αν υπάρχουν τυχόν σωρευτικές επιπτώσεις οι οποίες προκύπτουν από το τρέχον έργο σε συνδυασμό με άλλα ήδη ολοκληρωμένα σχέδια και έργα. Οι επιπτώσεις των εν λόγω ολοκληρωμένων σχεδίων και έργων συνήθως εντάσσονται στην αρχική κατάσταση του τόπου, η οποία εξετάζεται στο στάδιο αυτό⁵².

⁵² Τα σχέδια και έργα που έχουν ήδη ολοκληρωθεί ενδέχεται να εγείρουν επίσης ζητήματα βάσει του άρθρου 6 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας για τους οικοτόπους, εάν λόγω των συνεχιζόμενων επιπτώσεών τους

- Σχέδια και έργα που εγκρίθηκαν κατά το παρελθόν αλλά δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί ή ολοκληρωθεί θα πρέπει να περιλαμβάνονται στην εν λόγω διάταξη περί συνδυαστικών επιπτώσεων.
- Όσον αφορά άλλα προτεινόμενα σχέδια ή έργα, για λόγους ασφάλειας δικαίου κρίνεται σκόπιμο να περιορίζεται η διάταξη περί συνδυαστικών επιπτώσεων σε εκείνα που έχουν *όντως προταθεί*, δηλαδή έργα ή σχέδια για τα οποία έχει κατατεθεί αίτηση για χορήγηση έγκρισης ή άδειας. Ταυτόχρονα, πρέπει να είναι αυτονόητο ότι, κατά την εξέταση προτεινόμενου σχεδίου ή έργου, τα κράτη μέλη δεν δημιουργούν τεκμήριο υπέρ άλλων μελλοντικών σχεδίων ή έργων που δεν έχουν προταθεί ακόμη.

Για παράδειγμα, εάν ένα συγκρότημα κατοικιών κριθεί ότι δεν έχει σημαντικές επιπτώσεις και, ως εκ τούτου, εγκριθεί, η έγκριση δεν θα πρέπει να δημιουργεί τεκμήριο υπέρ της ανάπτυξης άλλων συγκροτημάτων κατοικιών στο μέλλον.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η εκτίμηση των σωρευτικών επιπτώσεων δεν περιορίζεται στην εκτίμηση σχεδίων ή έργων παρόμοιου τύπου που καλύπτουν τον ίδιο τομέα δραστηριότητας (π.χ. σειρά έργων κατασκευής κατοικιών). Στο πλαίσιο της εκτίμησης θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όλοι οι τύποι σχεδίων ή έργων που θα μπορούσαν, σε συνδυασμό με το υπό εξέταση σχέδιο ή έργο, να έχουν σημαντικές επιπτώσεις.

Ομοίως, στην εκτίμηση θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι σωρευτικές επιπτώσεις που προκύπτουν όχι μόνο μεταξύ σχεδίων ή μεταξύ έργων, αλλά και **μεταξύ έργων και σχεδίων** (και αντιστρόφως). Για παράδειγμα, ένα νέο έργο που αφορά την κατασκευή μεγάλου αυτοκινητόδρομου που διέρχεται από μια περιοχή ενδέχεται από μόνο του να μην επηρεάζει αρνητικά τον τόπο, αλλά όταν εξεταστεί σε συνδυασμό με ήδη εγκεκριμένο σχέδιο κατασκευής κατοικιών για την ίδια περιοχή, οι επιπτώσεις αυτές μπορεί να γίνονται τόσο σημαντικές ώστε να παραβιάζουν τον τόπο. Από την άλλη πλευρά, ένα σχέδιο μπορεί να μην έχει από μόνο του αρνητικές επιπτώσεις σε τόπους Natura 2000, αλλά μπορεί η εκτίμηση να είναι διαφορετική εάν εξεταστεί σε συνδυασμό με μεγάλο αναπτυξιακό έργο το οποίο έχει ήδη προταθεί ή εγκριθεί και το οποίο δεν περιλαμβάνεται στο εν λόγω σχέδιο.

Οι πιθανές σωρευτικές επιπτώσεις θα πρέπει να εκτιμώνται με χρήση αξιόπιστων βασικών δεδομένων και όχι μόνο βάσει ποιοτικών κριτηρίων. Οι εν λόγω επιπτώσεις θα πρέπει επίσης να αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της συνολικής εκτίμησης και να μην αντιμετωπίζονται απλώς ως επουσιώδης πτυχή στο τέλος της διαδικασίας εκτίμησης.

Κατά τον προσδιορισμό των πιθανών σημαντικών επιπτώσεων, θα πρέπει επίσης να εξετάζεται ο συνδυασμός με άλλα σχέδια και/ή έργα ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι σωρευτικές επιπτώσεις στο πλαίσιο της εκτίμησης του υπό εξέταση σχεδίου ή έργου. Η διάταξη περί συνδυαστικών επιπτώσεων αφορά άλλα σχέδια ή έργα τα οποία είτε έχουν

προκύπτει ανάγκη λήψης, από τα κράτη μέλη, επανορθωτικών ή αντισταθμιστικών μέτρων διατήρησης ή μέτρων για την αποφυγή της υποβάθμισης των οικοτόπων ή των ενοχλήσεων που έχουν επιπτώσεις στα είδη.

ήδη ολοκληρωθεί, είτε έχουν εγκριθεί αλλά δεν έχουν ολοκληρωθεί, ή για τα οποία έχει όντως υποβληθεί πρόταση.

4.6. ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ «ΕΚΤΙΜΑΤΑΙ ΔΕΟΝΤΩΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ, ΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΥΠΟΨΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΤΟΥ»;

4.6.1. Τι σημαίνει «εκτιμάται δεόντως»;

Σκοπός της δέουσας εκτίμησης είναι να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις που συνεπάγεται το σχέδιο ή έργο καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια ή έργα, σε σχέση με τους στόχους διατήρησης του τόπου. Τα συμπεράσματα θα πρέπει να δίνουν στις αρμόδιες αρχές τη δυνατότητα να διαπιστώνουν αν το σχέδιο [ή έργο] θα παραβιάσει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται. Η δέουσα εκτίμηση εστιάζει, συνεπώς, ειδικά στα είδη και/ή στους οικοτόπους βάσει των οποίων έχει χαρακτηριστεί ο τόπος Natura 2000.

Στην απόφασή του στην υπόθεση *Waddenzee* (C-127/02, σκέψεις 52-54, 59), το Δικαστήριο τόνισε τη σημασία της χρήσης των πλέον προωθημένων επιστημονικών γνώσεων κατά τη διενέργεια της δέουσας εκτίμησης προκειμένου να δίνεται η δυνατότητα στις αρμόδιες αρχές να συμπεραίνουν με ασφάλεια ότι δεν θα υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στην ακεραιότητα του τόπου:

«Όσον αφορά τη “δέουσα εκτίμηση”, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, επιβάλλεται να τονιστεί ότι δεν ορίζεται δι’ αυτής κάποια ειδική μέθοδος βάσει της οποίας πρέπει να γίνεται η εκτίμηση αυτή. Εντούτοις, όπως προκύπτει από το ίδιο το γράμμα αυτής της διατάξεως, η δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων του σχεδίου επί του συγκεκριμένου τόπου πρέπει να προηγείται της εγκρίσεως του σχεδίου αυτού και να λαμβάνονται υπόψη οι σωρευτικές συνέπειες που προκύπτουν από τον συνδυασμό αυτού του σχεδίου με άλλα σχέδια όσον αφορά τον σκοπό της διατήρησης του οικείου τόπου.»

«Συνεπώς, μια τέτοια εκτίμηση συνεπάγεται ότι πρέπει να επισημανθούν, λαμβανομένων υπόψη των πλέον προωθημένων επιστημονικών γνώσεων επί του θέματος, όλες εκείνες οι πτυχές του σχεδίου που θα μπορούσαν, αυτές καθεαυτές ή σε συνδυασμό με άλλα σχέδια, να επηρεάσουν αυτούς τους σκοπούς (διατήρησης).»

Οι αρμόδιες εθνικές αρχές, λαμβανομένης υπόψη της δέουσας εκτιμήσεως των επιπτώσεων του σχεδίου επί του οικείου τόπου, σε σχέση με τον σκοπό της διατήρησης αυτού του τόπου, επιτρέπουν την άσκηση αυτής της δραστηριότητας μόνον υπό την προϋπόθεση ότι έχουν διαμορφώσει την πεποίθηση ότι αυτή δεν θα έχει επιβλαβείς συνέπειες για την ακεραιότητα του συγκεκριμένου τόπου. Μια τέτοια πεποίθηση διαμορφώνεται όταν δεν υφίσταται καμία εύλογη αμφιβολία από επιστημονικής απόψεως, ως προς την απουσία τέτοιων επιπτώσεων.»

Εκτιμήσεις που περιορίζονται σε γενικές περιγραφές και σε μια επιφανειακή επισκόπηση των υφιστάμενων δεδομένων για το φυσικό περιβάλλον του τόπου δεν μπορούν, ως εκ τούτου, να θεωρηθούν «δέουσες» για τους σκοπούς του άρθρου 6 παράγραφος 3. Σύμφωνα με το Δικαστήριο η δέουσα εκτίμηση θα πρέπει να περιλαμβάνει πλήρεις, ακριβείς και οριστικές διαπιστώσεις και συμπεράσματα, ικανά να διασκεδάσουν οποιαδήποτε εύλογη

επιστημονικής φύσεως αμφιβολία όσον αφορά τις επιπτώσεις των σχεδιαζόμενων εργασιών στον σχετικό τόπο (C-304/05, σκέψη 69)⁵³. Δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι έχει γίνει η δέουσα εκτίμηση όταν δεν υπάρχουν στοιχεία ή αξιόπιστα και επικαιροποιημένα δεδομένα για τους οικοτόπους και τα είδη του οικείου τόπου (C-43/10, σκέψη 115).

Κατά τον χρόνο της λήψεως της απόφασεως που επιτρέπει την υλοποίηση του σχεδίου δεν πρέπει να υφίσταται, από επιστημονικής απόψεως, καμία εύλογη αμφιβολία ως προς την απουσία επιβλαβών συνεπειών για την ακεραιότητα του οικείου τόπου (C-239/04, σκέψη 24).

Επίσης, όσον αφορά την παρακολούθηση σε διάφορα στάδια, ούτε αυτή κρίνεται επαρκής για να εξασφαλίσει την τήρηση των υποχρεώσεων που προβλέπει το άρθρο 6 παράγραφος 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους (C-142/16, σκέψη 43).

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η δέουσα εκτίμηση θα πρέπει να αιτιολογείται και να καταγράφεται. Εάν στην καταγραφή της εκτίμησης δεν περιλαμβάνεται η αιτιολογική βάση της επακόλουθης απόφασης (δηλ. εάν η καταγραφή συνίσταται σε μια απλή μη αιτιολογημένη θετική ή αρνητική άποψη σχετικά με ένα σχέδιο ή έργο), η εκτίμηση δεν εκπληρώνει τον σκοπό της και δεν μπορεί να χαρακτηριστεί «δέουσα».

Τέλος, ο χρόνος είναι επίσης σημαντικός. Το στάδιο της εκτίμησης προηγείται και αποτελεί τη βάση για τα επόμενα στάδια – και ειδικότερα, για το στάδιο της έγκρισης ή της απόρριψης ενός σχεδίου ή έργου. Η εκτίμηση πρέπει, επομένως, να διενεργείται **προτού** η αρμόδια αρχή αποφασίσει αν θα αναλάβει ή θα εγκρίνει το σχέδιο ή έργο (C-127/02 σκέψη 42). Ασφαλώς, όταν ένα σχέδιο ή έργο σχεδιάζεται εκ νέου προτού ληφθεί απόφαση σχετικά με αυτό, είναι σκόπιμο να επανεξετάζεται η εκτίμηση στο πλαίσιο μιας επαναληπτικής διαδικασίας. Ωστόσο, οι αρχές δεν θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να προσθέτουν στοιχεία σε μια εκτίμηση αναδρομικά, εάν έχει ήδη εκτελεστεί το επόμενο στάδιο στο πλαίσιο της αλληλουχίας σταδίων που περιγράφεται στο άρθρο 6 παράγραφοι 3 και 4.

Σχέση με τις οδηγίες ΕΠΕ και ΣΠΕ

Η δέουσα εκτίμηση συχνά διενεργείται στο πλαίσιο της διαδικασίας ΕΠΕ ή ΣΠΕ ή παράλληλα με αυτήν και τα αποτελέσματά της συμπεριλαμβάνονται στη σχετική έκθεση ΕΠΕ ή ΣΠΕ. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να συμβάλει στον εξορθολογισμό των διοικητικών ενεργειών που απαιτούνται για την εξασφάλιση κατασκευαστικής άδειας βάσει της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της ΕΕ⁵⁴. Στην αναθεωρημένη οδηγία ΕΠΕ⁵⁵ (άρθρο 2 παράγραφος 3) προβλέπεται ότι, στην περίπτωση έργων για τα οποία προκύπτει ταυτόχρονα υποχρέωση διενέργειας εκτιμήσεων των επιπτώσεών τους στο περιβάλλον από την οδηγία ΕΠΕ και την οδηγία για τους οικοτόπους, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν τις δέουσες

⁵³ Βλ. επίσης υποθέσεις C-239/04 και C-404/09.

⁵⁴ Ο εξορθολογισμός αυτός μπορεί επίσης να καλύπτει τις εκτιμήσεις που απαιτούνται βάσει του άρθρου 4 παράγραφος 7 της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα – βλ. επίσης http://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/PCI_guidance.pdf.

⁵⁵ Οδηγία 2011/92/ΕΕ όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 2014/52/ΕΕ.

συντονισμένες και/ή κοινές διαδικασίες. Για το θέμα αυτό έχει εκδοθεί σχετικό έγγραφο καθοδήγησης⁵⁶.

Ωστόσο, είναι σημαντικό οι πληροφορίες που αφορούν τη δέουσα εκτίμηση και τα συμπεράσματά της να παραμένουν σαφώς διακριτές και αναγνωρίσιμες στην έκθεση σχετικά με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ώστε να μπορούν να διαφοροποιούνται από εκείνες που αφορούν τη γενική ΕΠΕ ή ΣΠΕ. Η διάκριση αυτή είναι απαραίτητη διότι υπάρχουν πολλές σημαντικές διαφορές μεταξύ των διαδικασιών για τις ΕΠΕ/ΣΠΕ και τη δέουσα εκτίμηση, το οποίο σημαίνει ότι **η ΣΠΕ ή ΕΠΕ δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη δέουσα εκτίμηση, ή να λειτουργήσει ως υποκατάστατο αυτής, καθώς καμία διαδικασία δεν υπερισχύει της άλλης.**

Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώθηκε περαιτέρω από το Δικαστήριο (C-418/04): «Οι δύο αυτές οδηγίες (ΕΠΕ και ΣΠΕ) περιέχουν διατάξεις σχετικές με τη διαδικασία διαβουλεύσεως χωρίς να δεσμεύουν τα κράτη μέλη ως προς την απόφαση, αφορούν δε μόνον ορισμένα σχέδια και προγράμματα. Αντιθέτως, το άρθρο 6, παράγραφος 3, δεύτερη περίοδος, της οδηγίας για τους οικοτόπους ορίζει ότι άδεια για ένα πρόγραμμα ή ένα σχέδιο μπορεί να δοθεί μόνον εφόσον οι αρμόδιες εθνικές αρχές έχουν βεβαιωθεί ότι δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του τόπου. Επομένως, **οι εκτιμήσεις δυνάμει της οδηγίας ΕΠΕ ή της οδηγίας ΣΠΕ δεν μπορούν να αντικαταστήσουν τη διαδικασία του άρθρου 6, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας για τους οικοτόπους.**»

Οι βασικές ομοιότητες και διαφορές μεταξύ της δέουσας εκτίμησης και των ΕΠΕ και ΣΠΕ παρατίθενται στο παράρτημα Ι.

4.6.2. Περιεχόμενο της δέουσας εκτίμησης

Η δέουσα εκτίμηση σχεδίων ή έργων που είναι δυνατόν να επηρεάσουν τόπους του δικτύου Natura 2000 θα πρέπει να εγγυάται την πλήρη εξέταση όλων των στοιχείων που συντελούν στην ακεραιότητα του τόπου (βλ. ενότητα 3.7.4), τόσο στο πλαίσιο του καθορισμού της αρχικής κατάστασης όσο και κατά τα στάδια που οδηγούν στον προσδιορισμό δυνητικών επιπτώσεων, μέτρων μετριασμού και μόνιμων επιπτώσεων.

Από την άποψη αυτή πρέπει να διασφαλίζεται ότι η δέουσα εκτίμηση εξετάζει όλα τα στοιχεία που συμβάλλουν στην ακεραιότητα του τόπου, όπως προσδιορίζονται στους στόχους διατήρησης του τόπου και στο τυποποιημένο έντυπο δεδομένων, καθώς και ότι βασίζεται στις **πλέον προωθημένες διαθέσιμες επιστημονικές γνώσεις στον τομέα.**

Οι **απαιτούμενες πληροφορίες θα πρέπει να είναι επικαιροποιημένες** (C-43/10, σκέψη 115) και μπορούν να αφορούν, κατά περίπτωση, τα εξής:

- ο τη δομή και τη λειτουργία, καθώς και τον αντίστοιχο ρόλο των οικολογικών πλεονεκτημάτων του τόπου·

⁵⁶ Έγγραφο καθοδήγησης της Επιτροπής για τον εξορθολογισμό των εκτιμήσεων περιβαλλοντικών επιπτώσεων που διεξάγονται βάσει του άρθρου 2 παράγραφος 3 της αναθεωρημένης οδηγίας ΕΠΕ (ανακοίνωση της Επιτροπής 2016/C 273/01, διαθέσιμη στη διεύθυνση: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ:C:2016:273:TOC>)

- ο την έκταση, την αντιπροσωπευτικότητα και τον βαθμό διατήρησης των τύπων οικοτόπων του τόπου·
- ο το μέγεθος του πληθυσμού, τον βαθμό απομόνωσης, τον οικότυπο, τη γενετική ομάδα, τη διάρθρωση κατά ηλικιακή κατηγορία και τον βαθμό διατήρησης των ειδών του παραρτήματος II της οδηγίας για τους οικοτόπους που απαντώνται στον τόπο ή των ειδών πτηνών για τα οποία έχει χαρακτηριστεί μια δεδομένη ΖΕΠ·
- ο οποιαδήποτε άλλα οικολογικά πλεονεκτήματα και λειτουργίες του τόπου· και
- ο τυχόν απειλές που επηρεάζουν ή συνιστούν δυνητικό κίνδυνο για τους οικοτόπους και τα είδη που απαντώνται στον τόπο.

Η δέουσα εκτίμηση θα πρέπει επίσης να περιλαμβάνει **ολοκληρωμένο προσδιορισμό όλων των δυνητικών επιπτώσεων** του σχεδίου ή έργου που πιθανολογείται ότι θα επηρεάσουν σημαντικά τον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των σωρευτικών και άλλων επιπτώσεων που μπορεί να προκύψουν ως αποτέλεσμα της συνδυαστικής δράσης του υπό εκτίμηση σχεδίου ή έργου με άλλα σχέδια ή έργα.

Θα πρέπει να **εφαρμόζονται οι βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές και μέθοδοι ώστε να εκτιμάται ο βαθμός επίδρασης** του σχεδίου ή έργου στην ακεραιότητα του τόπου ή των τύπων. Η περιγραφή της ακεραιότητας του τόπου και η εκτίμηση επιπτώσεων θα πρέπει να βασίζονται στους βέλτιστους δυνατούς δείκτες που αφορούν ειδικά τα χαρακτηριστικά του δικτύου Natura 2000, οι οποίοι μπορούν επίσης να χρησιμεύουν για την παρακολούθηση των επιπτώσεων της υλοποίησης του σχεδίου ή έργου.

Η έκθεση της δέουσας εκτίμησης θα πρέπει να είναι αρκετά αναλυτική ώστε να καταδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο συνάχθηκε το τελικό συμπέρασμα και τις επιστημονικές βάσεις στις οποίες βασίστηκε. Για παράδειγμα, στην απόφασή του στην υπόθεση C-404/09, το Δικαστήριο εντόπισε σειρά ελλείψεων στην υπό εξέταση δέουσα εκτίμηση (δηλαδή ότι δεν εξέταζε επαρκώς τις πιθανές διαταράξεις που ενδέχεται να έχουν επιπτώσεις στα διάφορα είδη τα οποία διαβιούν στους σχετικούς τόπους, όπως θόρυβοι και δονήσεις, ή τον κίνδυνο απομόνωσης επιμέρους πληθυσμών λόγω αποκλεισμού των διαδρόμων επικοινωνίας μεταξύ των εν λόγω επιμέρους πληθυσμών και άλλων πληθυσμών)⁵⁷.

4.6.3. ... λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησης του τόπου

Η δέουσα εκτίμηση εστιάζει στην **εκτίμηση των επιπτώσεων στον τόπο** τις οποίες συνεπάγεται το σχέδιο ή έργο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια ή έργα, **λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησης του τόπου**. Επομένως, το άρθρο 6 παράγραφος 3 πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με το άρθρο 6 παράγραφοι 1 και 2, δεδομένου ότι οι στόχοι διατήρησης που θα χρησιμοποιηθούν στη δέουσα εκτίμηση συνδέονται επίσης με αυτές τις δύο προηγούμενες παραγράφους.

⁵⁷ Βλ. επίσης υπόθεση C-441/17, σκέψεις 134-144.

Όπως επεξηγείται στην ενότητα 2.3.1, οι «στόχοι διατήρησης» θα πρέπει να ορίζονται στο επίπεδο κάθε επιμέρους τόπου και θα πρέπει να αφορούν, εντός του τόπου αυτού, όλα τα είδη και όλους τους τύπους οικοτόπων βάσει των οποίων ο τόπος έχει χαρακτηριστεί στο πλαίσιο της οδηγίας για τους οικοτόπους ή έχει ταξινομηθεί στο πλαίσιο της οδηγίας για τα πτηνά.

Οι εν λόγω **στόχοι διατήρησης** θα πρέπει να βασίζονται στις οικολογικές απαιτήσεις των ειδών και των οικοτόπων που απαντώνται στον τόπο και θα πρέπει να καθορίζουν την επιθυμητή κατάσταση διατήρησης αυτών των ειδών και τύπων οικοτόπων στον συγκεκριμένο τόπο. Αυτό θα πρέπει να καθορίζεται σε συνάρτηση με την κατάσταση διατήρησης κάθε είδους και τύπου οικοτόπου, όπως καταγράφεται στο τυποποιημένο έντυπο δεδομένων. Οι στόχοι διατήρησης θα πρέπει επίσης να αντικατοπτρίζουν τη σημασία του τόπου για τη συνοχή του δικτύου Natura 2000, ώστε κάθε τόπος να συμβάλλει με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο στην επίτευξη ικανοποιητικής κατάστασης διατήρησης στο κατάλληλο γεωγραφικό επίπεδο εντός της περιοχής φυσικής κατανομής του αντίστοιχου είδους ή των τύπων οικοτόπων.

Στις περιπτώσεις που έχουν οριστεί τέτοιου είδους στόχοι διατήρησης για έναν τόπο, οι επιπτώσεις πρέπει να εκτιμώνται με βάση τους στόχους αυτούς.

Αυτό επιβεβαιώθηκε από το Δικαστήριο με την απόφασή του στην υπόθεση *Waddenzee* (C-127/02, σκέψεις 46-48): *«Όπως προκύπτει από το άρθρο 6, παράγραφος 3, πρώτη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων, σε συνδυασμό με τη δέκατη αιτιολογική σκέψη της εν λόγω οδηγίας, ο σημαντικός χαρακτήρας της επιπτώσεως επί ενός τόπου σχεδίου μη άμεσα συνδεδεμένου ή αναγκαίου για τη διαχείριση αυτού του τόπου συνδυάζεται με τον σκοπό διατηρήσεως αυτού του τόπου. Συνεπώς, όταν ένα σχέδιο, καίτοι έχει επιπτώσεις επί του συγκεκριμένου τόπου, εντούτοις δεν θέτει σε κίνδυνο την επίτευξη των σκοπών της διατηρήσεως αυτού του τόπου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δυνάμενο να επηρεάσει κατά τρόπο σημαντικό τον συγκεκριμένο τόπο.»*

«Αντιθέτως, όταν ένα σχέδιο ενδέχεται να επηρεάσει την επίτευξη των σκοπών της διατηρήσεως του συγκεκριμένου τόπου, πρέπει οπωσδήποτε να θεωρείται ως δυνάμενο να επηρεάσει τον τόπο αυτό κατά τρόπο σημαντικό. Στο πλαίσιο της προοπτικής εκτιμήσεως των επιπτώσεων του συγκεκριμένου σχεδίου, ο σημαντικός χαρακτήρας αυτών των επιπτώσεων πρέπει, όπως υποστήριζε ουσιαστικώς η Επιτροπή, να καθορίζεται, μεταξύ άλλων, υπό το πρίσμα των ειδικών περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών και προϋποθέσεων του τόπου τον οποίο αφορά το σχέδιο.»

Στις περιπτώσεις στις οποίες δεν έχουν οριστεί στόχοι διατήρησης για έναν τόπο, και έως ότου οριστούν, η δέουσα εκτίμηση πρέπει να λαμβάνει ως ελάχιστη παραδοχή ότι ο στόχος έγκειται στη διασφάλιση της μη υποβάθμισης των τύπων οικοτόπων ή των οικοτόπων ειδών που απαντώνται στον τόπο σε επίπεδο κατώτερο του υφιστάμενου ή της μη σημαντικής διατάραξης των ειδών, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 6 παράγραφος 2 και με την επιφύλαξη της αποτελεσματικότητας των μέτρων διατήρησης που απαιτούνται για την εκπλήρωση των απαιτήσεων του άρθρου 6 παράγραφος 1.

Η θέση αυτή επιβεβαιώθηκε από το Δικαστήριο (C-127/02, σκέψη 36) *«Η έγκριση σχεδίου δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, προϋποθέτει ότι αυτό έχει κριθεί ως μη δυνάμενο να παραβιάσει την ακεραιότητα του οικείου τόπου και, κατά συνέπεια,*

ως μη δυνάμενο να επιφέρει υποβάθμιση ή σημαντικές διαταράξεις κατά την έννοια της παραγράφου 2 του εν λόγω άρθρου».

4.6.4. Η έννοια της «ακεραιότητας του τόπου»

Από το πλαίσιο και τον σκοπό της οδηγίας προκύπτει σαφώς ότι η «ακεραιότητα του τόπου» συνδέεται με τους στόχους διατήρησης του τόπου (βλ. ενότητα 4.6.3 ανωτέρω). Για παράδειγμα, είναι πιθανόν ένα σχέδιο ή έργο να επηρεάζει αρνητικά τον τόπο μόνον από οπτική άποψη ή να επηρεάζει μόνον άλλους τύπους οικοτόπων ή άλλα είδη πέραν εκείνων που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι ή στο παράρτημα ΙΙ, βάσει των οποίων έχει χαρακτηριστεί ο τόπος. Στις περιπτώσεις αυτές, οι συνέπειες δεν συνιστούν αρνητική επίπτωση για τους σκοπούς του άρθρου 6 παράγραφος 3.

Με άλλα λόγια, εάν κανένας από τους τύπους οικοτόπων ή κανένα από τα είδη βάσει των οποίων έχει χαρακτηριστεί ο τόπος δεν επηρεάζεται σημαντικά, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι παραβιάζεται η ακεραιότητα του τόπου. Ωστόσο, εάν επηρεάζεται σημαντικά έστω και ένας τύπος οικοτόπου ή ένα είδος, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησης του τόπου, τότε έπεται κατ' ανάγκη ότι παραβιάζεται η ακεραιότητα του τόπου.

Αυτό υποστηρίζεται από το Δικαστήριο στην απόφασή του στην υπόθεση C-258/11, σκέψη 48: «Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ένα σχέδιο που δεν συνδέεται άμεσα ή δεν είναι άμεσα αναγκαίο για τη διαχείριση ενός τόπου παραβιάζει την ακεραιότητα του τόπου αυτού, αν ενδέχεται να εμποδίσει τη διασφάλιση της διατήρησης των συστατικών χαρακτηριστικών του οικείου τόπου που έχουν σχέση με την παρουσία ενός φυσικού οικοτόπου προτεραιότητας, του οποίου ο σκοπός διατήρησης αποτέλεσε τον λόγο καταχώρισης του τόπου αυτού στον κατάλογο των ΤΚΣ, κατά την έννοια της οδηγίας αυτής. Για να γίνει η εξακρίβωση αυτή, πρέπει να εφαρμόζεται η αρχή της προφύλαξης.» Η λογική μιας τέτοιας ερμηνείας θα είχε εφαρμογή και σε τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών στους οποίους δεν αποδίδεται προτεραιότητα.

Η έκφραση «ακεραιότητα του τόπου» υποδεικνύει ότι εδώ δίδεται έμφαση στον συγκεκριμένο τόπο. Συνεπώς, δεν επιτρέπεται η καταστροφή ενός τόπου ή μέρους αυτού με βάση το επιχείρημα ότι η κατάσταση διατήρησης των τύπων οικοτόπων και των ειδών που φιλοξενεί θα παραμείνει ούτως ή άλλως ικανοποιητική στο ευρωπαϊκό έδαφος του κράτους μέλους.

Όσον αφορά το εννοιολογικό περιεχόμενο ή το νόημα του όρου «ακεραιότητα», αυτό συνδέεται προφανώς με την **οικολογική ακεραιότητα**, και μπορεί να οριστεί ως η ιδιότητα ή η κατάσταση του να είναι κανείς ολοκληρωμένος ή πλήρης. Σε ένα δυναμικό οικολογικό πλαίσιο, μπορεί επίσης να θεωρηθεί ότι έχει την έννοια της ανθεκτικότητας και της ικανότητας εξέλιξης με τρόπους ευνοϊκούς για τη διατήρηση.

Η «ακεραιότητα του τόπου» μπορεί πρακτικά να οριστεί ως το συνεκτικό σύνολο της οικολογικής δομής, της λειτουργίας και των οικολογικών διεργασιών του τόπου, σε όλη την έκτασή του, που επιτρέπει στον τόπο να διατηρεί τους οικοτόπους, το σύμπλεγμα οικοτόπων και/ή τους πληθυσμούς των ειδών βάσει των οποίων χαρακτηρίστηκε ο τόπος.

Ένας τόπος περιγράφεται ως υψηλού βαθμού ακεραιότητας όταν οι εγγενείς δυνατότητες για την επίτευξη των στόχων διατήρησης του τόπου εκφράζονται στην πράξη, όταν η ικανότητα

της περιοχής για αποκατάσταση και αυτοανανέωση υπό δυναμικές συνθήκες διατηρείται, και όταν απαιτείται ελάχιστη εξωτερική διαχειριστική υποστήριξη.

Επομένως, κατά την εξέταση της «ακεραιότητας του τόπου», είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη διάφοροι παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της πιθανότητας εκδήλωσης των επιπτώσεων σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Η ακεραιότητα του τόπου αφορά τα συστατικά χαρακτηριστικά και τις οικολογικές λειτουργίες του. Η απόφαση σχετικά με το αν παραβιάζεται η ακεραιότητα του τόπου θα πρέπει να επικεντρώνεται και να περιορίζεται στους οικοτόπους και στα είδη βάσει των οποίων ο τόπος έχει χαρακτηριστεί και στους στόχους διατήρησης του τόπου.

4.6.5. Εκτίμηση των επιπτώσεων για τον τόπο

Η δέουσα εκτίμηση αυτή καθαυτή συνεπάγεται την εξέταση όλων των πτυχών του σχεδίου ή του έργου που θα μπορούσαν να επηρεάσουν σημαντικά τον τόπο Natura 2000. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε στοιχείο του σχεδίου ή του έργου θα πρέπει να εξετάζεται με τη σειρά και οι πιθανές επιπτώσεις του θα πρέπει να μελετώνται πρώτα σε σχέση με κάθε τύπο οικοτόπου ή είδος βάσει του οποίου χαρακτηρίστηκε ο τόπος⁵⁸. Στη συνέχεια, οι επιπτώσεις των διαφόρων χαρακτηριστικών του σχεδίου ή του έργου θα πρέπει να εξετάζονται από κοινού, και σε σχέση το ένα με το άλλο, ώστε να μπορούν να εντοπιστούν επίσης οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις.

Για παράδειγμα, ενδέχεται ο κίνδυνος θανάτου πτηνών λόγω πρόσκρουσης σε ανεμογεννήτριες να μην είναι από μόνος του σημαντικός, αλλά εάν υπολογιστεί σε συνδυασμό με την εγκατάσταση εναέριων γραμμών μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, που μπορεί επίσης να προκαλέσει θάνατο λόγω πρόσκρουσης, τότε οι επιπτώσεις για έναν συγκεκριμένο πληθυσμό πτηνών μπορεί να είναι σημαντικές.

Είναι προφανές ότι οι επιπτώσεις κάθε έργου θα είναι μοναδικές και πρέπει να αξιολογούνται κατά περίπτωση. Σύμφωνα με την απόφαση στην υπόθεση *Waddenzee* (C-127/02, σκέψη 48), «στο πλαίσιο της προοπτικής εκτιμήσεως των επιπτώσεων του συγκεκριμένου σχεδίου, ο σημαντικός χαρακτήρας αυτών των επιπτώσεων πρέπει να καθορίζεται μεταξύ άλλων, υπό το πρίσμα των ειδικών περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών και προϋποθέσεων του τόπου τον οποίο αφορά το σχέδιο». Για τον σκοπό αυτόν μπορούν επίσης να χρησιμοποιούνται οι συναφείς γενικοί κανονισμοί και οι προδιαγραφές που θεσπίζουν τα κράτη μέλη.

⁵⁸ Οι εργασίες που εκτελούνται στο πλαίσιο της χαρτογράφησης και αξιολόγησης των οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών τους μπορούν να υποστηρίξουν την εκτίμηση των επιπτώσεων, π.χ. να εντοπίσουν οικολογικά πλεονεκτήματα και λειτουργίες στον τόπο, να προσδιορίσουν απειλές για τους οικοτόπους και τα είδη, να μετρήσουν την οικολογική δομή και τις λειτουργίες διαφόρων τύπων οικοτόπων σχετικά με την ακεραιότητα του τόπου – βλ. ειδικότερα την 5η τεχνική έκθεση για την οικολογική κατάσταση (http://ec.europa.eu/environment/nature/knowledge/ecosystem_assessment/index_en.htm)

Παρότι στο επίκεντρο θα πρέπει να βρίσκονται τα είδη και οι οικοτόποι κοινοτικού ενδιαφέροντος (συμπεριλαμβανομένων των πτηνών που προσδιορίζονται σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας για τα πτηνά) βάσει των οποίων έχει χαρακτηριστεί ο τόπος, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι αυτά τα χαρακτηριστικά-στόχοι αλληλεπιδρούν επίσης με άλλα είδη και οικοτόπους, καθώς και με το φυσικό περιβάλλον με σύνθετους τρόπους.

Είναι, συνεπώς, σημαντικό να εξετάζονται όλα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τις λειτουργίες και τη δομή του τόπου και για τους τύπους οικοτόπων και τα είδη που απαντώνται σε αυτόν. Επιπλέον, άλλα είδη μπορεί επίσης να είναι σημαντικά για τον προσδιορισμό των δυνητικών επιπτώσεων στους προστατευόμενους οικοτόπους εάν πρόκειται για χαρακτηριστικά είδη του υπό εξέταση οικοτόπου⁵⁹ ή αν διαδραματίζουν ρόλο στην τροφική αλυσίδα από την οποία εξαρτώνται τα χαρακτηριστικά-στόχοι του τόπου.

Η εκτίμηση των επιπτώσεων πρέπει να βασίζεται σε αντικειμενικά και, ει δυνατόν, ποσοτικά προσδιορίσιμα κριτήρια. Οι προβλέψεις των επιπτώσεων θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν ακριβέστερες, και η βάση αυτών των προβλέψεων θα πρέπει να διευκρινίζεται και να καταγράφεται στην έκθεση δέουσας εκτίμησης (αυτό σημαίνει ότι πρέπει επίσης να συμπεριλαμβάνεται εξήγηση του βαθμού βεβαιότητας της πρόβλεψης). Όπως ισχύει για όλες τις εκτιμήσεις επιπτώσεων, η δέουσα εκτίμηση θα πρέπει να διενεργείται εντός διαρθρωμένου πλαισίου ώστε να διασφαλίζεται ότι οι προβλέψεις είναι όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικές και ακριβείς.

Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι το Δικαστήριο έχει τονίσει τη σημασία της χρήσης των πλέον προωθημένων επιστημονικών γνώσεων κατά τη διενέργεια της δέουσας εκτίμησης, απαιτούνται ενδεχομένως περαιτέρω επιτόπιες εργασίες και έρευνες στον τομέα της οικολογίας για τη συμπλήρωση των υφιστάμενων δεδομένων. Οι αναλυτικές έρευνες και οι επιτόπιες εργασίες θα πρέπει να έχουν επαρκή διάρκεια και να εστιάζουν στα χαρακτηριστικά-στόχους που είναι ευαίσθητα σε δράσεις που σχετίζονται με έργα. Η ευαισθησία θα πρέπει να αναλύεται λαμβανομένων υπόψη των πιθανών αλληλεπιδράσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων του έργου (φύση, έκταση, μέθοδοι κ.λπ.) και των συγκεκριμένων οικοτόπων και ειδών (τοποθεσία, οικολογικές απαιτήσεις, ζώνες ζωτικής σημασίας, συμπεριφορά κ.λπ.).

4.6.6. Εξέταση κατάλληλων μέτρων μετριασμού για την αποτροπή ή τη μείωση των επιπτώσεων

Εάν κατά τη διάρκεια της δέουσας εκτίμησης εντοπιστούν αρνητικές επιπτώσεις στην ακεραιότητα του τόπου ή δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο εκδήλωσής τους, το υπό εξέταση σχέδιο ή έργο δεν μπορεί να εγκριθεί. Ωστόσο, ανάλογα με τον βαθμό των επιπτώσεων που εντοπίζονται, ενδέχεται να είναι δυνατή η εφαρμογή ορισμένων μέτρων

⁵⁹ Για επεξήγηση συγκεκριμένων όρων, βλέπε *Interpretation Manual of European Union Habitats - EUR28* στον σύνδεσμο http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/index_en.htm#interpretation.

μετριασμού που θα αποτρέψουν τις επιπτώσεις αυτές ή θα τις μειώσουν σε επίπεδο που δεν θα παραβιάζουν πλέον την ακεραιότητα του τόπου.

Τα μέτρα μετριασμού των επιπτώσεων πρέπει να συνδέονται άμεσα με τις πιθανές επιπτώσεις που έχουν προσδιοριστεί στη δέουσα εκτίμηση και μπορούν να καθορίζονται μόνο κατόπιν πλήρους εκτίμησης και περιγραφής των επιπτώσεων αυτών στο πλαίσιο της δέουσας εκτίμησης. Συνεπώς, όπως επισημαίνεται στην ενότητα 4.5.1, η εξέταση μέτρων μετριασμού μπορεί να πραγματοποιείται μόνο στο στάδιο αυτό και όχι στο στάδιο του ελέγχου.

Ο προσδιορισμός των μέτρων μετριασμού των επιπτώσεων, όπως και η εκτίμηση των επιπτώσεων αυτή καθαυτή, πρέπει να βασίζεται στην ορθή κατανόηση των σχετικών ειδών και οικοτόπων. Για παράδειγμα, τα μέτρα μπορεί να καλύπτουν:

- τις ημερομηνίες και το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης (π.χ.: δεν εκτελούνται εργασίες κατά τη διάρκεια της περιόδου αναπαραγωγής ορισμένων ειδών)·
- το είδος των εργαλείων που θα χρησιμοποιηθούν και των εργασιών που θα εκτελεστούν (π.χ.: χρήση ειδικής δράγας σε συμφωνηθείσα απόσταση από την ακτή προκειμένου να μην επηρεαστεί ευαίσθητος οικοτόπος, ή μείωση των εκπομπών που ενδέχεται να συνεπάγονται επιβλαβή εναπόθεση ρύπων)· και
- τις αυστηρά μη προσβάσιμες περιοχές στο εσωτερικό ενός τόπου (π.χ. φωλιές χειμερίας νάρκης συγκεκριμένου είδους ζώων).

Τα μέτρα μετριασμού, τα οποία αποσκοπούν στην αποφυγή ή τη μείωση των επιπτώσεων ή στην αποτροπή της εμφάνισής τους εξ αρχής, δεν πρέπει να συγχέονται με τα αντισταθμιστικά μέτρα, σκοπός των οποίων είναι να αντισταθμίσουν τυχόν βλάβη που μπορεί να προκληθεί από το έργο. Το ενδεχόμενο λήψης αντισταθμιστικών μέτρων μπορεί να εξετάζεται μόνο βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 4, εάν το σχέδιο ή το έργο έχει γίνει αποδεκτό διότι κρίνεται απαραίτητο για επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημόσιου συμφέροντος και εφόσον δεν υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις (βλ. ενότητα 5).

Η διάκριση αυτή επιβεβαιώθηκε από το Δικαστήριο, το οποίο έκρινε ότι «το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους έχει την έννοια ότι σχέδιο ή έργο μη άμεσα συνδεδεμένο με ή μη αναγκαίο για τη διαχείριση ΤΚΣ, το οποίο έχει επιπτώσεις σε τύπο φυσικού οικοτόπου ευρισκόμενου εντός του τόπου αυτού και προβλέπει μέτρα για τη δημιουργία, στην ίδια περιοχή, ίσης ή μεγαλύτερης εκτάσεως του εν λόγω τύπου οικοτόπου, παραβιάζει την ακεραιότητα του συγκεκριμένου τόπου. Τέτοιου είδους μέτρα μπορούν να χαρακτηρίζονται ως “αντισταθμιστικά μέτρα”, κατά την έννοια της παραγράφου 4 του εν λόγω άρθρου, μόνον εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις που ορίζονται στην ως άνω παράγραφο. (...) Ειδικότερα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι τα συγκεκριμένα μέτρα δεν αποβλέπουν ούτε στην αποτροπή ούτε στη μείωση των σημαντικών αρνητικών συνεπειών που απορρέουν άμεσα από το σχέδιο· αλλά αποσκοπούν στην εκ των υστέρων αντιστάθμιση των συγκεκριμένων συνεπειών. Στο πλαίσιο αυτό, τα μέτρα αυτά δεν είναι ικανά να διασφαλίσουν ότι το σχέδιο δεν θα παραβιάσει την ακεραιότητα του συγκεκριμένου τόπου, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας για τους οικοτόπους.» (C-521/12, σκέψεις 29-35, 38-39· βλ. επίσης C-387/15 και C-388/15, σκέψη 48).

Σε σχέση με αυτές τις διαπιστώσεις, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «...μέτρα προβλεπόμενα στο πλαίσιο σχεδίου ή προγραμματιζόμενου έργου μη άμεσα συνδεδεμένου με τη διαχείριση τόπου κοινοτικής σημασίας ή μη αναγκαίου για τη διαχείριση του τόπου αυτού, το οποίο προβλέπει, πριν την επέλευση αρνητικών επιπτώσεων επί ενός τύπου φυσικού οικοτόπου

ευρισκόμενου στον τόπο κοινοτικής σημασίας, τη μελλοντική ανάπτυξη εκτάσεως του τύπου αυτού που όμως θα ολοκληρωθεί μετά την εκτίμηση του σημαντικού χαρακτήρα της ενδεχόμενης προσβολής της ακεραιότητας του εν λόγω τόπου, δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη κατά την εν λόγω εκτίμηση.» (C-387/15 και C-388/15, σκέψη 64).

Ασφαλώς, τα μέτρα μετριασμού που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται με ορθό τρόπο περιορίζουν την έκταση των αναγκαίων αντισταθμιστικών μέτρων (εφόσον απαιτούνται, βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 4), καθώς μειώνουν τις μόνιμες επιπτώσεις για τις οποίες απαιτείται αντιστάθμιση.

Προκειμένου η αρμόδια αρχή να είναι σε θέση να αποφασίσει αν τα μέτρα μετριασμού επαρκούν για την αντιμετώπιση οποιωνδήποτε πιθανών αρνητικών επιπτώσεων του σχεδίου ή του έργου στον τόπο (και ότι δεν συνεπάγονται ακουσίως άλλες αρνητικές επιπτώσεις για τα υπό εξέταση είδη και τους τύπους οικοτόπων), κάθε **μέτρο μετριασμού πρέπει να περιγράφεται αναλυτικά** και να συνοδεύεται από εξήγηση βασισμένη σε επιστημονικά στοιχεία σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο το μέτρο θα εξαλείψει ή θα μειώσει τις αρνητικές επιπτώσεις που έχουν προσδιοριστεί. Θα πρέπει επίσης να παρέχονται πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο, τον χρόνο και τον φορέα εφαρμογής των μέτρων, καθώς και σχετικά με τις ρυθμίσεις που θα θεσπιστούν για την παρακολούθηση της αποτελεσματικότητάς τους και για τη λήψη διορθωτικών μέτρων, εφόσον κριθούν απαραίτητα. Η ανάγκη για οριστικές διαπιστώσεις κατά τον χρόνο έκδοσης της άδειας αναφέρεται επίσης στην υπόθεση C-142/16, σκέψεις 37-45.

Εάν η αρμόδια αρχή θεωρεί ότι τα μέτρα μετριασμού επαρκούν προκειμένου να αποφευχθούν οι αρνητικές επιπτώσεις στην ακεραιότητα του τόπου όπως προσδιορίστηκαν στη δέουσα εκτίμηση, τότε μετατρέπονται σε αναπόσπαστο τμήμα των προδιαγραφών του τελικού σχεδίου ή έργου ή μπορεί να συμπεριληφθούν στον κατάλογο των προϋποθέσεων για την έγκριση του έργου. Εάν, ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν μόνιμες αρνητικές επιπτώσεις στην ακεραιότητα του τόπου, ακόμη και μετά τη θέσπιση μέτρων μετριασμού, τότε δεν είναι δυνατή η έγκριση του σχεδίου ή του έργου (εκτός εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις που καθορίζονται στο άρθρο 6 παράγραφος 4).

Η λήψη μέτρων μετριασμού μπορεί να είναι πρόταση του φορέα που προτείνει το σχέδιο ή έργο και/ή απαίτηση των αρμόδιων εθνικών αρχών προκειμένου να αποφευχθούν οι πιθανές επιπτώσεις που προσδιορίζονται στη δέουσα εκτίμηση ή να μειωθούν σε επίπεδο στο οποίο δεν θα επηρεάζουν πλέον αρνητικά την ακεραιότητα του τόπου.

Ο προσδιορισμός των μέτρων μετριασμού, όπως και η εκτίμηση των επιπτώσεων αυτή καθαυτή, πρέπει να βασίζονται στην ορθή κατανόηση των σχετικών ειδών και οικοτόπων και πρέπει να περιγράφονται αναλυτικά. Τα μέτρα μετριασμού που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται με ορθό τρόπο περιορίζουν την έκταση τυχόν αναγκαίων αντισταθμιστικών μέτρων, εφόσον απαιτούνται τέτοιμα μέτρα βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 4, καθώς μειώνουν τις μόνιμες επιπτώσεις για τις οποίες απαιτείται αντιστάθμιση.

4.7. ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

4.7.1. Οι «αρμόδιες εθνικές αρχές»

Είναι σαφές ότι η λέξη «εθνικές» στη συγκεκριμένη φράση χρησιμοποιείται σε αντιδιαστολή με τις λέξεις «ενωσιακές» ή «διεθνείς». Κατά συνέπεια, ο όρος αναφέρεται τόσο στις αρχές της κεντρικής διοίκησης όσο και στις περιφερειακές, επαρχιακές ή δημοτικές αρχές που χορηγούν άδειες ή εγκρίσεις για σχέδια ή έργα. Η αρμόδια αρχή μπορεί να είναι δικαστήριο εάν αυτό έχει περιθώριο εκτιμήσεως για τη λήψη απόφασης επί της ουσίας προτεινόμενου σχεδίου ή έργου για τους σκοπούς του άρθρου 6 παράγραφος 3 (C-127/02, σκέψη 69).

Υπό ορισμένες συνθήκες, είναι δυνατή η έκδοση άδειας για σχέδιο ή έργο από νομοθετική αρχή (εθνικό ή περιφερειακό κοινοβούλιο) και η άδεια λαμβάνει τη μορφή νομοθετικού κειμένου. Σε αυτό το πλαίσιο, στην υπόθεση C-182/10, σκέψεις 69-70, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι: «Τις υποχρεώσεις αυτές [του άρθρου 6 παράγραφος 3] τις υπέχουν τα κράτη μέλη βάσει της οδηγίας περί οικοτόπων ανεξάρτητα από τη φύση της εθνικής αρχής που είναι αρμόδια για να εγκρίνει το οικείο σχέδιο. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής, που αναφέρει τις “αρμόδιες εθνικές αρχές”, δεν προβλέπει κανένα ειδικό κανόνα που να αφορά τα σχέδια που εγκρίνονται από νομοθετική αρχή. Ως εκ τούτου, η ιδιότητα αυτή δεν επηρεάζει το εύρος ή το περιεχόμενο των υποχρεώσεων τις οποίες υπέχουν τα κράτη μέλη βάσει των διατάξεων του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων... το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε εθνική αρχή, έστω και νομοθετική, να εγκρίνει ένα σχέδιο χωρίς να έχει βεβαιωθεί ότι αυτό δεν θα παραβιάσει την ακεραιότητα του οικείου τόπου.»

Με άλλα λόγια, δεν είναι δυνατή η χορήγηση άδειας σε σχέδιο ή έργο μέσω νομοθετικής πράξης εάν δεν έχει διεξαχθεί προηγουμένως δέουσα εκτίμηση, σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους, ή εάν από τη δέουσα εκτίμηση δεν έχει συναχθεί ασφαλές συμπέρασμα ότι δεν θα υπάρξουν επιβλαβείς συνέπειες για την ακεραιότητα του τόπου⁶⁰.

Αρμόδιες εθνικές αρχές είναι οι αρχές που έχουν το δικαίωμα να χορηγούν άδεια ή έγκριση για σχέδιο ή έργο.

4.7.2. Πότε είναι σκόπιμο να εξασφαλίζεται η έκφραση της δημόσιας γνώμης;

Η οδηγία για τους οικοτόπους δεν περιέχει ρητή υποχρέωση εξασφάλισης της δημόσιας γνώμης κατά την έγκριση σχεδίων ή έργων για τα οποία απαιτείται δέουσα εκτίμηση. Σύμφωνα με τη διατύπωση του άρθρου 6 παράγραφος 3, κάτι τέτοιο πρέπει να επιδιώκεται μόνον εάν κρίνεται «ενδεχομένως» σκόπιμο. Ωστόσο, η διαβούλευση με το κοινό αποτελεί ουσιώδες χαρακτηριστικό των οδηγιών ΕΠΕ και ΣΠΕ. Επομένως, είναι προφανές ότι στις περιπτώσεις στις οποίες η εκτίμηση που απαιτείται βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 3

⁶⁰ Βλ. επίσης C-142/16, σκέψη 33: «Συγκεκριμένα, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, οι αρμόδιες εθνικές αρχές επιτρέπουν την άσκηση δραστηριότητας υποκειμένης σε εκτίμηση μόνον εφόσον είναι βέβαιες ότι αυτή δεν θα έχει επιβλαβείς συνέπειες για την ακεραιότητα του συγκεκριμένου τόπου. Τούτο συμβαίνει όταν δεν υφίσταται, από επιστημονικής άποψης, καμία εύλογη αμφιβολία ως προς την απουσία τέτοιων συνεπειών».

πραγματοποιείται συντονισμένα με την εκτίμηση βάσει των εν λόγω οδηγιών, η δημόσια διαβούλευση είναι απαραίτητη σύμφωνα με τις απαιτήσεις των οδηγιών αυτών.

Ωστόσο, ακόμη και αν ένα σχέδιο ή έργο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των οδηγιών ΣΠΕ ή ΕΠΕ και εκτιμάται αποκλειστικά με βάση το άρθρο 6 παράγραφος 3 της οδηγίας για τους οικοτόπους, το Δικαστήριο διευκρίνισε σε πρόσφατη απόφασή του βάσει των απαιτήσεων της σύμβασης του Aarhus⁶¹ ότι το ενδιαφερόμενο κοινό, συμπεριλαμβανομένων αναγνωρισμένων περιβαλλοντικών ΜΚΟ, έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διαδικασία αδειοδότησης (C-243/15, σκέψη 49). Το δικαίωμα αυτό συνίσταται ειδικότερα στο «δικαίωμα πραγματικής συμμετοχής ‘κατά τη λήψη των περιβαλλοντικών αποφάσεων’, διά της υποβολής, ‘εγγράφως ή, όπως ενδείκνυται, σε δημόσια ακρόαση ή έρευνα με τον αιτούντα, τυχόν σχόλια, πληροφορίες, αναλύσεις ή γνώμες τις οποίες θεωρεί συναφείς με την προτεινόμενη δραστηριότητα’» (C-243/15, σκέψη 46).

Στο πλαίσιο αυτό, αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο, βάσει των δικαιωμάτων συμμετοχής του κοινού, παρέχει ειδικότερα στις αναγνωρισμένες περιβαλλοντικές ΜΚΟ δικαίωμα προσβολής «αποφάσε[ων] λαμβανόμε[ων] από τις αρμόδιες εθνικές αρχές στο πλαίσιο του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43 οι οποίες αφορούν αίτηση συμμετοχής στη διαδικασία αδειοδότησεως, το κατά πόσον είναι αναγκαία η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός σχεδίου σε προστατευόμενη περιοχή ή ακόμη την καταλληλότητα των συμπερασμάτων που συνάγονται από μια τέτοια εκτίμηση ως προς τους κινδύνους αυτού του σχεδίου για την ακεραιότητα μιας τέτοιας περιοχής» (C-243/15, σκέψη 56).

4.7.3. Λήψη απόφασης βάσει δέουσας εκτίμησης

Η έγκριση του σχεδίου ή του έργου εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές, οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τα συμπεράσματα της δέουσας εκτίμησης σχετικά με τις επιπτώσεις του σχεδίου ή έργου για τον συγκεκριμένο τόπο Natura 2000. Η έγκριση μπορεί να χορηγηθεί **μόνον αφού έχουν εξακριβώσει ότι το σχέδιο ή έργο δεν θα έχει επιβλαβείς συνέπειες την ακεραιότητα του τόπου**. Για να γίνει αυτό, δεν θα πρέπει να υφίσταται, από επιστημονικής απόψεως, καμία εύλογη αμφιβολία ως προς την απουσία τέτοιων επιπτώσεων.

Αν παραμένουν αμφιβολίες ως προς την απουσία επιβλαβών συνεπειών του συγκεκριμένου σχεδίου για την ακεραιότητα του οικείου τόπου, η αρμόδια αρχή οφείλει να μην το εγκρίνει (C-127/02, σκέψη 57).

Επιπλέον, «επιβάλλεται, σχετικώς, η διαπίστωση ότι το κριτήριο της εγκρίσεως που προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 3, δεύτερη περίοδος, της οδηγίας περί οικοτόπων αποτελεί έκφραση της αρχής της προλήψεως και παρέχει τη δυνατότητα αποτελεσματικής αποτροπής των απειλών που συνεπάγονται τα διάφορα σχέδια για την ακεραιότητα των προστατευομένων

⁶¹ Σύμβαση για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα. Η σύμβαση αυτή υπογράφηκε στο Aarhus της Δανίας τον Ιούνιο του 1998. Η ΕΕ είναι υπογράφον μέρος από το 2005 με την απόφαση 2005/370/ΕΚ <http://ec.europa.eu/environment/aarhus/legislation.htm>

τόπων. Ένα λιγότερο αυστηρό κριτήριο εγκρίσεως δεν θα μπορούσε να διασφαλίσει κατά τον ίδιο αποτελεσματικό τρόπο την επίτευξη του σκοπού της προστασίας των τόπων, τον οποίο ακριβώς επιδιώκει η εν λόγω διάταξη (C-127/02, σκέψη 58).

Το ζητούμενο είναι συνεπώς να αποδειχθεί η απουσία αρνητικών συνεπειών και όχι η παρουσία τους, με βάση την αρχή της προφύλαξης (C-157/96, σκέψη 63). Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η δέουσα εκτίμηση πρέπει να είναι επαρκώς αναλυτική και αιτιολογημένη ώστε να καταδεικνύει την απουσία αρνητικών συνεπειών, λαμβανομένων υπόψη των πλέον προωθημένων επιστημονικών γνώσεων επί του θέματος (C-127/02, σκέψη 61).

5. Άρθρο 6 παράγραφος 4

Διευκρίνιση των εννοιών: εναλλακτικές λύσεις, επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, αντισταθμιστικά μέτρα, συνολική συνοχή, γνωμοδότηση της Επιτροπής.

5.1. ΚΕΙΜΕΝΟ

«Εάν, παρά τα αρνητικά συμπεράσματα της εκτίμησης των επιπτώσεων και ελλείψει εναλλακτικών λύσεων, ένα σχέδιο [ή έργο] πρέπει να πραγματοποιηθεί για άλλους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως, το κράτος μέλος λαμβάνει κάθε αναγκαίο αντισταθμιστικό μέτρο ώστε να εξασφαλισθεί η προστασία της συνολικής συνοχής του Natura 2000. Το κράτος μέλος ενημερώνει την Επιτροπή σχετικά με τα αντισταθμιστικά μέτρα που έλαβε.

Όταν ο τόπος περί του οποίου πρόκειται είναι τόπος όπου ευρίσκονται ένας τύπος φυσικού οικοτόπου προτεραιότητας ή/και ένα είδος προτεραιότητας, είναι δυνατόν να προβληθούν μόνον επιχειρήματα σχετικά με την υγεία ανθρώπων και τη δημόσια ασφάλεια ή σχετικά με θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον, ή, κατόπιν γνωμοδότησεως της Επιτροπής, άλλοι επιτακτικοί σημαντικοί λόγοι σημαντικού δημοσίου συμφέροντος.»

5.2. ΠΕΛΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Η διάταξη αυτή εντάσσεται στη διαδικασία εκτίμησης και ενδεχόμενης έγκρισης, εκ μέρους των αρμόδιων εθνικών αρχών, σχεδίων και έργων τα οποία είναι πιθανόν να επηρεάσουν μια ειδική ζώνη διατήρησης (ΕΖΔ), μια ζώνη ειδικής προστασίας (ΖΕΠ) ή έναν τόπο κοινοτικής σημασίας (ΤΚΣ). Ανακύπτουν δύο θεμελιώδεις παράμετροι:

- Αφενός, η διάταξη αφορά εξαιρέσεις από τον γενικό κανόνα του άρθρου 6 παράγραφος 3, σύμφωνα με τον οποίο έγκριση μπορεί να χορηγηθεί μόνο για σχέδια ή έργα που δεν επηρεάζουν την ακεραιότητα του οικείου τόπου ή των οικείων τόπων.
- Αφετέρου, για την εφαρμογή της διάταξης αυτής στην πράξη, απαιτείται η τήρηση των διαφόρων σταδίων που προβλέπονται και με τη σειρά που καθορίζεται στην οδηγία. Αυτό έχει επιβεβαιωθεί επανειλημμένα από το Δικαστήριο (C-209/02, C-239/04, C-304/05, C-560/08, C-404/09).

Στην απόφασή του στην υπόθεση C-304/05, σκέψη 83, το Δικαστήριο αποφάνθηκε με σαφήνεια ότι: «Το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας 92/43 μπορεί να εφαρμοστεί μόνον κατόπιν αναλύσεως των επιπτώσεων ενός σχεδίου σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής. Ειδικότερα, η γνώση των επιπτώσεων αυτών όσον αφορά τους στόχους διατηρήσεως του οικείου τόπου συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για την

εφαρμογή του εν λόγω άρθρου 6, παράγραφος 4, διότι, χωρίς τα στοιχεία αυτά, κανένας όρος εφαρμογής της παρεκκλίσεως αυτής δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθεί. Για την εξέταση των ενδεχόμενων επιτακτικών λόγων σημαντικού δημόσιου συμφέροντος καθώς και του ζητήματος αν υπάρχουν λιγότερο επιβλαβείς εναλλακτικές λύσεις απαιτείται πράγματι στάθμιση με τις βλάβες που θα προξενήσει στον τόπο το υπό κρίση σχέδιο. Περαιτέρω, προκειμένου να καθοριστεί το είδος των ενδεχόμενων αντισταθμιστικών μέτρων, απαιτείται ακριβής προσδιορισμός των βλαβών που θα επέλθουν στον τόπο αυτόν.» (βλ. επίσης C-399/14, C-387/15 και C-388/15, C-142/16).

Το άρθρο 6 παράγραφος 4 δεν εφαρμόζεται αυτόματα. Εναπόκειται στις αρχές να αποφασίσουν αν είναι δυνατή η εφαρμογή των προϋποθέσεων για παρέκκλιση από το άρθρο 6 παράγραφος 3 στην περίπτωση που από τη δέουσα εκτίμηση έχει συναχθεί το συμπέρασμα ότι το σχέδιο ή το έργο θα έχει αρνητικές συνέπειες για την ακεραιότητα του τόπου, ή σε περίπτωση αμφιβολίας σχετικά με την απουσία τέτοιων αρνητικών συνεπειών.

Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε στην υπόθεση C-241/08, σκέψη 72 την προαιρετική φύση του άρθρου 6 παράγραφος 4: «Ως εκ τούτου, κατά το πέρας της εκτιμήσεως των επιπτώσεων που πραγματοποιείται βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων και σε περίπτωση αρνητικού αποτελέσματος της εκτιμήσεως αυτής, **οι αρμόδιες αρχές έχουν την επιλογή είτε να μη χορηγήσουν άδεια για την υλοποίηση του εν λόγω σχεδίου είτε να τη χορηγήσουν δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις της εν λόγω διατάξεως.**»

Η απόφαση να προχωρήσει ένα σχέδιο ή έργο πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις και να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του άρθρου 6 παράγραφος 4. Συγκεκριμένα, πρέπει να τεκμηριώνεται:

1. ότι η εναλλακτική λύση που προτείνεται προς έγκριση είναι η λιγότερο επιβαρυντική για τους οικοτόπους, για τα είδη και για την ακεραιότητα του τόπου ή των τόπων Natura 2000, ανεξαρτήτως οικονομικών παραμέτρων, και ότι δεν υπάρχει άλλη εφικτή εναλλακτική λύση η οποία δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του τόπου ή των τόπων·
2. ότι υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, περιλαμβανομένων «λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως»·
3. ότι λαμβάνεται κάθε αναγκαίο αντισταθμιστικό μέτρο ώστε να εξασφαλίζεται η προστασία της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000.

Ως εξαίρεση του άρθρου 6 παράγραφος 3, η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύεται αυστηρά (C-239/04, σκέψεις 25 – 39) και μπορεί να εφαρμόζεται μόνο σε περιστάσεις κατά τις οποίες ικανοποιούνται πλήρως όλοι οι όροι που προβλέπονται στην οδηγία. Στο πλαίσιο αυτό, το πρόσωπο που επιθυμεί να κάνει χρήση της εξαίρεσης αυτής πρέπει να αποδείξει, ως προϋπόθεση, ότι οι προαναφερόμενοι όροι όντως πληρούνται στην εκάστοτε περίπτωση.

Αφού εξακριβωθούν και τεκμηριωθούν η απουσία κατάλληλων εναλλακτικών λύσεων και η αποδοχή επιτακτικών λόγων σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, πρέπει να ληφθούν όλα τα αντισταθμιστικά μέτρα που χρειάζονται για να εξασφαλιστεί η προστασία της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000. Τα αντισταθμιστικά μέτρα που θεσπίζονται πρέπει πάντοτε να κοινοποιούνται στην Επιτροπή.

Το άρθρο 6 παράγραφος 4 προβλέπει τη δυνατότητα εξαιρέσεων από τον γενικό κανόνα του άρθρου 6 παράγραφος 3 αλλά η εφαρμογή του δεν είναι αυτόματη. Εναπόκειται στην αρχή να αποφασίσει αν είναι δυνατή η εφαρμογή παρέκκλισης από το άρθρο 6 παράγραφος 3. Το άρθρο 6 παράγραφος 4 πρέπει να εφαρμόζεται με τη σειρά που καθορίζεται στην οδηγία – δηλαδή αφού τηρηθεί όλες οι διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφος 3 με ικανοποιητικό τρόπο.

5.3. ΑΡΧΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ

5.3.1. Εξέταση εναλλακτικών λύσεων

Η πρώτη υποχρέωση της διαδικασίας παρέκκλισης του άρθρου 6 παράγραφος 4 είναι η διενέργεια εξέτασης για τον εντοπισμό εναλλακτικών λύσεων αντί του σχεδίου ή του έργου. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο έχει καταστήσει σαφές ότι η εξέταση αυτή εμπίπτει τυπικά στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 παράγραφος 4 και όχι σε αυτό του άρθρου 6 παράγραφος 3 (C-441/03 σκέψη 15, C-241/08 σκέψη 69, C-142/16 σκέψη 72).

Σύμφωνα με την ανάγκη αποτροπής τυχόν ανεπιθύμητης βλάβης στο δίκτυο Natura 2000, θα πρέπει να εξετάζεται το ενδεχόμενο ενδελεχούς επανεξέτασης και/ή απόσυρσης προτεινόμενου σχεδίου ή έργου όταν διαπιστώνονται σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις για την ακεραιότητα του τόπου. Κατά συνέπεια, οι αρμόδιες αρχές πρέπει να αναλύσουν και να καταδείξουν την ανάγκη εκτέλεσης του εν λόγω σχεδίου ή έργου, λαμβάνοντας υπόψη και τη μηδενική επιλογή της απόσυρσης του σχεδίου ή έργου στο στάδιο αυτό.

Στη συνέχεια, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο προσφυγής σε εναλλακτικές λύσεις που εξυπηρετούν καλύτερα τη διαφύλαξη της ακεραιότητας του σχετικού τόπου. Θα πρέπει να αναλυθούν όλες οι εφικτές εναλλακτικές λύσεις που εκπληρώνουν τους στόχους του σχεδίου ή του έργου, και κυρίως οι σχετικές επιδόσεις τους όσον αφορά τους στόχους διατήρησης, την ακεραιότητα του τόπου και τη συμβολή τους στη συνολική συνοχή του δικτύου Natura 2000, λαμβανομένης επίσης υπόψη της αναλογικότητάς τους από πλευράς κόστους. Οι λύσεις αυτές ενδέχεται να συνεπάγονται εναλλακτικές τοποθεσίες ή διαδρομές, διαφορετικές κλίμακες ή διαφορετικούς σχεδιασμούς ανάπτυξης, ή εναλλακτικές διεργασίες.

Όσον αφορά το οικονομικό κόστος των μέτρων που μπορούν να ληφθούν υπόψη στο πλαίσιο της εξέτασης των εναλλακτικών λύσεων, μόνον το κόστος αυτό δεν μπορεί να είναι καθοριστικό για την επιλογή των εναλλακτικών λύσεων (C-399/14, σκέψη 77). Με άλλα λόγια, ο φορέας που υποβάλλει το έργο δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι δεν εξετάστηκαν εναλλακτικές λύσεις με την αιτιολογία ότι θα ήταν υπερβολικά δαπανηρές.

Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές να εκτιμούν τις σχετικές επιπτώσεις των εν λόγω εναλλακτικών λύσεων στον οικείο τόπο. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι παράμετροι αναφοράς τέτοιων συγκρίσεων αφορούν πτυχές σχετικές με τη διατήρηση και τη διαφύλαξη της ακεραιότητας του τόπου και των οικολογικών λειτουργιών του. Σε αυτό το στάδιο, δεν μπορεί συνεπώς να θεωρηθεί ότι άλλα κριτήρια εκτίμησης, όπως π.χ. οικονομικά κριτήρια, υπερισχύουν των οικολογικών κριτηρίων.

Πριν από την εξέταση της αναγκαιότητας του σχεδίου ή του έργου για επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, **πρέπει να καταδειχθεί η απουσία εναλλακτικών λύσεων** (απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Castro Verde C-239/04, σκέψεις 36-39).

Εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές να διασφαλίζουν ότι έχουν διερευνηθεί με τον ίδιο βαθμό λεπτομέρειας όλες οι εφικτές εναλλακτικές λύσεις που εκπληρώνουν τους στόχους του σχεδίου/έργου. Η εκτίμηση αυτή θα πρέπει να διενεργείται με γνώμονα τα είδη και τους οικοτόπους βάσει των οποίων έχει χαρακτηριστεί ο τόπος, καθώς και με γνώμονα τους στόχους διατήρησης του τόπου.

5.3.2. *Εξέταση επιτακτικών λόγων σημαντικού δημόσιου συμφέροντος*

Ελλείπει εναλλακτικών λύσεων –ή σε περίπτωση που υπάρχουν λύσεις οι οποίες έχουν ακόμη πιο αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις για τον οικείο τόπο ή τους οικείους τόπους, σε σχέση με τους προαναφερόμενους στόχους διατήρησης της οδηγίας– οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να εξετάζουν αν υπάρχουν επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως, που υπαγορεύουν την υλοποίηση του υπό εξέταση σχεδίου ή έργου.

Στην οδηγία δεν παρέχεται ορισμός της έννοιας των «επιτακτικών λόγων σημαντικού δημόσιου συμφέροντος». Ωστόσο, στο άρθρο 6 παράγραφος 4 δεύτερο εδάφιο ως παραδείγματα επιτακτικών λόγων σημαντικού δημόσιου συμφέροντος αναφέρονται η υγεία ανθρώπων, η δημόσια ασφάλεια και οι θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον. Αναφορικά με τους «άλλους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημόσιου συμφέροντος» κοινωνικής ή οικονομικής φύσης, προκύπτει σαφώς από τη διατύπωση ότι μόνο δημόσια συμφέροντα, ανεξαρτήτως του αν προωθούνται από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς, μπορούν να σταθμιστούν σε σχέση με τους στόχους διατήρησης της οδηγίας. Συνεπώς, τα έργα που εκπονούνται από ιδιωτικούς φορείς μπορούν να εξετάζονται μόνον όταν μπορεί να αποδειχθεί ότι εξυπηρετούνται τέτοιου είδους δημόσια συμφέροντα.

Αυτό επιβεβαιώθηκε από το Δικαστήριο με την απόφασή του στην υπόθεση C-182/10, σκέψεις 75-78: «*Το συμφέρον που μπορεί να δικαιολογήσει, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων, την πραγματοποίηση ενός σχεδίου πρέπει να είναι συγχρόνως «δημόσιο» και «σημαντικό», πράγμα που συνεπάγεται ότι πρέπει να είναι τέτοιας σημασίας ώστε να μπορεί να σταθμιστεί με τον σκοπό της προστασίας των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας που επιδιώκει η οδηγία αυτή. Εργασίες που προορίζονται για την εγκατάσταση ή την επέκταση επιχειρήσεως δεν ικανοποιούν κατ' αρχήν τις προϋποθέσεις αυτές, παρά μόνον υπό εξαιρετικές περιστάσεις. Δεν μπορεί να αποκλεισθεί ότι τούτο ισχύει όταν ένα σχέδιο, καίτοι ιδιωτικής φύσεως, αντιπροσωπεύει στην πραγματικότητα, τόσο ως εκ της φύσεώς του όσο και λόγω του οικονομικού και κοινωνικού πλαισίου στο οποίο εντάσσεται, ένα δημόσιο σημαντικό συμφέρον και εφόσον έχει αποδειχθεί η έλλειψη εναλλακτικών λύσεων. Με βάση τα κριτήρια αυτά, η απλή κατασκευή μιας υποδομής που προορίζεται να στεγάσει διοικητικό κέντρο δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να συνιστά επιτακτικό λόγο σημαντικού δημόσιου συμφέροντος κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων.*

Χρήσιμη μπορεί επίσης να είναι η παραπομπή σε άλλα πεδία του ενωσιακού δικαίου όπου εμφανίζονται παρεμφερείς έννοιες.

Το Δικαστήριο επινόησε την έννοια της «επιτακτικής απαίτησης» ως εξαίρεσης από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Μεταξύ των επιτακτικών απαιτήσεων που μπορούν να δικαιολογήσουν τη λήψη εθνικών μέτρων περιοριστικών της ελεύθερης κυκλοφορίας, το Δικαστήριο αναγνώρισε την προστασία της δημόσιας υγείας και του περιβάλλοντος, καθώς και την επιδίωξη νόμιμων στόχων οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής.

Επιπλέον, το ενωσιακό δίκαιο αναγνωρίζει επίσης την έννοια της «υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος», που αναφέρεται στο άρθρο 106 παράγραφος 2 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πλαίσιο των εξαιρέσεων από τους κανόνες του ανταγωνισμού οι οποίες προβλέπονται για επιχειρήσεις που έχουν την ευθύνη της διαχείρισης τέτοιων υπηρεσιών. Σε ανακοίνωσή της σχετικά με τις υπηρεσίες κοινής ωφελείας στην Ευρώπη⁶², η Επιτροπή, λαμβάνοντας υπόψη τη σχετική νομολογία, διατύπωσε τον ακόλουθο ορισμό της έννοιας των υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος: «οικονομικές δραστηριότητες που παράγουν αποτελέσματα προς το γενικό δημόσιο όφελος, οι οποίες δεν θα μπορούσαν να παρασχεθούν (ή θα μπορούσαν να παρασχεθούν υπό διαφορετικές συνθήκες ποιότητας, ασφάλειας, οικονομικής προσιτότητας, ίσης μεταχείρισης ή καθολικής πρόσβασης) από την αγορά χωρίς δημόσια παρέμβαση».

Αναφορικά με τη δομή της διάταξης, στις ειδικές περιπτώσεις, οι αρμόδιες εθνικές αρχές οφείλουν να εξαρτούν την έγκριση των υπό εξέταση σχεδίων και έργων από τον όρο η στάθμιση συμφερόντων μεταξύ των στόχων διατήρησης του τόπου που επηρεάζεται από τις πρωτοβουλίες αυτές και των προαναφερόμενων επιτακτικών λόγων να βαραίνει υπέρ των τελευταίων. Αυτό θα πρέπει να καθορίζεται με βάση τις ακόλουθες παραμέτρους:

- α) Πρέπει να υφίσταται **επιτακτικός λόγος** για την υλοποίηση του σχεδίου ή έργου·
- β) το δημόσιο συμφέρον πρέπει να είναι **σημαντικό**: είναι, επομένως, σαφές ότι δεν αρκεί η ύπαρξη οποιουδήποτε είδους δημόσιου συμφέροντος κοινωνικής ή οικονομικής φύσης, ιδίως όταν συγκρίνεται με το ιδιαίτερο βάρος των συμφερόντων που προστατεύει η οδηγία (βλ. για παράδειγμα την αιτιολογική σκέψη 4 της οδηγίας, στην οποία γίνεται αναφορά στη «φυσική κληρονομιά της Κοινότητας»·
- γ) στο πλαίσιο αυτό, είναι επίσης εύλογο να ληφθεί ως παραδοχή ότι το δημόσιο συμφέρον μπορεί να είναι σημαντικό μόνον όταν είναι **μακροπρόθεσμο**· βραχυπρόθεσμα οικονομικά ή άλλα συμφέροντα, που θα απέφεραν βραχυπρόθεσμα μόνον οφέλη για την κοινωνία, δεν θεωρείται ότι θα αρκούσαν για να υπερισχύσουν των μακροπρόθεσμων συμφερόντων διατήρησης που προστατεύει η οδηγία.

Ως παράδειγμα του τι θεωρείται επιτακτικός λόγος σημαντικού δημόσιου συμφέροντος αναφέρεται η απόφαση του Δικαστηρίου σε υπόθεση που αφορούσε μια ευρεία περιοχή (την περιφέρεια της Θεσσαλίας στην Ελλάδα) όπου το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι: «Η ύδρευση και η άρδευση πληρούν καταρχήν τις προϋποθέσεις αυτές και μπορούν, επομένως, να

⁶² Ένα ποιοτικό πλαίσιο για υπηρεσίες κοινής ωφελείας στην Ευρώπη, COM(2011) 900 τελικό της 20.12.2011.

δικαιολογήσουν την υλοποίηση σχεδίου εκτροπής ύδατος ελλείπει εναλλακτικών λύσεων.» (C-43/10, σκέψη 122)⁶³.

Είναι εύλογο να θεωρηθεί ότι οι «επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως» αναφέρονται σε καταστάσεις κατά τις οποίες τα προβλεπόμενα σχέδια ή έργα αποδεικνύονται απαραίτητα:

- στο πλαίσιο δράσεων ή πολιτικών που αποσκοπούν στην προστασία θεμελιωδών αξιών για τη ζωή των πολιτών (υγεία, ασφάλεια, περιβάλλον)·
- στο πλαίσιο θεμελιωδών πολιτικών για το κράτος και την κοινωνία·
- στο πλαίσιο της υλοποίησης δραστηριοτήτων οικονομικής ή κοινωνικής φύσεως, οι οποίες εκπληρώνουν ειδικές υποχρεώσεις δημόσιας υπηρεσίας.

Εναπόκειται στις αρμόδιες αρχές να σταθμίζουν τους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημόσιου συμφέροντος του σχεδίου ή έργου έναντι του στόχου της διατήρησης των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας. Οι αρχές μπορούν να εγκρίνουν το σχέδιο ή έργο μόνον εάν οι επιτακτικοί λόγοι για το σχέδιο ή έργο υπερσχύουν των επιπτώσεών του για τους στόχους διατήρησης.

Για να αποκτήσουν οι αναγνώστες σαφέστερη εικόνα του τι μπορεί βάσιμα να λογίζεται πιθανός επιτακτικός λόγος σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, μπορούν να αντλήσουν ορισμένα παραδείγματα από γνωμοδοτήσεις οι οποίες έχουν εκδοθεί από την Επιτροπή στο πλαίσιο του άρθρου 6 παράγραφος 4 δεύτερο εδάφιο και από τη σχετική αιτιολόγηση που προβλήθηκε από τα κράτη μέλη:

http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/opinion_en.htm

5.4. ΛΗΨΗ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

5.4.1. Πώς νοούνται τα «αντισταθμιστικά μέτρα» και πότε θα πρέπει να εξετάζεται η λήψη τους;

Ο όρος «αντισταθμιστικά μέτρα» δεν ορίζεται στην οδηγία για τους οικοτόπους. Με βάση την πείρα, προτείνεται η ακόλουθη διάκριση μεταξύ αντισταθμιστικών μέτρων και μέτρων μετριασμού:

- τα μέτρα μετριασμού, με την ευρύτερη έννοια του όρου, είναι τα μέτρα που έχουν ως στόχο την ελαχιστοποίηση, ή ακόμη και την εξάλειψη, των αρνητικών επιπτώσεων που είναι πιθανό να προκύψουν από την υλοποίηση σχεδίου ή έργου, ώστε να μην παραβλαφθεί η ακεραιότητα του τόπου. Τα μέτρα αυτά εξετάζονται στο πλαίσιο του άρθρου 6 παράγραφος 3 και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των προδιαγραφών του σχεδίου ή του έργου ή προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας για το σχέδιο ή έργο (βλ. ενότητα 4.6.5).

⁶³ Εν προκειμένω, αυτό δεν σημαίνει ότι τα έργα ύδρευσης και άρδευσης μπορούν πάντοτε να δικαιολογούνται βάσει επιτακτικών λόγων σημαντικού δημόσιου συμφέροντος.

- τα αντισταθμιστικά μέτρα είναι ανεξάρτητα από το έργο (συμπεριλαμβανομένων τυχόν σχετικών μέτρων μετριασμού). Στόχος τους είναι η αντιστάθμιση των μόνιμων αρνητικών επιπτώσεων του σχεδίου ή του έργου κατά τρόπον ώστε να διαφυλάσσεται η συνολική οικολογική συνοχή του δικτύου Natura 2000. Τα αντισταθμιστικά μέτρα μπορούν να εξετάζονται μόνο στο πλαίσιο του άρθρου 6 παράγραφος 4.

Ασφαλώς, τα μέτρα μετριασμού που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται με ορθό τρόπο μπορούν να περιορίσουν την έκταση των αναγκαίων αντισταθμιστικών μέτρων μειώνοντας τις μόνιμες αρνητικές επιπτώσεις για τις οποίες απαιτείται αντιστάθμιση.

*Για παράδειγμα, τυχόν επέκταση των υπόγειων εξορυκτικών δραστηριοτήτων ανθρακωρυχείου σε ανεκμετάλλευτες ακόμη περιοχές θα προκαλέσει μεγάλης κλίμακας καθιζήσεις εδαφών, με επακόλουθο πλημμύρες και ανύψωση του υδροφόρου ορίζοντα και σημαντικές επιπτώσεις σε όλα τα οικοσυστήματα της περιοχής. Προς αντιστάθμιση των αρνητικών επιπτώσεων του έργου, θα επιλεγούν εδάφη με οικολογικά κριτήρια για τη δημιουργία τύπων οικοτόπων μη προτεραιότητας (δάση οξιάς και βελανιδιάς) με αναδάσωση ή μετατροπή/αναβάθμιση υφιστάμενων δασών. Εξετάζεται επίσης η δημιουργία και η αναβάθμιση προσχωσιγενών δασών καθώς και η αποκατάσταση και η βελτιστοποίηση κοιτών ποταμών προς αντιστάθμιση της απώλειας ενός τύπου οικοτόπου προτεραιότητας (προσχωσιγενή δάση με *Alnion glutinoso-incanae*) και ενός τύπου οικοτόπου μη προτεραιότητας (υδάτινα ρεύματα από πεδινά σε ορεινά επίπεδα με επιπλέονσα βλάστηση). Το μέτρο θα συμβάλει επίσης στην αντιμετώπιση της αρνητικής επίδρασης του έργου στο είδος *Lampetra planeri*.*

Τα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά προς τις δράσεις που αποτελούν συνήθη πρακτική δύναμη της οδηγίας για τους οικοτόπους και της οδηγίας για τα πτηνά ή υποχρεώσεων που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο. Για παράδειγμα, η υλοποίηση μέτρων διατήρησης βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 1 ή η πρόταση / ο χαρακτηρισμός μιας νέας περιοχής η οποία έχει ήδη καταγραφεί ως κοινοτικής σημασίας συνιστούν «συνήθη» μέτρα κράτους μέλους. Συνεπώς, τα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να υπερβαίνουν τα συνήθη/καθιερωμένα μέτρα που απαιτούνται για τον χαρακτηρισμό, την προστασία και τη διαχείριση τόπων του δικτύου Natura 2000.

Ένα άλλο παράδειγμα αντιστάθμισης συνδέεται με την περίπτωση επέκτασης λιμένα η οποία έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή ενός τόπου όπου κουρνιάζουν πτηνά και τη συρρίκνωση αβαθών μεσοπαλιρροϊκών λασπωδών εκτάσεων και καλαμιώνων. Η αναδημιουργία ενός τόπου κουρνιάσματος σε περιοχή υψηλής παλίρροιας και αβαθών λασπωδών εκτάσεων, σε συνδυασμό με την αποκατάσταση οικοτόπων καλαμιώνων και υγρών λειμώνων με τη βοήθεια υδραυλικών έργων καθώς και περιβαλλοντικών μέτρων για τη γεωργική αξιοποίηση καλαμιώνων και λειμώνων, θα αντιστάθμιζαν την αρνητική επίδραση του έργου.

Κατά συνέπεια, τα αντισταθμιστικά μέτρα δεν αποτελούν μέσο που χρησιμοποιείται για να παρακαμφθούν οι υποχρεώσεις δέουσας εκτίμησης βάσει του άρθρου 6 ώστε να καταστεί δυνατή η υλοποίηση σχεδίων ή έργων. Από την αλληλουχία των σταδίων που προβλέπεται στο άρθρο 6 παράγραφος 4 προκύπτει σαφώς ότι **τα αντισταθμιστικά μέτρα συνιστούν την «έσχατη λύση»**. Πρέπει να εξετάζονται μόνον αφού εξακριβωθούν ή δεν μπορούν να αποκλειστούν οι αρνητικές επιπτώσεις για την ακεραιότητα του τόπου Natura 2000, παρότι έχουν ληφθεί όλα τα λοιπά μέτρα για την αποτροπή ή τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων στον τόπο, και αφού αποφασιστεί ότι το σχέδιο/έργο θα πρέπει να προχωρήσει για

επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημόσιου συμφέροντος και ελλείψει εναλλακτικών λύσεων.

Τα αντισταθμιστικά μέτρα είναι μέτρα που αφορούν ειδικά ένα έργο ή σχέδιο και προστίθενται στα συνήθη καθήκοντα που απορρέουν από τις οδηγίες για τα πτηνά και τους οικοτόπους. Τα μέτρα αυτά αποσκοπούν συγκεκριμένα στην αντιστάθμιση της αρνητικής επίπτωσης που έχει ένα σχέδιο ή έργο στα σχετικά είδη ή στους σχετικούς οικοτόπους. Αποτελούν την «έσχατη λύση» και χρησιμοποιούνται μόνον όταν οι άλλες διασφαλίσεις που προβλέπει η οδηγία έχουν εξαντληθεί και, παρ' όλα αυτά, έχει ληφθεί η απόφαση να εξεταστεί το ενδεχόμενο υλοποίησης έργου/σχεδίου το οποίο θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ακεραιότητα του τόπου Natura 2000 ή για το οποίο δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο αρνητικών επιπτώσεων.

5.4.2. «Συνολική συνοχή» του δικτύου Natura 2000

Η έκφραση «συνολική συνοχή» εμφανίζεται στο άρθρο 6 παράγραφος 4 και αναφέρεται σε περιπτώσεις στις οποίες η υλοποίηση ενός σχεδίου ή έργου επιτρέπεται για επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημόσιου συμφέροντος και στις οποίες πρέπει να ληφθούν μέτρα για την αντιστάθμιση της βλάβης.

Εμφανίζεται επίσης στο άρθρο 3 παράγραφος 1, που αναφέρει ότι το δίκτυο Natura 2000 είναι «ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο ειδικών ζωνών» το οποίο διασφαλίζει «την διατήρηση ή, ενδεχομένως, την αποκατάσταση σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των τύπων φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των οικείων ειδών στην περιοχή της φυσικής κατανομής των ειδών αυτών». Συνεκτιμώνται, επομένως, δύο διαφορετικά κριτήρια: αφενός, τα στοχευόμενα είδη και οι στοχευόμενοι οικοτόποι με όρους ποσότητας και ποιότητας· και αφετέρου, ο ρόλος του τόπου στην εξασφάλιση επαρκούς γεωγραφικής κατανομής σε συνάρτηση με τη φυσική κατανομή.

Το άρθρο 3 παράγραφος 3 ορίζει ότι: «τα κράτη μέλη, στις περιπτώσεις που κρίνουν ότι τούτο απαιτείται, καταβάλλουν προσπάθειες να βελτιώσουν την οικολογική συνοχή του Natura 2000 χάρη στη διατήρηση και, ενδεχομένως, στην ανάπτυξη στοιχείων του τοπίου, πρωταρχικής σημασίας για την άγρια πανίδα και χλωρίδα, τα οποία αναφέρει το άρθρο 10».

Το άρθρο 10, το οποίο αναφέρεται γενικότερα στις πολιτικές διευθέτησης και ανάπτυξης του εδάφους, ορίζει ότι:

«Τα κράτη μέλη, όταν το κρίνουν αναγκαίο, στα πλαίσια των εθνικών πολιτικών διευθέτησης και ανάπτυξης του εδάφους, και ειδικότερα για να καταστήσουν το δίκτυο Natura 2000 συνεκτικότερο οικολογικά, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να προωθήσουν τη διαχείριση στοιχείων του τοπίου στα οποία αποδίδεται πρωταρχική σημασία για την άγρια πανίδα και χλωρίδα.

Πρόκειται για εκείνα τα στοιχεία τα οποία, λόγω της γραμμικής και συνεχούς δομής τους (όπως είναι τα υδάτινα ρεύματα και οι όχθες τους...) ή του συνδεδετικού ρόλου τους (όπως είναι τα τενάγη ή τα άλση), είναι απαραίτητα για τη μετανάστευση, τη γεωγραφική κατανομή και τη γενετική ανταλλαγή αγρίων ειδών.

Ο όρος «οικολογικά» χρησιμοποιείται τόσο στο άρθρο 3 όσο και στο άρθρο 10 επεξηγηματικά ως προς τη συνοχή. Είναι προφανές ότι η έκφραση «συνολική συνοχή» στο άρθρο 6 παράγραφος 4 χρησιμοποιείται με την ίδια έννοια.

Κατόπιν των προαναφερθέντων, είναι σαφές ότι η σημασία ενός τόπου για τη συνοχή του δικτύου εξαρτάται από τους στόχους διατήρησης του τόπου, από τον αριθμό και την κατάσταση των οικοτόπων και των ειδών βάσει των οποίων χαρακτηρίστηκε ο τόπος, καθώς και από τον ρόλο που διαδραματίζει ο τόπος στην εξασφάλιση επαρκούς γεωγραφικής κατανομής σε συνάρτηση με τη φυσική κατανομή των σχετικών οικοτόπων και ειδών.

Για παράδειγμα, εάν το σχέδιο ή το έργο θα προκαλέσει βλάβη σε περιοχή στην οποία υπάρχει ένας σπάνιος τύπος οικοτόπου με πολύ περιορισμένη φυσική κατανομή, ο οποίος είναι πολύ δύσκολο να αναδημιουργηθεί και για τον οποίον ο υπό εξέταση τόπος αποτελεί έναν από τους μόλις 10 τύπους που έχουν χαρακτηριστεί βάσει του συγκεκριμένου τύπου οικοτόπου, είναι σαφές ότι τα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να είναι πολύ εκτεταμένα προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000. Εάν, από την άλλη πλευρά, το σχέδιο ή το έργο θα προκαλέσει βλάβη σε οικοτόπο είδους (π.χ. Triturus cristatus) του οποίου η φυσική κατανομή είναι ευρεία σε ολόκληρη την ΕΕ, γεγονός που καθιστά σχετικά εύκολη την αναδημιουργία του, και για τον οποίον ο υπό εξέταση τόπος διαδραματίζει μικρό μόνο ρόλο όσον αφορά τη διατήρησή του, τα αντισταθμιστικά μέτρα θα είναι πιο εφικτά και πολύ λιγότερο επαχθή.

Το άρθρο 6 παράγραφος 4 απαιτεί την προστασία της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000. Συνεπώς, η οδηγία θεωρεί δεδομένο ότι το «αρχικό» δίκτυο είναι συνεκτικό. Εάν χρησιμοποιηθεί το καθεστώς εξαίρεσης, η κατάσταση πρέπει να διορθωθεί ώστε να αποκατασταθεί πλήρως η συνοχή.

Αναφορικά με ένα σχέδιο ή έργο, τα αντισταθμιστικά μέτρα προστασίας της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000 θα πρέπει να ανταποκρίνονται στα προαναφερόμενα κριτήρια. Αυτό σημαίνει ότι η αντιστάθμιση θα πρέπει να αναφέρεται στους στόχους διατήρησης του τόπου καθώς και στους οικοτόπους και στα είδη που επηρεάζονται αρνητικά, σε συγκρίσιμες αναλογίες από πλευράς αριθμού και κατάστασης. Παράλληλα, ο ρόλος του υπό εξέταση τόπου σε συνάρτηση με τη βιογεωγραφική κατανομή πρέπει να αντικαθίσταται επαρκώς.

Στο σημείο αυτό, θα ήταν χρήσιμο να υπενθυμιστεί ότι, σύμφωνα με την οδηγία για τους οικοτόπους, κατά την επιλογή ενός τόπου για υπαγωγή στο δίκτυο Natura 2000 λαμβάνονται υπόψη τα εξής:

- ο οικοτόπος ή οι οικοτόποι και τα είδη σε αναλογίες (εκτάσεις, πληθυσμοί) που περιγράφονται στο τυποποιημένο έντυπο δεδομένων·
- η θέση του τόπου εντός της αντίστοιχης βιογεωγραφικής περιοχής· και
- τα κριτήρια επιλογής που έχει καθορίσει η επιτροπή οικοτόπων και βάσει των οποίων το ευρωπαϊκό θεματικό κέντρο για τη βιοποικιλότητα συμβουλεύει την

Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως προς την καταχώριση ενός τόπου στον ενωσιακό κατάλογο⁶⁴.

Οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να συνεκτιμούν αυτά τα κριτήρια όταν σχεδιάζουν τα αντισταθμιστικά μέτρα για ένα έργο και να διασφαλίζουν ότι τα μέτρα καλύπτουν ιδιότητες και λειτουργίες συγκρίσιμες με εκείνες βάσει των οποίων έγινε η επιλογή του αρχικού τόπου.

Η οδηγία για τα πτηνά δεν προβλέπει βιογεωγραφικές περιφέρειες ή επιλογή σε επίπεδο ΕΕ. Ωστόσο, κατ' αναλογία, μπορεί να θεωρηθεί ότι η συνολική συνοχή του δικτύου εξασφαλίζεται εάν:

- η αντιστάθμιση εξυπηρετεί τους ίδιους σκοπούς βάσει των οποίων αιτιολογήθηκε η κατάταξη του τόπου σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας για τα πτηνά·
- η αντιστάθμιση εξυπηρετεί την ίδια λειτουργία στην ίδια διαδρομή αποδημίας· και
- οι περιοχές αντιστάθμισης είναι σίγουρα προσπελάσιμες για τα πτηνά που συνήθως διαβιούν στον τόπο που επηρεάζεται από το έργο.

Για παράδειγμα, εάν μια ΖΕΠ, η οποία έχει ως ειδική λειτουργία να προσφέρει περιοχές ανάπαυσης για αποδημητικά πτηνά που ταξιδεύουν προς βορρά, επηρεάζεται αρνητικά από ένα έργο, τα προτεινόμενα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να επικεντρώνονται στην ειδική αυτή λειτουργία του τόπου. Κατά συνέπεια, η αντιστάθμιση με μέτρα που μπορούν να αναδημιουργήσουν τις αναγκαίες συνθήκες για ανάπαυση των ίδιων ειδών σε περιοχή εκτός της αποδημητικής διαδρομής ή εντός αυτής αλλά σε μεγάλη απόσταση, δεν αρκεί για να εξασφαλιστεί η συνολική συνοχή του δικτύου. Σε μια τέτοια περίπτωση, η αντιστάθμιση θα πρέπει να παρέχει κατάλληλες περιοχές ανάπαυσης για τα στοχευόμενα είδη, σε σωστά σημεία της αποδημητικής διαδρομής, ώστε να είναι πράγματι δυνατή η πρόσβαση των πτηνών που θα χρησιμοποιούσαν τον αρχικό τόπο που επηρεάζεται από το έργο.

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η συνολική συνοχή του δικτύου Natura 2000, τα προτεινόμενα αντισταθμιστικά μέτρα για ένα έργο θα πρέπει συνεπώς: α) να καλύπτουν, σε συγκρίσιμες αναλογίες, τους οικοτόπους και τα είδη που υφίστανται αρνητικές επιπτώσεις· και β) να καλύπτουν λειτουργίες συγκρίσιμες με εκείνες βάσει των οποίων αιτιολογούνταν τα κριτήρια επιλογής του αρχικού τόπου, κυρίως αναφορικά με την επαρκή γεωγραφική κατανομή. Επομένως, δεν αρκεί απλώς τα αντισταθμιστικά μέτρα να αφορούν την ίδια βιογεωγραφική περιφέρεια στο ίδιο κράτος μέλος.

Η απόσταση μεταξύ του αρχικού τόπου και της τοποθεσίας στην οποία θα εφαρμοστούν τα αντισταθμιστικά μέτρα δεν αποτελεί κατ' ανάγκη εμπόδιο υπό την προϋπόθεση ότι δεν επηρεάζει τη λειτουργικότητα του τόπου, τον ρόλο του στη γεωγραφική κατανομή και τους λόγους για τους οποίους επελέγη αρχικά.

⁶⁴ https://biodiversity.eionet.europa.eu/activities/Natura_2000/chapter6

5.4.3. Στόχος και γενικό περιεχόμενο των αντισταθμιστικών μέτρων

Τα αντισταθμιστικά μέτρα πρέπει να διασφαλίζουν ότι ένας τόπος εξακολουθεί να συμβάλλει στη διατήρηση ικανοποιητικής κατάστασης τύπων φυσικών οικοτόπων και οικοτόπων ειδών «στη συγκεκριμένη βιογεωγραφική περιοχή»· εν ολίγοις, να διασφαλίζει τη διατήρηση της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000. Από τα ανωτέρω προκύπτουν τα εξής:

- Ως γενική αρχή, ένας τόπος δεν θα πρέπει να έχει επηρεαστεί από ένα έργο κατά τρόπο μη ανατάξιμο προτού εφαρμοστούν τα μέτρα αντιστάθμισης. Ωστόσο, ενδέχεται να ανακύψουν καταστάσεις στις οποίες η εκπλήρωση αυτού του όρου δεν θα είναι δυνατή. Για παράδειγμα, κατά τη διαδικασία αναδημιουργίας δασικού οικοτόπου θα χρειαστούν πολλά χρόνια για να εξασφαλιστούν οι ίδιες λειτουργίες με εκείνες του αρχικού οικοτόπου που επηρεάστηκε αρνητικά από το έργο. Θα πρέπει, συνεπώς να καταβάλλονται οι βέλτιστες δυνατές προσπάθειες ώστε να διασφαλίζεται η εκ των προτέρων λήψη αντισταθμιστικών μέτρων και, σε περίπτωση που αυτό δεν είναι απολύτως εφικτό, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να εξετάζουν το ενδεχόμενο λήψης πρόσθετων αντισταθμιστικών μέτρων για τις ενδιάμεσες απώλειες που θα σημειωθούν στο μεταξύ·
- η αντιστάθμιση πρέπει να είναι επιπρόσθετη της συμβολής που θα πρέπει να προσφέρει το κράτος μέλος στο δίκτυο Natura 2000 σύμφωνα με τις οδηγίες.

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να είναι ιδιαίτερος προσεκτικά όταν οι αρνητικές επιπτώσεις ενός σχεδίου ή έργου εμφανίζονται σε σπάνιους τύπους φυσικών οικοτόπων ή σε φυσικούς οικοτόπους που χρειάζονται μακρές χρονικές περιόδους για να επιτύχουν την ίδια οικολογική λειτουργικότητα.

Οι χαρακτηρισμοί νέων τόπων ως τόπων Natura 2000 μπορούν μεν να εντάσσονται σε δέσμη αντισταθμιστικών μέτρων κατά την έννοια του άρθρου 6 παράγραφος 4, αλλά οι χαρακτηρισμοί από μόνοι τους δεν επαρκούν χωρίς τα συνοδευτικά μέτρα διαχείρισης.

Από την άποψη της οδηγίας για τα πτηνά, η αντιστάθμιση μπορεί, για παράδειγμα, να περιλαμβάνει εργασίες για τη βελτίωση της βιολογικής αξίας μιας περιοχής η οποία έχει ήδη χαρακτηριστεί ή πρόκειται να χαρακτηριστεί, ώστε η φέρουσα ικανότητα ή το διατροφικό δυναμικό της να αυξηθούν κατά ποσότητα αντίστοιχη της απώλειας που θα υποστεί ο τόπος εξαιτίας του έργου. Κατ' αναλογία, η αναδημιουργία οικοτόπου ευνοϊκού για το συγκεκριμένο είδος πτηνού είναι αποδεκτή υπό τον όρο ότι ο οικοτόπος που θα δημιουργηθεί θα είναι διαθέσιμος τη στιγμή κατά την οποία ο τόπος που θα υποστεί τη βλάβη θα χάσει τη φυσική του αξία.

Από την άποψη της οδηγίας για τους οικοτόπους, η αντιστάθμιση μπορεί, ομοίως, να συνίσταται στην αναδημιουργία παρεμφερούς οικοτόπου ή στη βιολογική βελτίωση μη βέλτιστου οικοτόπου του ίδιου τύπου μέσα σε τόπο που ήδη υπάγεται στο δίκτυο Natura 2000, ή ακόμη και η ενσωμάτωση στο δίκτυο νέου τόπου συγκρίσιμης ποιότητας με τον αρχικό. Στην τελευταία περίπτωση, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι συνολικά το έργο θα έχει ως αποτέλεσμα καθαρή απώλεια για τον εν λόγω οικοτόπο σε επίπεδο κράτους μέλους. Ωστόσο, σε επίπεδο ΕΕ, ένας νέος τόπος θα επωφεληθεί από την προστασία που προβλέπει το άρθρο 6, και με τον τρόπο αυτόν θα εξασφαλιστεί η συμβολή στην επίτευξη των στόχων της οδηγίας.

Τα αντισταθμιστικά μέτρα που είναι κατάλληλα ή αναγκαία για την αντιστάθμιση των αρνητικών επιπτώσεων σε έναν τόπο Natura 2000 (δηλ. επιπλέον των όσων ήδη απαιτούνται βάσει των οδηγιών) μπορούν να συνίστανται στα εξής:

- βελτίωση οικοτόπων σε υπάρχοντες τόπους: βελτίωση του οικοτόπου που εξακολουθεί να υπάρχει στον σχετικό τόπο ή αποκατάσταση του οικοτόπου σε άλλον τόπο Natura 2000, αναλογικά προς την απώλεια που προκλήθηκε λόγω του σχεδίου ή έργου·
- αναδημιουργία οικοτόπου: δημιουργία οικοτόπου σε νέο ή διευρυμένο τόπο, προς ενσωμάτωση στο δίκτυο Natura 2000· ή
- όπως περιγράφηκε ανωτέρω, και σε συνδυασμό με άλλες εργασίες, πρόταση για νέο τόπο επαρκούς ποιότητας βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους ή της οδηγίας για τα πτηνά και θέσπιση/εφαρμογή μέτρων διατήρησης για τον νέο αυτόν τόπο.

Στο φάσμα των αντισταθμιστικών και συνοδευτικών μέτρων που εφαρμόζονται επί του παρόντος στην ΕΕ βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους περιλαμβάνονται επίσης τα εξής:

- επανεισαγωγή ειδών·
- αποκατάσταση και ενίσχυση ειδών, συμπεριλαμβανομένης της ενίσχυσης ειδών θηραμάτων·
- αγορά γης·
- απόκτηση δικαιωμάτων·
- δημιουργία καταφυγίων (συμπεριλαμβανομένων αυστηρών περιορισμών στις χρήσεις γης)·
- κίνητρα για ορισμένες οικονομικές δραστηριότητες που υποστηρίζουν βασικές οικολογικές λειτουργίες·
- μείωση (άλλων) απειλών, που αφορούν κυρίως είδη, είτε με την ανάληψη δράσης σε σχέση με μία μόνο πηγή απειλής είτε με συντονισμένη δράση σε σχέση με όλους τους απειλητικούς παράγοντες (π.χ. παράγοντες που απορρέουν από τον συνωστισμό λόγω περιορισμένου χώρου).

Καταρχήν, το αποτέλεσμα των αντισταθμιστικών μέτρων πρέπει να επιτυγχάνεται κατά τον χρόνο επέλευσης της βλάβης στον εκάστοτε τόπο. Σε ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί πλήρως, ενδέχεται να απαιτηθεί υπεραντιστάθμιση για τις ενδιάμεσες απώλειες.

5.4.4. Κύρια στοιχεία που πρέπει να εξετάζονται στο πλαίσιο των αντισταθμιστικών μέτρων

Τα αντισταθμιστικά μέτρα βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 4 πρέπει να αφορούν όλες τις πτυχές –τεχνικές, νομικές ή χρηματοοικονομικές– που θεωρούνται αναγκαίες για την αντιστάθμιση των αρνητικών επιπτώσεων ενός σχεδίου ή έργου και για τη διατήρηση της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000.

Στον κατάλογο που ακολουθεί περιλαμβάνεται επισκόπηση των στοιχείων που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη:

- Στενός συντονισμός και συνεργασία μεταξύ των αρχών που είναι αρμόδιες για τους τόπους Natura 2000, των αρχών που είναι αρμόδιες για την εκτίμηση και του φορέα που υποβάλλει το σχέδιο ή το έργο.
- Σαφείς στόχοι και τιμές-στόχοι σύμφωνα με τους στόχους διατήρησης του τόπου.
- Περιγραφή των αντισταθμιστικών μέτρων, συνοδευόμενη από επιστημονικά αξιόπιστη επεξήγηση του τρόπου με τον οποίο τα μέτρα θα αντισταθμίσουν ουσιαστικά τις αρνητικές επιπτώσεις του σχεδίου ή του έργου στα είδη και στους οικοτόπους που επηρεάζονται με βάση τους στόχους διατήρησης του τόπου, καθώς και του τρόπου με τον οποίο θα διασφαλίσουν την προστασία της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000.
- Κατάδειξη της τεχνικής σκοπιμότητας των μέτρων σε σχέση με τους στόχους τους.
- Κατάδειξη της νομικής και/ή χρηματοοικονομικής σκοπιμότητας των μέτρων σε συνάρτηση με το απαιτούμενο χρονικό διάστημα.
- Ανάλυση των κατάλληλων τοποθεσιών και της απόκτησης δικαιωμάτων (αγορά, μίσθωση...) επί της γης που θα χρησιμοποιηθεί για τα αντισταθμιστικά μέτρα.
- Επεξήγηση του χρονικού πλαισίου εντός του οποίου τα αντισταθμιστικά μέτρα αναμένεται να επιτύχουν τους στόχους τους.
- Χρονοδιάγραμμα εφαρμογής και συντονισμός με το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης του σχεδίου ή έργου.
- Στάδια ενημέρωσης του κοινού και/ή διαβούλευσης με το κοινό.
- Ειδικά χρονοδιαγράμματα παρακολούθησης και υποβολής εκθέσεων με βάση τους δείκτες προόδου σύμφωνα με τους στόχους των αντισταθμιστικών μέτρων.
- Έγκριση του χρηματοδοτικού προγράμματος για την περίοδο που απαιτείται ώστε να εξασφαλιστεί η επιτυχία των μέτρων.

5.5. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

5.5.1. Στοχοθετημένη αντιστάθμιση

Τα αντισταθμιστικά μέτρα στο πλαίσιο της οδηγίας για τους οικοτόπους πρέπει να θεσπίζονται με βάση τις συνθήκες αναφοράς που ορίζονται μετά την περιγραφή της ακεραιότητας του τόπου που κινδυνεύει να χαθεί ή να υποβαθμιστεί, καθώς και με βάση τις πιθανές σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις που θα εξακολουθούν να υπάρχουν μετά τον μετριασμό των επιπτώσεων.

Αφού προσδιοριστούν η ακεραιότητα του τόπου που κινδυνεύει να υποστεί βλάβη και η πραγματική έκταση της βλάβης, τα αντισταθμιστικά μέτρα πρέπει να αφορούν ειδικά τα ζητήματα αυτά, ώστε να εξασφαλίζεται η μακροπρόθεσμη αντιστάθμιση των παραμέτρων της ακεραιότητας που συντελούν στη συνολική συνοχή του δικτύου Natura 2000. Συνεπώς, τα εν λόγω μέτρα θα πρέπει να είναι τα πλέον κατάλληλα για το είδος των προβλεπόμενων επιπτώσεων και να εστιάζονται σε στόχους και απώτερους στόχους που αφορούν σαφώς τις επηρεαζόμενες παραμέτρους του δικτύου Natura 2000. Τα μέτρα πρέπει να αναφέρονται σαφώς στις διαρθρωτικές και λειτουργικές πτυχές της ακεραιότητας του τόπου, καθώς και στους σχετικούς τύπους οικοτόπων και τους πληθυσμούς ειδών που επηρεάζονται.

Αυτό συνεπάγεται ότι τα αντισταθμιστικά μέτρα πρέπει να συνίστανται απαραίτητως σε οικολογικά μέτρα. Κατά συνέπεια, πληρωμές προς ιδιώτες ή ειδικά ταμεία, ανεξαρτήτως του αν τα ποσά τελικά προορίζονται για έργα διατήρησης της φύσης, δεν είναι κατάλληλες στο πλαίσιο της οδηγίας για τους οικοτόπους. Επιπλέον, τυχόν δευτερεύον ή έμμεσο μέτρο που ενδέχεται να προταθεί για την ενίσχυση των επιδόσεων των βασικών αντισταθμιστικών μέτρων πρέπει να συσχετίζεται σαφώς με τους στόχους και τους απώτερους στόχους των ίδιων των αντισταθμιστικών μέτρων.

Παραδείγματος χάριν, κατά τον σχεδιασμό αντισταθμιστικών μέτρων για τα είδη, πρέπει να προσδιορίζονται:

- τα είδη που υφίστανται αρνητικές επιπτώσεις, ο συνολικός αριθμός τους και το ποσοστό του συνολικού πληθυσμού ή των συνολικών πληθυσμών των ειδών αυτών·
- η κύρια λειτουργία ή οι κύριες λειτουργίες των οικοτόπων που θα υποστούν αρνητικές επιπτώσεις και από τις οποίες εξαρτώνται τα είδη, π.χ. για τροφή, κούρνιασμα κ.λπ.·
- τα μέτρα που απαιτούνται για την αντιστάθμιση της βλάβης στις λειτουργίες οικοτόπου και στα είδη που επηρεάζονται, έτσι ώστε οι λειτουργίες και τα είδη να αποκατασταθούν κατά τρόπο που να αντικατοπτρίζει την ικανοποιητική κατάσταση της επηρεαζόμενης περιοχής.

5.5.2. Ουσιαστική αντιστάθμιση

Η σκοπιμότητα και η αποτελεσματικότητα των αντισταθμιστικών μέτρων είναι αποφασιστικής σημασίας για την εφαρμογή του άρθρου 6 παράγραφος 4 της οδηγίας για τους οικοτόπους, σύμφωνα με την αρχή της προφύλαξης και με την ορθή πρακτική. Για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα, η τεχνική σκοπιμότητα των αντισταθμιστικών μέτρων πρέπει να συνδυάζεται με την κατάλληλη εμβέλεια, χρονική στιγμή και τοποθεσία των μέτρων.

Τα αντισταθμιστικά μέτρα πρέπει να είναι εφικτά και λειτουργικά κατά τρόπον ώστε να εξασφαλίζουν την αποκατάσταση των οικολογικών συνθηκών που απαιτούνται για τη διασφάλιση της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000. Το εκτιμώμενο χρονοδιάγραμμα και οποιαδήποτε δράση διατήρησης που απαιτείται για τη βελτίωση των επιδόσεων θα πρέπει να γίνονται γνωστά και/ή να προβλέπονται ευθύς εξαρχής και πριν από την εφαρμογή των μέτρων. Αυτά πρέπει να βασίζονται στις πλέον προωθημένες επιστημονικές γνώσεις που είναι διαθέσιμες, σε συνδυασμό με ειδικές έρευνες για την αναζήτηση της επακριβούς τοποθεσίας στην οποία θα εφαρμοστούν τα αντισταθμιστικά μέτρα. Μέτρα για τα οποία δεν υπάρχουν εύλογες εγγυήσεις επιτυχίας δεν θα πρέπει να εξετάζονται στο πλαίσιο του άρθρου 6 παράγραφος 4, και η πιθανή επιτυχία του προγράμματος αντιστάθμισης θα πρέπει να συνεκτιμάται για την τελική έγκριση του σχεδίου ή έργου σύμφωνα με την αρχή της πρόληψης. Επιπλέον, κατά τη λήψη απόφασης σχετικά με την επιλογή μεταξύ διαφορετικών δυνατοτήτων για αντιστάθμιση, θα πρέπει να επιλέγονται οι πλέον αποτελεσματικές λύσεις, οι οποίες παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας.

Το πρόγραμμα αντισταθμιστικών μέτρων πρέπει να περιλαμβάνει αναλυτική παρακολούθηση σε όλη τη διάρκεια της εφαρμογής ώστε να διασφαλίζεται η μακροπρόθεσμη αποτελεσματικότητα. Η παρακολούθηση αυτή, καθώς εντάσσεται στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000, θα πρέπει να συντονίζεται με την εποπτεία που αναφέρεται στο άρθρο 11 της οδηγίας για τους οικοτόπους, ή ενδεχομένως ακόμη και να ενοποιείται με αυτήν.

Μέτρα τα οποία στην πράξη παρουσιάζουν χαμηλό επίπεδο αποτελεσματικότητας ως προς τη συμβολή τους στην επίτευξη των στόχων, θα πρέπει να τροποποιούνται αναλόγως.

5.5.3. Τεχνική σκοπιμότητα

Με βάση τις γνώσεις που διαθέτουμε σήμερα, κρίνεται εξαιρετικά απίθανη η επαναφορά της οικολογικής διάρθρωσης και λειτουργίας ή των σχετικών οικοτόπων και πληθυσμών ειδών στην κατάσταση στην οποία βρίσκονταν πριν από τη βλάβη την οποία υπέστησαν λόγω του σχεδίου ή έργου. Για την αντιμετώπιση των εγγενών δυσχερειών που παρεμποδίζουν την πλήρη επιτυχία της αποκατάστασης των οικολογικών συνθηκών, ο σχεδιασμός αντισταθμιστικών μέτρων προϋποθέτει:

- 1) τη συμμόρφωση με επιστημονικά κριτήρια και τη διενέργεια αξιολόγησης σύμφωνα με τις πλέον προωθημένες επιστημονικές γνώσεις, και
- 2) τη συνεκτίμηση των ειδικών απαιτήσεων των προς αποκατάσταση οικολογικών χαρακτηριστικών (π.χ. έδαφος, υγρασία, έκθεση, υφιστάμενες απειλές και άλλες συνθήκες καθοριστικές για την επιτυχία της αποκατάστασης).

Οι καθοριστικής σημασίας πτυχές της τεχνικής σκοπιμότητας θα κρίνουν την καταλληλότητα της τοποθεσίας (χωρική σκοπιμότητα) και του χρόνου των αντισταθμιστικών μέτρων, καθώς και την απαιτούμενη εμβέλειά τους.

Επιπλέον, κατά την επιλογή και τον σχεδιασμό ειδικών μέτρων πρέπει να τηρούνται οι υφιστάμενες κατευθύνσεις για κάθε συγκεκριμένη πρακτική, δηλαδή για δημιουργία οικοτόπου, αποκατάσταση οικοτόπου, ενίσχυση πληθυσμού, επανεισαγωγή ειδών ή κάθε άλλο μέτρο που εξετάζεται στο πλαίσιο του αντισταθμιστικού προγράμματος.

5.5.4. Εμβέλεια της αντιστάθμισης

Η εμβέλεια που απαιτείται ώστε τα αντισταθμιστικά μέτρα να είναι αποτελεσματικά συνδέεται άμεσα με τις εγγενείς ποσοτικές και ποιοτικές πτυχές των παραμέτρων της ακεραιότητας (δηλ. συμπεριλαμβανομένων της διάρθρωσης και της λειτουργικότητας όπως επίσης και του ρόλου τους στη συνολική συνοχή του δικτύου Natura 2000) που ενδέχεται να διαταραχθούν, καθώς και με την εκτιμώμενη αποτελεσματικότητα των μέτρων.

Συνεπώς, οι αναλογίες αντιστάθμισης είναι προτιμότερο να καθορίζονται κατά περίπτωση, ενώ πρέπει αρχικά να προσδιορίζονται με βάση τις πληροφορίες της δέουσας εκτίμησης βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 3, και να διασφαλίζουν την οικολογική λειτουργικότητα. Στη συνέχεια, οι αναλογίες μπορούν να ανακαθορίζονται σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προκύπτουν στην πορεία παρακολούθησης της αποτελεσματικότητας, και η τελική απόφαση για τις αναλογίες αντιστάθμισης πρέπει να αιτιολογείται.

Η ευρέως αποδεκτή άποψη είναι ότι οι αναλογίες αντιστάθμισης θα πρέπει γενικά να υπερβαίνουν κατά πολύ τον λόγο 1:1. Επομένως, αναλογίες αντιστάθμισης ίσες ή μικρότερες από 1:1 θα πρέπει να εξετάζονται μόνον όταν προκύπτει ότι, με τέτοια εμβέλεια, τα μέτρα θα έχουν 100 % αποτελεσματικότητα για την αποκατάσταση της διάρθρωσης και της λειτουργικότητας εντός σύντομου χρονικού διαστήματος (δηλ. χωρίς να υπονομεύεται η διατήρηση των οικοτόπων ή των πληθυσμών βασικών ειδών που ενδέχεται να επηρεαστούν από το σχέδιο ή έργο ούτε η επίτευξη των στόχων διατήρησής τους).

5.5.5. Θέση εφαρμογής των αντισταθμιστικών μέτρων

Τα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να εφαρμόζονται στις περιοχές στις οποίες θα επιτυγχάνεται η βέλτιστη δυνατή αποτελεσματικότητά τους όσον αφορά τη διατήρηση της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000. Επομένως, κάθε αντισταθμιστικό μέτρο θα πρέπει να πληροί ένα σύνολο προϋποθέσεων:

- Η περιοχή που επιλέγεται για την εφαρμογή της αντιστάθμισης πρέπει να βρίσκεται στην ίδια βιογεωγραφική περιοχή (όσον αφορά τόπους που έχουν οριστεί βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους) ή στην ίδια γεωγραφική κατανομή, διαδρομή αποδημίας ή περιοχή διαχείμασης για είδη πτηνών (όσον αφορά τόπους που έχουν οριστεί βάσει της οδηγίας για τα πτηνά) στο εκάστοτε κράτος μέλος. Επίσης, η περιοχή θα πρέπει να καλύπτει λειτουργίες συγκρίσιμες με εκείνες βάσει των οποίων επελέγη ο αρχικός τόπος, κυρίως αναφορικά με την επαρκή γεωγραφική κατανομή.
- Η περιοχή που επιλέγεται για την εφαρμογή της αντιστάθμισης πρέπει να έχει –ή να είναι σε θέση να αναπτύξει– τα ειδικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με την οικολογική διάρθρωση και τις λειτουργίες και τα οποία είναι απαραίτητα για τους οικοτόπους και τους πληθυσμούς ειδών. Αυτό σχετίζεται με ποιοτικές πτυχές, όπως είναι η μοναδικότητα των πλεονεκτημάτων που διαταράσσονται, και απαιτεί τη συνεκτίμηση των τοπικών οικολογικών συνθηκών.
- Τα αντισταθμιστικά μέτρα δεν πρέπει να θέτουν σε κίνδυνο τη διατήρηση της ακεραιότητας άλλων τόπων του δικτύου Natura 2000 που συμβάλλουν στη συνολική συνοχή του δικτύου. Όταν εφαρμόζονται σε έναν ή περισσότερους τόπους του δικτύου Natura 2000, τα μέτρα πρέπει να συμφωνούν με τους στόχους διατήρησης του τόπου ή των τόπων και να υπερβαίνουν τα μέτρα διατήρησης που θεσπίζονται βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 1. Τα σχέδια διαχείρισης θα αποτελέσουν χρήσιμο σημείο αναφοράς για την εφαρμογή εύλογων αντισταθμιστικών μέτρων.

Επίσης, είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι τοπικές συνθήκες που είναι αναγκαίες για την αποκατάσταση των οικολογικών πλεονεκτημάτων τα οποία διαταράσσονται υπάρχουν σε τοποθεσία όσο το δυνατόν εγγύτερη στην περιοχή που επηρεάζεται από το σχέδιο ή το έργο. Επομένως, ως προτιμότερη λύση κρίνεται η εφαρμογή των αντισταθμιστικών μέτρων σε σημείο εντός ή πλησίον του εκάστοτε τόπου Natura 2000, όπου οι συνθήκες κρίνονται πρόσφορες για την επιτυχία των μέτρων. Ωστόσο, αυτό δεν είναι πάντοτε δυνατό και, ως εκ τούτου, θα πρέπει να καθοριστεί ένα σύνολο προτεραιοτήτων που πρέπει να εφαρμόζονται κατά την αναζήτηση τοποθεσιών που πληρούν τις απαιτήσεις της οδηγίας για τους οικοτόπους:

- 1) Αντιστάθμιση εντός του τόπου Natura 2000, υπό τον όρο ότι εντός του τόπου υπάρχουν τα στοιχεία που είναι αναγκαία για τη διασφάλιση της οικολογικής συνοχής και της λειτουργικότητας του δικτύου.
- 2) Αντιστάθμιση εκτός του σχετικού τόπου Natura 2000 αλλά εντός μιας κοινής τοπογραφικής ενότητας ή ενότητας τοπίου, υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να εξασφαλιστεί η ίδια συμβολή στην οικολογική διάρθρωση και/ή στη λειτουργία του δικτύου. Η νέα τοποθεσία μπορεί να είναι ένας άλλος τύπος του δικτύου Natura 2000 ή μπορεί να μην είναι χαρακτηρισμένη τοποθεσία. Στη δεύτερη περίπτωση, η τοποθεσία θα πρέπει να χαρακτηριστεί τύπος του δικτύου Natura 2000 και να υπόκειται σε όλες τις απαιτήσεις των οδηγιών που διέπουν το φυσικό περιβάλλον.
- 3) Αντιστάθμιση εκτός του τόπου Natura 2000 και σε διαφορετική τοπογραφική ενότητα ή ενότητα τοπίου. Η νέα τοποθεσία μπορεί να είναι ένας άλλος τύπος του δικτύου Natura 2000. Εάν τα αντισταθμιστικά μέτρα εφαρμόζονται σε μη χαρακτηρισμένη τοποθεσία, η τοποθεσία αυτή πρέπει στη συνέχεια να χαρακτηριστεί τύπος του δικτύου Natura 2000 και να υπόκειται σε όλες τις απαιτήσεις των οδηγιών που διέπουν το φυσικό περιβάλλον.

Νέοι χαρακτηρισμοί που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο αντισταθμιστικών μέτρων πρέπει να υποβάλλονται στην Επιτροπή πριν από την εφαρμογή των μέτρων και πριν από την υλοποίηση του έργου, αλλά μετά την έγκρισή του. Οι νέοι χαρακτηρισμοί θα πρέπει να υποβάλλονται στην Επιτροπή μέσω των καθιερωμένων διαύλων και διαδικασιών όπως συμβαίνει με τους καταλόγους των τόπων κοινοτικής σημασίας (ΤΚΣ) και τον ορισμό των ζωνών ειδικής προστασίας (ΖΕΠ), και να πληρούν τις προϋποθέσεις για τον χαρακτηρισμό τους σύμφωνα με τα σχετικά κριτήρια βάσει των οδηγιών για τους οικοτόπους και για τα πτηνά, αντιστοίχως.

Σε περιπτώσεις διασυνοριακών έργων, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν τη βέλτιστη συνεργασία και τον μεταξύ τους συντονισμό αναφορικά με τη θέση εφαρμογής των αντισταθμιστικών μέτρων.

5.5.6. Χρόνος της αντιστάθμισης

Ο χρόνος εφαρμογής των αντισταθμιστικών μέτρων πρέπει να εξετάζεται κατά περίπτωση. Το χρονοδιάγραμμα που θεσπίζεται πρέπει να εξασφαλίζει τη συνέχεια των οικολογικών διεργασιών που είναι απαραίτητες για τη διατήρηση της διάρθρωσης και των λειτουργιών που συμβάλλουν στη συνολική συνοχή του δικτύου Natura 2000. Αυτό προϋποθέτει στενό συντονισμό μεταξύ της υλοποίησης του σχεδίου ή έργου και της εφαρμογής των αντισταθμιστικών μέτρων, και στηρίζεται σε παραμέτρους όπως είναι ο απαιτούμενος χρόνος ανάπτυξης του οικοτόπου και/ή ο χρόνος ανάκαμψης των πληθυσμών των ειδών και εγκατάστασής τους σε μια δεδομένη περιοχή.

Πρέπει επίσης να συνεκτιμώνται και άλλες παράμετροι και διεργασίες:

- Ο τύπος δεν πρέπει να έχει υποστεί ανεπανόρθωτη βλάβη προτού εφαρμοστούν αντισταθμιστικά μέτρα.
- Το αποτέλεσμα της αντιστάθμισης θα πρέπει να έχει ήδη επιτευχθεί κατά τον χρόνο επέλευσης της βλάβης στον εκάστοτε τόπο. Σε ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες

αυτό δεν μπορεί να κατορθωθεί πλήρως, θα απαιτείται υπεραντιστάθμιση για τις ενδιάμεσες απώλειες.

- Χρονικές καθυστερήσεις μπορούν να γίνονται αποδεκτές μόνον όταν διαπιστώνεται ότι δεν τίθεται σε κίνδυνο ο στόχος για «καμία καθαρή απώλεια» επί της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000.
- Δεν πρέπει να επιτρέπονται χρονικές καθυστερήσεις εάν, για παράδειγμα, έχουν ως αποτέλεσμα απώλειες πληθυσμού οποιουδήποτε είδους από εκείνα που προστατεύονται στον τόπο βάσει του παραρτήματος II της οδηγίας για τους οικοτόπους και του παραρτήματος I της οδηγίας για τα πτηνά· ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται στα είδη προτεραιότητας που απαριθμούνται στο παράρτημα II της οδηγίας για τους οικοτόπους.
- Ενδέχεται να υπάρχει δυνατότητα χρονικής αποκλιμάκωσης των αντισταθμιστικών μέτρων ανάλογα με το αν οι σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις αναμένεται να εμφανιστούν σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Μπορεί να είναι σκόπιμη η λήψη ειδικών μέτρων για την αντιστάθμιση ενδιάμεσων απωλειών που ενδέχεται να σημειωθούν έως ότου επιτευχθούν οι στόχοι διατήρησης. Όλες οι τεχνικές, νομικές ή χρηματοοικονομικές διατάξεις που είναι αναγκαίες για την εφαρμογή των αντισταθμιστικών μέτρων πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί πριν από την έναρξη της υλοποίησης του σχεδίου ή έργου, ώστε να προλαμβάνονται τυχόν απρόβλεπτες καθυστερήσεις που ενδέχεται να παρεμποδίσουν την αποτελεσματικότητα των μέτρων.

5.5.7. Εφαρμογή σε μακροπρόθεσμη βάση

Απαιτείται η εξασφάλιση αξιόπιστης νομικής και χρηματοοικονομικής βάσης για τη μακροπρόθεσμη εφαρμογή των αντισταθμιστικών μέτρων και για την προστασία, την παρακολούθηση και τη διατήρηση των τόπων, προτού εκδηλωθούν επιπτώσεις στους οικοτόπους και/ή στα είδη. Η βάση αυτή μπορεί να περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- Προσωρινή προστασία, ακόμη και αν το καθεστώς ΤΚΣ/ΖΕΠ αποδοθεί αργότερα.
- Εφαρμογή δεσμευτικών εργαλείων επιβολής σε εθνικό επίπεδο για τη διασφάλιση της πλήρους εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας των αντισταθμιστικών μέτρων (π.χ. μέσω της σύνδεσής τους με την οδηγία ΕΠΕ, κατά περίπτωση, ή με την οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη· ή μέσω της εξάρτησης της έγκρισης του σχεδίου ή έργου από την εγκυρότητα των διατάξεων που αφορούν την εφαρμογή των αντισταθμιστικών μέτρων).
- Εφαρμογή των αναγκαίων νομικών μέσων σε περιπτώσεις στις οποίες κρίνεται απαραίτητη η αγορά γης ή δικαιωμάτων για την αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων σύμφωνα με την ορθή πρακτική (π.χ. τυποποιημένες διαδικασίες υποχρεωτικής αγοράς για λόγους διατήρησης της φύσης).
- Θέσπιση προγραμμάτων παρακολούθησης ώστε να διασφαλίζεται ότι τα αντισταθμιστικά μέτρα επιτυγχάνουν τους στόχους τους και ότι τα αποτελέσματά τους διατηρούνται σε πιο μακροπρόθεσμο ορίζοντα και ότι, σε αντίθετη περίπτωση, λαμβάνονται διορθωτικά μέτρα για την αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού· στα

προγράμματα συμπεριλαμβάνονται στόχοι, αρμόδιοι φορείς και αναγκαίοι πόροι, δείκτες και απαιτήσεις υποβολής εκθέσεων στην Επιτροπή. Η παρακολούθηση μπορεί να επιτευχθεί με τον βέλτιστο τρόπο από ανεξάρτητους φορείς που θα συσταθούν ειδικά για τον σκοπό αυτόν, και σε στενό συντονισμό και συνεργασία με τις αρμόδιες για το δίκτυο Natura 2000 αρχές.

5.6. ΠΟΙΟΣ ΕΠΩΜΙΖΕΤΑΙ ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ;

Ως λογική απόρροια της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» προκύπτει ότι το κόστος των αντισταθμιστικών μέτρων αναλαμβάνει ο φορέας που υποβάλλει το σχέδιο ή το έργο. Εάν πρόκειται για συγχρηματοδοτούμενο έργο, το κόστος μπορεί να συμπεριληφθεί στον συνολικό προϋπολογισμό που υποβάλλεται στις δημόσιες αρχές. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να εξασφαλιστεί, για παράδειγμα, συγχρηματοδότηση από τα ταμεία της ΕΕ για τα αντισταθμιστικά μέτρα που αφορούν υποδομές μεταφορών οι οποίες ανήκουν στα ΔΕΔ (διευρωπαϊκά δίκτυα) και χρηματοδοτούνται από τα ταμεία αυτά, υπό τον όρο ότι αυτή η χρηματοδοτική συνδρομή συμμορφώνεται με τους στόχους, τους κανόνες και τις διαδικασίες που εφαρμόζονται στο εν λόγω ταμείο της ΕΕ.

5.7. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Οι αρμόδιες εθνικές αρχές οφείλουν να ενημερώνουν την Επιτροπή σχετικά με τα αντισταθμιστικά μέτρα που λαμβάνουν. Στο άρθρο 6 παράγραφος 4 δεν προσδιορίζεται η μορφή ούτε ο σκοπός της ενημέρωσης αυτής. Ωστόσο, προς διευκόλυνση της διαδικασίας, η Επιτροπή έχει εκπονήσει τυποποιημένο έντυπο⁶⁵ για την υποβολή των πληροφοριών που απαιτούνται βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 4. Σε κάθε περίπτωση, δεν είναι καθήκον της Επιτροπής ούτε να προτείνει αντισταθμιστικά μέτρα ούτε να τα επικυρώνει επιστημονικά.

Οι πληροφορίες θα πρέπει να παρέχουν στην Επιτροπή τη δυνατότητα να αξιολογεί τον τρόπο με τον οποίον αντισταθμίζονται οι αρνητικές επιπτώσεις, ώστε οι παράμετροι της ακεραιότητας που συμβάλλουν στη συνολική συνοχή του δικτύου Natura 2000 να διατηρούνται μακροπρόθεσμα. Παρότι η ρητή υποχρέωση των εθνικών αρχών για παροχή ενημέρωσης αφορά μόνο τα αντισταθμιστικά μέτρα τα οποία λαμβάνουν, ενδέχεται να αποδειχθεί επίσης αναγκαία η παροχή ορισμένων στοιχείων που αφορούν τις εναλλακτικές λύσεις που εξετάστηκαν και τους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημόσιου συμφέροντος οι οποίοι υπαγόρευσαν την έγκριση του σχεδίου ή έργου, εφόσον τα στοιχεία αυτά επηρέασαν την επιλογή των αντισταθμιστικών μέτρων.

Η υποχρέωση παροχής ενημέρωσης στην Επιτροπή σχετικά με τα αντισταθμιστικά μέτρα που λαμβάνονται –η οποία προβλέπεται στο άρθρο 6 παράγραφος 4 πρώτο εδάφιο δεύτερη περίοδος– πρέπει να μεταφερθεί πλήρως στο εθνικό δίκαιο. Εάν δεν περιλαμβάνεται στο εθνικό δίκαιο παρόμοια διάταξη, στην οποία να προβλέπονται κατάλληλοι και λεπτομερείς κανόνες σχετικά με την ενημέρωση για τα αντισταθμιστικά μέτρα που λαμβάνονται, «δεν εξασφαλίζεται η πλήρης εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, δεύτερη περίοδος και η επίτευξη του στόχου της» (C-324/01, σκέψη 21).

⁶⁵ Διατίθεται στη διεύθυνση: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/guidance_en.htm

- Σε ποιο στάδιο της διαδικασίας σχεδιασμού πρέπει να ενημερώνεται η Επιτροπή για τα αντισταθμιστικά μέτρα και ποιος είναι αρμόδιος για την ενημέρωση αυτή;

Προκειμένου η Επιτροπή να έχει τη δυνατότητα να ζητήσει πρόσθετες πληροφορίες για τα μέτρα που θα ληφθούν ή να προβεί σε ενέργειες σε περίπτωση που κρίνει ότι οι νομικές απαιτήσεις της οδηγίας δεν έχουν εφαρμοστεί με ορθό τρόπο, τα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να γνωστοποιούνται στην Επιτροπή πριν από την εφαρμογή τους, και μάλιστα πριν από την υλοποίηση του σχετικού σχεδίου ή έργου αλλά μετά την έγκρισή του. Επομένως, τα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να γνωστοποιούνται στην Επιτροπή το συντομότερο δυνατόν μετά τη θέσπισή τους, ώστε η Επιτροπή, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της ως θεματοφύλακας των Συνθηκών, να έχει τη δυνατότητα να κρίνει αν εφαρμόζονται ορθά οι διατάξεις της οδηγίας.

Ως υπεύθυνες για τη διατήρηση της συνολικής συνοχής του δικτύου Natura 2000 και για την επικαιροποίηση των πληροφοριών σχετικά με το δίκτυο, οι αρχές που είναι αρμόδιες για τους τόπους Natura 2000 σε κάθε κράτος μέλος πρέπει να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αυτή. Οι πληροφορίες θα πρέπει να υποβάλλονται από την εθνική αρχή μέσω της μόνιμης αντιπροσωπείας κάθε κράτους μέλους, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της διαδικασίας για την έκδοση των καταλόγων με τους τόπους.

Οι πληροφορίες σχετικά με τα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να παρέχουν στην Επιτροπή τη δυνατότητα να αξιολογεί τον τρόπο με τον οποίον αντισταθμίζονται οι αρνητικές επιπτώσεις, ώστε οι παράμετροι της ακεραιότητας που συμβάλλουν στη συνολική συνοχή του δικτύου Natura 2000 να διατηρούνται μακροπρόθεσμα. Ωστόσο, δεν αποτελεί καθήκον της Επιτροπής να προτείνει αντισταθμιστικά μέτρα.

5.8. ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΠΩΝ ΠΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΝ ΟΙΚΟΤΟΠΟΥΣ ΚΑΙ/Η ΕΙΔΗ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ;

Το άρθρο 6 παράγραφος 4 δεύτερο εδάφιο προβλέπει ειδική αντιμετώπιση σε περίπτωση που το σχέδιο ή έργο αφορά τόπο όπου απαντούν οικότοποι και/ή είδη προτεραιότητας και θα επηρεάσει τους εν λόγω οικοτόπους και/ή τα εν λόγω είδη προτεραιότητας. Στις περιπτώσεις αυτές, η υλοποίηση του σχεδίου ή έργου μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον εάν οι προβαλλόμενοι επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος αφορούν την υγεία του ανθρώπου και τη δημόσια ασφάλεια ή εξαιρετικά θετικές συνέπειες για το περιβάλλον ή εάν, προτού εγκριθεί το σχέδιο ή έργο, η Επιτροπή εκδώσει γνωμοδότηση σχετικά με την προτεινόμενη πρωτοβουλία.

Με άλλα λόγια, βλάβη στους τόπους μπορεί να γίνει αποδεκτή ως υπερισχύουσα της εκπλήρωσης των στόχων της οδηγίας μόνον όταν συντρέχουν οι προαναφερόμενοι ειδικοί επιτακτικοί λόγοι ή, εναλλακτικά, μετά την πρόσθετη διαδικαστική εγγύηση ανεξάρτητης εκτίμησης εκ μέρους της Επιτροπής.

Η διάταξη αυτή εγείρει διάφορα ζητήματα σχετικά με:

- τον προσδιορισμό των σχετικών τόπων·
- την ερμηνεία των εννοιών «υγεία ανθρώπων», «δημόσια ασφάλεια» και «θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον»· και

- τη διαδικασία έκδοσης της γνωμοδότησης της Επιτροπής και τις συνέπειες που προκύπτουν από την εν λόγω γνωμοδότηση.

5.8.1. Οι σχετικοί τόποι

Το άρθρο 6 παράγραφος 4 δεύτερο εδάφιο εφαρμόζεται όταν η υλοποίηση του σχεδίου ή του έργου θα επηρεάσει τόπο ο οποίος φιλοξενεί οικοτόπους και/ή είδη προτεραιότητας. Στο πλαίσιο αυτό, θα ήταν λογικό να θεωρείται ότι σχέδιο ή έργο:

- α) που δεν επηρεάζει καθ' οιονδήποτε τρόπο οικότοπο/είδος προτεραιότητας ή
- β) που επηρεάζει οικότοπο/είδος ο οποίος/το οποίο δεν ελήφθη υπόψη κατά την επιλογή ενός τόπου («μη σημαντική παρουσία» στο τυποποιημένο έντυπο δεδομένων)

δεν δικαιολογεί την de facto υπαγωγή του τόπου στις διατάξεις του εν λόγω δεύτερου εδαφίου.

Δεδομένου ότι η οδηγία για τα πτηνά δεν κατατάσσει κανένα είδος ως είδος προτεραιότητας, για τη λήψη μέτρων με στόχο την αντιστάθμιση των επιπτώσεων σε πληθυσμούς πτηνών που διαβιούν σε ζώνες ειδικής προστασίας (ΖΕΠ) δεν απαιτείται σε καμία περίπτωση γνωμοδότηση της Επιτροπής.

Το άρθρο 6 παράγραφος 4 δεύτερο εδάφιο μπορεί να εννοηθεί ότι έχει εφαρμογή σε όλους τους τόπους που φιλοξενούν οικοτόπους και/ή είδη προτεραιότητας όταν οι εν λόγω οικότοποι και τα είδη επηρεάζονται.

5.8.2. Οι έννοιες «υγεία ανθρώπων», «δημόσια ασφάλεια» και «θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον»

Η υγεία ανθρώπων, η δημόσια ασφάλεια και οι θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον είναι οι σπουδαιότεροι επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος. Ωστόσο, όπως και η έννοια «επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος», οι τρεις αυτές κατηγορίες δεν ορίζονται ρητώς.

Όπως προαναφέρθηκε στην ενότητα 5.3.2., το ενωσιακό δίκαιο αναφέρεται στη δημόσια υγεία και στη δημόσια ασφάλεια ως λόγους που δικαιολογούν τη θέσπιση περιοριστικών εθνικών μέτρων στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των εργαζομένων και των υπηρεσιών, καθώς και στο δικαίωμα εγκατάστασης. Επιπλέον, η προστασία της υγείας των ανθρώπων είναι ένας από τους θεμελιώδεις στόχους της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ. Ομοίως, οι θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον συνιστούν μια κατηγορία που πρέπει να συμπεριληφθεί στους εν λόγω θεμελιώδεις στόχους της περιβαλλοντικής πολιτικής.

Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές να εξετάζουν αν υφίσταται τέτοια κατάσταση. Ασφαλώς, οποιαδήποτε τέτοια κατάσταση πιθανότατα θα εξεταστεί από την Επιτροπή στο πλαίσιο των εργασιών της για την παρακολούθηση της ορθής εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ.

Αναφορικά με την έννοια «δημόσια ασφάλεια», χρήσιμη είναι η αναφορά στην απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση C-57/89 («*Leybucht Dykes*»). Η εν λόγω απόφαση είχε προηγηθεί της έκδοσης της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, συνεπώς και του άρθρου 6, διατηρεί όμως τη σημασία της, κυρίως λόγω του ότι η προσέγγιση του Δικαστηρίου επηρέασε τη σύνταξη του άρθρου 6. Η υπόθεση αφορούσε κατασκευαστικά έργα ενίσχυσης φραγμάτων στο Leybucht, στη Βόρεια Θάλασσα. Τα έργα συνεπάγονταν μείωση της έκτασης μιας ζώνης ειδικής προστασίας (ΖΕΠ). Ως γενική αρχή, το Δικαστήριο ανέφερε ότι οι λόγοι που δικαιολογούν μια τέτοια μείωση πρέπει να υπηρετούν ένα γενικό συμφέρον που υπερτερεί του συμφέροντος στο οποίο ανταποκρίνεται ο επιδιωκόμενος με τη σχετική οδηγία οικολογικός στόχος. Στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι ο κίνδυνος πλημμυρών και η προστασία της ακτής αποτελούσαν επαρκώς σοβαρούς λόγους για να θεωρηθούν δικαιολογημένα τα έργα αναχωματώσεως και ενισχύσεως της διαμορφώσεως των ακτών, εφόσον τα μέτρα αυτά περιορίζονταν στο απολύτως απαραίτητο.

Σε μεταγενέστερη υπόθεση (C-43/10, σκέψη 128), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι: «*Στην περίπτωση που το σχέδιο αυτό έχει επιβλαβείς συνέπειες για την ακεραιότητα ΤΚΣ όπου ευρίσκονται ένας τύπος φυσικού οικοτόπου προτεραιότητας και/ή ένα είδος προτεραιότητας, η υλοποίηση του σχεδίου μπορεί, καταρχήν, να δικαιολογηθεί από λόγους υδρευτικούς. Υπό ορισμένες περιστάσεις, η υλοποίηση του σχεδίου θα μπορούσε να δικαιολογηθεί βάσει των θετικών συνεπειών πρωταρχικής σημασίας που η άρδευση έχει για το περιβάλλον. Αντιθέτως, η άρδευση δεν συνδέεται, καταρχήν, με λόγους αναγόμενους στην υγεία των ανθρώπων και τη δημόσια ασφάλεια, οι οποίοι να δικαιολογούν την υλοποίηση σχεδίου όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη.*»

Στην υπόθεση C-504/14, σκέψη 77 το Δικαστήριο έκρινε ότι «...μπορεί καταρχήν να γίνει δεκτό ότι εξέδρα που προορίζεται να διευκολύνει τη μετακίνηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες κατασκευάστηκε για επιτακτικούς λόγους μείζονος δημοσίου συμφέροντος που σχετίζονται με την ανθρώπινη υγεία...».

Οι εθνικές αρχές μπορούν να εγκρίνουν σχέδιο ή έργο μόνον εάν παρέχεται απόδειξη ότι όντως συντρέχουν οι προαναφερόμενοι λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, και εντός των ορίων όπου το υπό εξέταση σχέδιο ή έργο αποδεικνύεται αναγκαίο για την κάλυψη του εν λόγω δημόσιου συμφέροντος.

5.8.3. Η έκδοση της γνωμοδότησης της Επιτροπής και οι συνέπειές της

Σε περίπτωση άλλων επιτακτικών λόγων σημαντικού δημόσιου συμφέροντος πλην της ανθρώπινης υγείας, της ασφάλειας και του περιβαλλοντικού οφέλους, η προηγούμενη γνωμοδότηση της Επιτροπής αποτελεί απαραίτητο διαδικαστικό στάδιο. Το άρθρο 6 παράγραφος 4 δεύτερο εδάφιο δεν προσδιορίζει τη σχετική διαδικασία ή το περιεχόμενο της εν λόγω γνωμοδότησης⁶⁶. Απαιτείται επομένως εκ νέου αναφορά στην οικονομία και στους σκοπούς της εν λόγω διάταξης.

⁶⁶ Το σχετικό τυποποιημένο έντυπο (διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/guidance_en.htm) καλύπτει επίσης την αίτηση για γνωμοδότηση της Επιτροπής βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 4 δεύτερο εδάφιο.

Η γνωμοδότηση πρέπει να καλύπτει την εκτίμηση των οικολογικών αξιών οι οποίες είναι πιθανόν να επηρεαστούν από το σχέδιο ή το έργο, το αντίκρισμα των προβαλλόμενων επιτακτικών λόγων και την εξισορρόπηση των δύο αυτών αντιτιθέμενων συμφερόντων, καθώς και αξιολόγηση των αντισταθμιστικών μέτρων. Η εκτίμηση αυτή περιλαμβάνει επιστημονική και οικονομική αξιολόγηση, ενώ παράλληλα εξετάζει την αναγκαιότητα και την αναλογικότητα της υλοποίησης του σχεδίου ή του έργου ως προς τον προβαλλόμενο επιτακτικό λόγο.

Η Επιτροπή μπορεί να εκτιμήσει αν η υλοποίηση του σχεδίου ή του έργου ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του ενωσιακού δικαίου και, εάν χρειαστεί, να κινήσει τη δέουσα νομική διαδικασία.

Παρότι στην οδηγία δεν προβλέπεται συγκεκριμένη προθεσμία για την έκδοση της γνωμοδότησης της Επιτροπής, η Επιτροπή θα καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε να προβαίνει στις εκτιμήσεις και να εκδίδει τις σχετικές γνωμοδοτήσεις το ταχύτερο δυνατόν.

Η Επιτροπή, για την έκδοση της γνωμοδότησής της, θα πρέπει να εξετάζει την ισορροπία μεταξύ των επηρεαζόμενων οικολογικών αξιών και των προβαλλόμενων επιτακτικών λόγων, καθώς και να προβαίνει σε αξιολόγηση των αντισταθμιστικών μέτρων.

Σύγκριση διαδικασιών στο πλαίσιο της δέουσας εκτίμησης (ΔΕ), της ΕΠΕ και της ΣΠΕ

	ΔΕ	ΕΠΕ	ΣΠΕ
Ποια είδη παρεμβάσεων αφορά το θέμα αυτό;	Οποιοδήποτε σχέδιο ή έργο το οποίο –είτε καθεαυτό είτε από κοινού με άλλα σχέδια/έργα– είναι δυνατόν να επηρεάσει σημαντικά έναν τόπο Natura 2000 (εξαιρούνται σχέδια ή έργα που συνδέονται άμεσα με τη διαχείριση της διατήρησης του τόπου).	Όλα τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι. Για τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙ, η ανάγκη εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθορίζεται κατά περίπτωση ή με βάση κατώτατα όρια ή κριτήρια τα οποία θεσπίζουν τα κράτη μέλη (λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια του παραρτήματος ΙΙΙ).	Όλα τα σχέδια και προγράμματα , ή τροποποιήσεις αυτών, τα οποία: α) εκπονούνται και/ή εγκρίνονται από μια αρχή σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο· β) απαιτούνται βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων· γ) εκπονούνται για τη γεωργία, τη δασοπονία, την αλιεία, την ενέργεια, τη βιομηχανία, τις μεταφορές, τη διαχείριση αποβλήτων, τη διαχείριση υδάτινων πόρων, τις τηλεπικοινωνίες, τον τουρισμό, τη χωροταξία ή τη χρήση του εδάφους <u>και</u> καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων που απαριθμούνται στα παραρτήματα Ι και ΙΙ της οδηγίας ΕΠΕ· ή για τα οποία, λόγω των συνεπειών που ενδέχεται να έχουν σε ορισμένους τόπους, απαιτείται εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σύμφωνα με τα άρθρα 6 και 7 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.
Ποιες επιπτώσεις πρέπει να εκτιμώνται όσον αφορά τη φύση;	Η εκτίμηση θα πρέπει να διεξάγεται με βάση τους στόχους διατήρησης του τόπου (που αφορούν τα είδη / τους τύπους οικοτόπων βάσει των οποίων έχει χαρακτηριστεί ο τόπος). Η εκτίμηση επιπτώσεων θα πρέπει να έχει ως στόχο να διερευνηθεί αν το σχέδιο ή το έργο θα παραβλάψει την ακεραιότητα του σχετικού τόπου.	Άμεσες και έμμεσες, δευτερογενείς, σωρευτικές, διασυνωριακές, βραχυπρόθεσμες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες, μόνιμες και προσωρινές, θετικές και αρνητικές σημαντικές επιπτώσεις στον πληθυσμό και στην ανθρώπινη υγεία· στη βιοποικιλότητα, και ιδίως στα προστατευόμενα είδη και ενδιαιτήματα με βάση την οδηγία 92/43/ΕΟΚ και την οδηγία 2009/147/ΕΚ· στο έδαφος, στα ύδατα,	Ενδεχόμενες σημαντικές συνέπειες για το περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων θεμάτων όπως η βιοποικιλότητα, ο πληθυσμός, η υγεία των ανθρώπων, η πανίδα, η χλωρίδα, το έδαφος, τα ύδατα, ο αέρας, οι κλιματικοί παράγοντες, τα υλικά περιουσιακά στοιχεία, η πολιτιστική κληρονομιά συμπεριλαμβανομένης της αρχιτεκτονικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς, το τοπίο και οι σχέσεις μεταξύ των ανωτέρω παραγόντων.

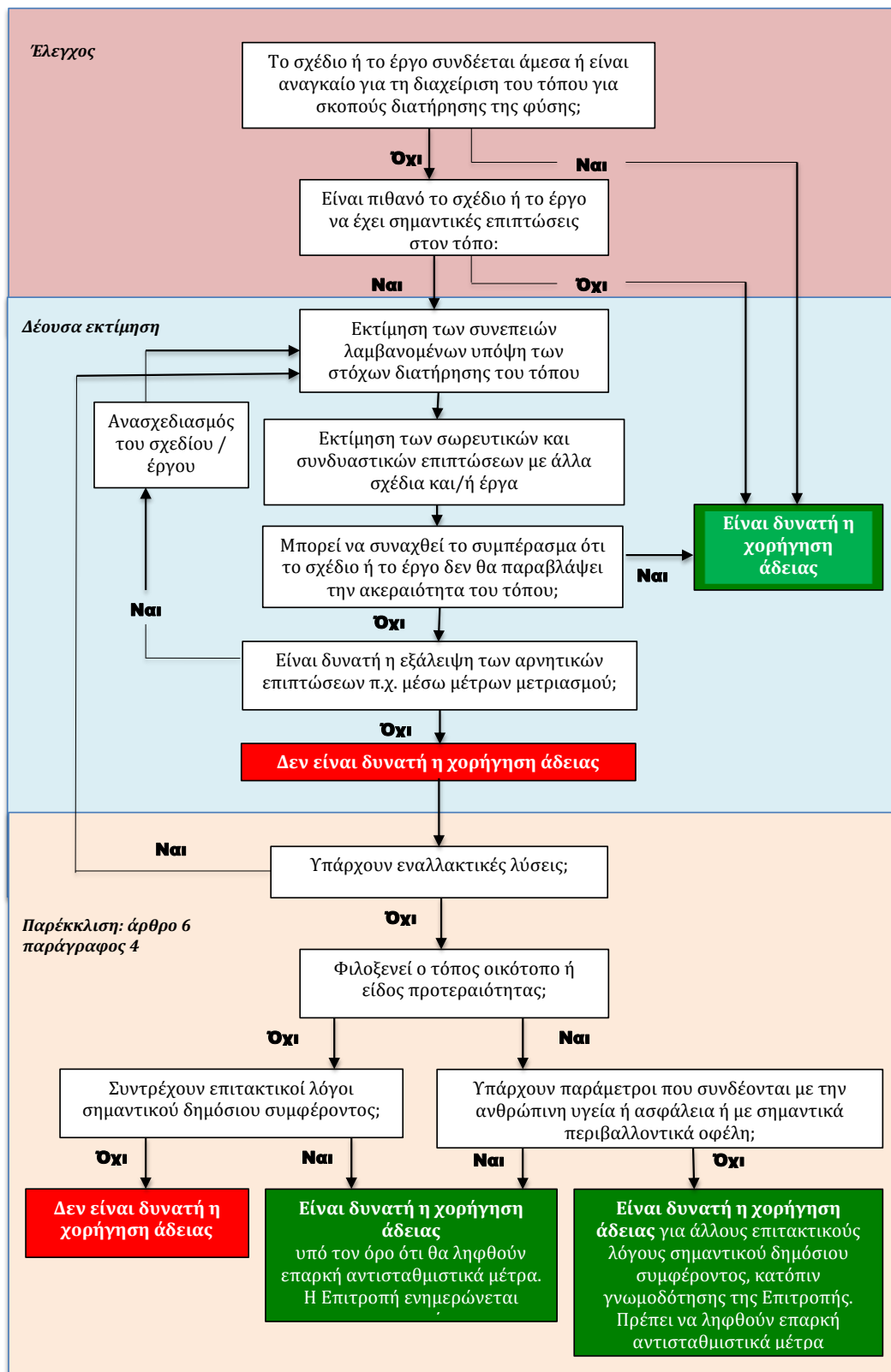
		στον αέρα και στο κλίμα καθώς και στο τοπίο· στα υλικά αγαθά, στην πολιτιστική κληρονομιά και στο φυσικό τοπίο· και στην αλληλεπίδραση μεταξύ των παραγόντων αυτών.	
--	--	---	--

<p><i>Ποιος είναι υπεύθυνος για την εκπόνηση της εκτίμησης επιπτώσεων;</i></p>	<p>Η διασφάλιση της διεξαγωγής της ΔΕ αποτελεί ευθύνη της αρμόδιας αρχής. Στο πλαίσιο αυτό, μπορεί να ζητηθεί από τον υπεύθυνο υλοποίησης του σχεδίου ή του έργου να διενεργήσει όλες τις αναγκαίες μελέτες και να παράσχει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες στην αρμόδια αρχή ώστε αυτή να μπορέσει να λάβει πλήρως τεκμηριωμένη απόφαση. Κατά τη διαδικασία αυτή, η αρμόδια αρχή μπορεί επίσης να συλλέξει συναφείς πληροφορίες από άλλες πηγές, κατά περίπτωση.</p>	<p>Ο υπεύθυνος υλοποίησης του σχεδίου ή του έργου παρέχει τις αναγκαίες πληροφορίες οι οποίες λαμβάνονται δεόντως υπόψη, από κοινού με τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεων, από την αρμόδια αρχή που εκδίδει την άδεια.</p>	<p>Η οδηγία ΣΠΕ παρέχει στα κράτη μέλη ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας όσον αφορά τον ορισμό των αρχών που είναι αρμόδιες για τη ΣΠΕ. Οι αρχές αυτές μπορούν να είναι οι αρχές που είναι αρμόδιες για την κατάρτιση σχεδίου/προγράμματος, οι περιβαλλοντικές αρχές των οποίων η γνώμη ζητείται ex lege σχετικά με το εύρος και το επίπεδο λεπτομέρειας των πληροφοριών που πρέπει να περιλαμβάνονται στην περιβαλλοντική μελέτη, καθώς και στο προκαταρκτικό σχέδιο/πρόγραμμα και στη συνοδευτική περιβαλλοντική μελέτη, ή οι αρχές στις οποίες έχει ανατεθεί ειδικά το καθήκον διενέργειας της διαδικασίας ΣΠΕ.</p>
<p><i>Ζητείται η γνώμη των δημόσιων/ άλλων αρχών;</i></p>	<p>Υποχρεωτικά – πρέπει να πραγματοποιείται διαβούλευση με το ευρύ κοινό πριν από την έγκριση του σχεδίου ή έργου.</p> <p>Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι το ενδιαφερόμενο κοινό, και ιδιαίτερα οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ, μπορούν να συμμετέχουν έγκαιρα και αποτελεσματικά, ήδη κατά το στάδιο του ελέγχου, σε διαδικασία αδειοδότησης κατόπιν δέουσας εκτίμησης. Η διαβούλευση περιλαμβάνει ιδιαίτερα τη δυνατότητα υποβολής τυχόν σχολίων, πληροφοριών, αναλύσεων ή γνωμοδοτήσεων που θεωρούνται συναφείς για την προτεινόμενη δραστηριότητα.</p>	<p>Υποχρεωτικά – πρέπει να πραγματοποιείται διαβούλευση πριν από την έγκριση της πρότασης για την υλοποίηση του σχεδίου/έργου.</p> <p>Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλίζεται ότι οι αρχές τις οποίες ενδέχεται να αφορά το έργο (συμπεριλαμβανομένων περιβαλλοντικών, τοπικών και περιφερειακών αρχών) έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν γνώμη για την αίτηση για χορήγηση άδειας. Οι ίδιες αρχές ισχύουν και για τη διαβούλευση με το ενδιαφερόμενο κοινό.</p> <p>Στην περίπτωση πιθανών σημαντικών επιπτώσεων για το περιβάλλον άλλου κράτους μέλους, πρέπει να πραγματοποιείται διαβούλευση με τις σχετικές αρχές και το κοινό του εν λόγω άλλου κράτους μέλους.</p>	<p>Υποχρεωτικά – πρέπει να πραγματοποιείται διαβούλευση πριν από την έγκριση της πρότασης για την υλοποίηση του σχεδίου ή του προγράμματος.</p> <p>Τα κράτη μέλη διαβουλεύονται με τις αρχές οι οποίες, λόγω των ειδικών περιβαλλοντικών αρμοδιοτήτων τους, ενδέχεται να ενδιαφέρονται για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της εφαρμογής ενός σχεδίου/προγράμματος. Θα πρέπει να ζητείται η γνώμη του κοινού, συμπεριλαμβανομένου του κοινού το οποίο θίγεται ή ενδέχεται να θιγεί ή του οποίου διακυβεύονται συμφέροντα από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένων ΜΚΟ.</p> <p>Στις αρχές και στο κοινό πρέπει να δίνεται έγκαιρη και πραγματική ευκαιρία, εντός εύλογων χρονικών περιθωρίων, να εκφράσουν τη γνώμη τους επί του προκαταρκτικού σχεδίου ή προγράμματος και της περιβαλλοντικής μελέτης που το συνοδεύει πριν το σχέδιο ή το πρόγραμμα εγκριθεί ή αρχίσει η σχετική νομοθετική</p>

			<p>διαδικασία.</p> <p>Στην περίπτωση πιθανών σημαντικών επιπτώσεων για το περιβάλλον άλλου κράτους μέλους, πρέπει να πραγματοποιείται διαβούλευση με τις σχετικές αρχές και το κοινό του εν λόγω κράτους μέλους.</p>
--	--	--	--

<p>Πόσο δεσμευτικά είναι τα συμπεράσματα της εκτίμησης;</p>	<p>Δεσμευτικά. Οι αρμόδιες αρχές μπορούν να συμφωνήσουν για το οικείο σχέδιο ή έργο μόνον αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβιάσει την ακεραιότητα του τόπου.</p>	<p>Τα αποτελέσματα των διαβουλεύσεων και οι πληροφορίες που συλλέγονται στο πλαίσιο της ΕΠΕ λαμβάνονται δεόντως υπόψη στο πλαίσιο της διαδικασίας αδειοδότησης. Η απόφαση χορήγησης άδειας περιλαμβάνει τουλάχιστον το αιτιολογημένο συμπέρασμα (δηλ. την απόφαση ΕΠΕ) και τους περιβαλλοντικούς όρους που τίθενται στην απόφαση.</p>	<p>Η περιβαλλοντική μελέτη και οι γνώμες που διατυπώνονται λαμβάνονται υπόψη κατά την εκπόνηση του σχεδίου ή προγράμματος και πριν από την έγκρισή του ή την έναρξη της σχετικής νομοθετικής διαδικασίας.</p>
---	---	--	--

Εξέταση σχεδίων και έργων που επηρεάζουν τόπους του δικτύου Natura 2000

**Έντυπο για την υποβολή πληροφοριών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή
σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 4**

Κράτος μέλος:

Ημερομηνία:

**Υποβολή πληροφοριών προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή
σύμφωνα με το άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους
(92/43/ΕΟΚ)**

Έγγραφα που αποστέλλονται για:

ενημέρωση
(άρθρο 6.4.1)

γνωμοδότηση
(άρθρο 6.4.2)

Αρμόδια εθνική αρχή:

Διεύθυνση:

Υπεύθυνος επικοινωνίας:

Τηλέφωνο, φαξ, e-mail:

Η κοινοποίηση περιέχει ευαίσθητες πληροφορίες; Εάν ναι, παρακαλείστε να παράσχετε
διευκρινίσεις και αιτιολόγηση

1. ΣΧΕΔΙΟ ΈΡΓΟΥ

Όνομασία του σχεδίου/έργου:

Ανάδοχος του έργου:

Περίληψη του σχεδίου ή έργου που επηρεάζει τον τόπο:

Περιγραφή και τοποθεσία των στοιχείων και των δράσεων του έργου που έχουν ενδεχομένως αντίκτυπο και προσδιορισμός των περιοχών που επηρεάζονται (να συμπεριληφθούν χάρτες):

2. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΑΡΝΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ⁶⁷

Όνομα και κωδικός του/των επηρεαζόμενου/-ων τόπου/-ων Natura 2000:

Ο τόπος αυτός είναι:

- ζώνη ειδικής προστασίας (ΖΕΠ) βάσει της οδηγίας για τα πτηνά
 - ΤΚΣ/ΕΖΔ βάσει της οδηγίας για τους οικοτόπους
 - τόπος που φιλοξενεί οικότοπο/είδος προτεραιότητας
 - τόπος στον οποίο επηρεάζονται οικότοποι/είδη προτεραιότητας

Στόχοι διατήρησης του τόπου και βασικά χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην ακεραιότητα του τόπου:

Οικότοποι και είδη που θα επηρεαστούν αρνητικά (π.χ. να αναφερθεί η αντιπροσωπευτικότητα, κατά περίπτωση, η κατάσταση διατήρησής τους σύμφωνα με το άρθρο 17 όσον αφορά το εθνικό και βιογεωγραφικό επίπεδο και τον βαθμό απομόνωσής τους, οι ρόλοι και οι λειτουργίες τους στον συναφή τόπο).

Σημασία του τόπου για τους οικοτόπους και για τα είδη που θα επηρεαστούν (π.χ. να εξηγήσετε τον ρόλο του τόπου εντός της εθνικής και βιογεωγραφικής περιοχής και σε σχέση με τη συνοχή του δικτύου Natura 2000).

Περιγραφή των αναμενόμενων αρνητικών επιπτώσεων (απώλεια, υποβάθμιση, διατάραξη, άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις κ.λπ.)· εύρος των επιπτώσεων (έκταση των οικοτόπων και αριθμοί ειδών ή περιοχές εμφάνισης που επηρεάζονται από το έργο)· σημασία και μέγεθος (π.χ. λαμβανομένων υπόψη της περιοχής ή του πληθυσμού που επηρεάζεται σε σχέση με τη συνολική έκταση και τον συνολικό πληθυσμό στον τόπο, και ενδεχομένως στη χώρα) και τοποθεσία (να συμπεριληφθούν χάρτες).

Δυνητικές σωρευτικές επιπτώσεις και άλλες επιπτώσεις που ενδέχεται να προκύψουν από τη συνδυαστική δράση του υπό εκτίμηση σχεδίου ή έργου με άλλα σχέδια ή έργα.

⁶⁷ ΣΗΜ.: Να εστιάσετε στις αρνητικές επιπτώσεις που αναμένονται για τους οικοτόπους και τα είδη βάσει των οποίων ο τόπος προτάθηκε για να συμπεριληφθεί στο δίκτυο Natura 2000. Να συμπεριλάβετε όλες τις πληροφορίες που μπορεί να είναι συναφείς σε κάθε περίπτωση, ανάλογα με τις επιπτώσεις που έχουν εντοπιστεί για τα είδη και τους οικοτόπους που επηρεάζονται.

Μέτρα μετριασμού που περιλαμβάνονται στο έργο (να αναφερθεί ο τρόπος εφαρμογής τους και ο τρόπος με τον οποίο θα συμβάλουν στο να αποφευχθούν ή να μειωθούν οι αρνητικές επιπτώσεις στον τόπο).

3. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

Εντοπισμός και περιγραφή πιθανών εναλλακτικών λύσεων, συμπεριλαμβανομένης της λύσης της μηδενικής επιλογής (να αναφερθούν ο τρόπος εντοπισμού τους, η διαδικασία και η μέθοδος)

Αξιολόγηση των εναλλακτικών λύσεων που εξετάστηκαν και αιτιολόγηση της εναλλακτικής λύσης που επελέγη (λόγοι για τους οποίους οι αρμόδιες εθνικές αρχές αποφάνθηκαν ότι δεν υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις)

4. ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ

Λόγοι για τους οποίους το σχέδιο ή το έργο πρέπει να υλοποιηθεί, παρά τις αρνητικές επιπτώσεις του

- Επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος, συμπεριλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως (εάν δεν υπάρχουν οικότοποι/είδη προτεραιότητας)
- ανθρώπινη υγεία
- δημόσια ασφάλεια
- θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον
- άλλοι επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημόσιου συμφέροντος

Περιγραφή και αιτιολόγηση των λόγων και επεξήγηση του γιατί είναι επιτακτικοί⁶⁸:

⁶⁸ Μπορεί να απαιτείται διαφορετικό επίπεδο λεπτομέρειας ανάλογα με το αν η κοινοποίηση υποβάλλεται για ενημέρωση ή για γνωμοδότηση.

5. ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ⁶⁹

Στόχοι, χαρακτηριστικά-στόχοι (οικότοποι και είδη) και οικολογικές διαδικασίες/λειτουργίες που πρέπει να αντισταθμιστούν (λόγοι για τους οποίους τα συγκεκριμένα μέτρα είναι κατάλληλα για την αντιστάθμιση των αρνητικών επιπτώσεων)

Εύρος των αντισταθμιστικών μέτρων (έκταση περιοχών, αριθμοί πληθυσμών)

Προσδιορισμός και θέση των περιοχών αντιστάθμισης (να συμπεριληφθούν χάρτες)

Προηγούμενη κατάσταση και συνθήκες που επικρατούν στις περιοχές αντιστάθμισης (υπάρχοντες οικότοποι και κατάσταση στην οποία βρίσκονται, είδος γης, υφιστάμενες χρήσεις γης κ.λπ.)

Αναμενόμενα αποτελέσματα και επεξήγηση του τρόπου με τον οποίο τα προτεινόμενα μέτρα θα αντισταθμίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις για την ακεραιότητα του τόπου και θα συμβάλουν στη διαφύλαξη της συνοχής του δικτύου Natura 2000

Χρονοδιάγραμμα για την εφαρμογή των αντισταθμιστικών μέτρων (συμπεριλαμβανομένης της μακροπρόθεσμης εφαρμογής) και αναφορά του χρόνου επίτευξης των αναμενόμενων αποτελεσμάτων

Προτεινόμενες μέθοδοι και τεχνικές για την εφαρμογή των αντισταθμιστικών μέτρων, αξιολόγηση της σκοπιμότητάς τους και της πιθανής αποτελεσματικότητάς τους

Κόστος και χρηματοδότηση των προτεινόμενων αντισταθμιστικών μέτρων

Αρμοδιότητες για την εφαρμογή των αντισταθμιστικών μέτρων

⁶⁹ Μπορεί να απαιτείται διαφορετικό επίπεδο λεπτομέρειας ανάλογα με το αν η κοινοποίηση υποβάλλεται για ενημέρωση ή για γνωμοδότηση.

Παρακολούθηση των αντισταθμιστικών μέτρων, όπου προβλέπεται (π.χ. σε περίπτωση που υπάρχει αβεβαιότητα όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των μέτρων), εκτίμηση των αποτελεσμάτων και συνέχεια που δίνεται σε αυτά